

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Bc. Věra Tkadlečková

Brazílie očima cestovatele Františka Čecha-Vyšaty

Brazil seen by the traveller František Čech-Vyšata

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Simona Binková, Csc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Simoně Binkové, Csc. za vstřícný přístup, ochotnou pomoc a cenné rady.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 22. srpen 2014

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova:

František Čech-Vyšata, Brazílie, cestopisy, vystěhovalectví do Brazílie, krajané

Key words:

František Čech-Vyšata, Brazil, travelogues, emigration to Brazil, compatriots

Abstrakt

František Čech-Vyšata (1881-1942) byl český cestovatel a publicista. Během svých cest po zemích Jižní Ameriky, uskutečnil mezi lety 1914-1917 a 1927-1937 dva dlouhodobé pobyty v Brazílii. Zkušenosti z prvního pobytu shrnul ve svém cestopise *V žáru pamp* (1927) a druhému pobytu v Brazílii věnoval cestopis *Středem Jižní Ameriky* (1936). Zejména v druhém z těchto dvou cestopisů a v rukopise svých pamětí podává cenné svědectví o krajanských komunitách v Brazílii v meziválečném období.

Abstract:

František Čech-Vyšata (1881-1942) was a Czech traveller and publicist. During his journeys to South America, he realized between years 1914-1917 and 1927-1937 two long-term stays in Brazil. He described his first stay in this country in travelogue *V žáru pamp* (1927) and another travelogue *Středem Jižní Ameriky* (1936) he dedicated to his second stay. Particularly in his second travelogue he also gives evidence about Czech compatriot communities in Brazil in between two World wars.

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Život a cesty Františka Čecha-Vyšaty.....	12
2.1 Mládí.....	12
2.2 První cesta do Jižní Ameriky.....	14
2.3 Druhá cesta do Jižní Ameriky.....	17
2.3 Třetí cesta do Jižní Ameriky a návrat do vlasti.....	25
3 Srovnání autorových cestopisů a pamětí.....	27
4 První pobyt v Brazílii.....	31
5 Druhý pobyt v Brazílii.....	41
5.1 Návrat do Brazílie.....	41
5.2 Cesta do Paraná.....	43
5.3 Rio de Janeiro a Porto Alegre.....	47
5.4 Cesta do Mato Grosso.....	51
5.5 Zpět na jih.....	55
5.6 Plavba na sever.....	58
6 Kontakty s krajany v Brazílii a informace pro emigranty.....	63
6.1 Vyšatovy kontakty s krajany v Brazílii.....	63
6.2 Informace pro zájemce o emigraci v textech F. Čecha-Vyšaty.....	72
7 Srovnání cestopisů Františka Čecha-Vyšaty s dalšími texty o Brazílii.....	79
7.1 Jan Havlasa.....	79
7.2 Josef Ladislav Erben.....	87
8 Závěr.....	95
9 Seznam pramenů a literatury.....	98
PŘÍLOHY.....	103

1 Úvod

Brazílie byla jednou ze zemí, kam v dobách před i po vzniku samostatného Československa mířil za novým životem značný počet českých emigrantů. Ve stejné době se do Brazílie vypravilo také několik osobností, které své poznatky a dojmy z této země později zpracovaly literární formou a nabídly je československé veřejnosti. Jednou z těchto osobností byl i František Čech Vyšata (1881-1942). Tento dnes již nepříliš známý cestovatel, se za oceán poprvé vypravil již v roce 1910, a v následujících letech pak uskutečnil další dvě několikaleté cesty, během nichž kromě Brazílie poznal i řadu dalších latinskoamerických zemí. Ještě před svým definitivním návratem do vlasti v roce 1937, pak stihl své zkušenosti zpracovat ve dvou cestopisných dílech.

Domnívám se, že právě Vyšatovým pobytům v Brazílii nebyla dosud věnována patřičná pozornost. Tato diplomová práce si proto klade za cíl zdokumentovat za pomoci dostupných pramenů oba pobyty Františka Čecha-Vyšaty v Brazílii a také se pokusit charakterizovat obraz Brazílie, který tento cestovatel nabízel čtenářům prostřednictvím svých cestopisů a článků v časopisech.

František Čech Vyšata se do Brazílie poprvé vypravil krátce po vypuknutí první světové války a po dobu přibližně dvou let zde postupně pobýval v přístavním městě Porto Alegre a tehdejší hlavním městě Brazílie Rio de Janeiro. Na svou druhou cestu do této země se vydal po krátkém pobytu v Československu v roce 1927. Tentokrát zamířil do São Paula a v následujících letech pak postupně navštívil několik dalších brazilských států: Paraná, Rio Grande do Sul, Mato Grosso, Santa Catarina a Minas Gerais. V roce 1932 podnikl plavbu podél brazilského pobřeží do přístavu Pará. Odtud se potom vydal na další plavbu, tentokrát po řece Amazonce a jejích přítocích. Do vlasti se vrátil v roce 1937. Pohled Františka Čecha-Vyšaty na Brazílii je nesmírně zajímavý i z toho důvodu, že touto zemí nejen cestoval, ale

především v ní po dobu několika let žil a pracoval, měl tedy možnost zemi poznat skutečně dobře. Během svého pobytu v Brazílii se také často pohyboval ve společnosti českých krajanů a vyhledával krajanské spolky a komunity a ve svých dílech pak podal cenné svědectví o osudech mnoha těchto lidí. Jeho cestopisy a články, které ještě v průběhu svých cest publikoval v několika časopisech, pak jistě ve své době jistě sloužily jako zdroj informací pro obyvatele Československa zvažující případnou emigraci do Brazílie. Ve své práci se tedy zaměřím i na tato dvě témata.

Jak jsem již zmínila, Vyšata své dojmy a poznatky z cest zachytil v několika cestopisech. Prvním z nich byla cestopisná trilogie *Patnáct let v Jižní Americe*, kterou cestovatel sepsal bezprostředně po svém návratu do vlasti v roce 1926 a vydána pak byla o rok později. Jeho pobytu v Brazílii je věnováno několik kapitol v rámci prvního dílu trilogie *V žár pamp*¹. Druhý Vyšatův cestopis nazvaný *Středem Jižní Ameriky*² pak dokumentuje část jeho druhého pobytu v Brazílii až do roku 1932 a byl vydán rok před definitivním návratem autora do vlasti v roce 1937.

Své zkušenosti z cest po zemích Jižní Ameriky, spolu s vyličením svých vzpomínek na dětství a mládí na rodné Šumavě, Vyšata zachytil také ve dvou svazcích svých pamětí nazvaných *Paměti z domova i ciziny*³ a *Ze života Franty Čecha*.⁴ I přesto, že jsou tyto paměti velmi obsáhlé (dohromady mají přes 500 stran), obsahují bohužel informace o autorově životě pouze do listopadu roku 1928. Vyšata se jejich sepisování věnoval až po svém definitivním návratu do vlasti a do jejich dokončení tak zřejmě zasáhla jeho nemoc. To je snad i jedním z důvodů, proč nebyly nikdy publikovány a dochovaly se pouze v rukopisech. Po cestovatelově smrti v roce 1942 je jeho druhá žena Antonie Vyšatová věnovala Náprstkovu muzeu v Praze. V současné době se nacházejí v samostatném fondu Františka Čecha-Vyšaty v krajanském

1 ČECH-VYŠATA, F. *V žár pamp*. Praha: Nakladatelé Kvasnička a Hampl, 1927.

2 ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky. Dojmy z cest*. Praha: Československá grafická unie a.s., 1936.

3 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1.

4 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2.

archivu muzea. O dalších osudech cestovatele po návratu z jeho třetí cesty se pak můžeme dozvědět také ze tří dopisů, které napsal Vyšata a jeho sestra Antonii Vyšatové, které jsou rovněž uloženy ve Vyšatově fondu. Tento fond dále obsahuje několika map a fotografií zakoupených či pořízených cestovatelem během jeho cest.

Důležitým pramenem pro mne byly, vzhledem k částečnému zaměření mé diplomové práce na emigraci Čechů do Brazílie i články, které Vyšata publikoval mezi lety 1927-1929 v časopise *Československá emigrace*. Autor jich část napsal během svého druhého pobytu v Brazílii a kromě informací o místech, kterými cestoval se v nich věnoval i svému pohledu na vystěhovalectví.

Přestože Vyšatovy články a cestopisy byly ve své době, ve srovnání se současností, jedním z nemnoha zdrojů informací o zemích Jižní Ameriky, sám Vyšata bohužel nikdy nedosáhl takového věhlasu jako někteří jiní cestovatelé (například A. V. Frič nebo E. Stanko Vráz) a jeho dílo v průběhu let u širší veřejnosti postupně upadalo v zapomnění. To je snad jedním z důvodů, proč dnes existuje jen velmi málo publikací, které by se jeho osobě podrobněji věnovaly. Josef Kinský Vyšatovi věnoval jednu kapitolu v druhém díle své knihy *Čeští cestovatelé*.⁵ Shrnul v ní základní životopisná data i stručné informace o jeho cestách. Faktografickou část pak doplnil krátkými ukázkami z jeho cestopisů. Až po dlouhé době se Vyšatovo jméno jako encyklopedické heslo objevilo také v publikaci Jiřího a Miloslava Martínkových *Kdo byl kdo, naši cestovatelé a geografové*.⁶ V současné době můžeme portrét cestovatele nalézt i v publikaci Ivo Bartečka *Cestovatelé z českých zemí v Latinské Americe*.⁷ V roce 2006 napsala Darina Havlíková o Vyšatovi a jeho cestách svou diplomovou práci, ve které se zaměřila na osobnost cestovatele a jeho cesty po zemích Jižní Ameriky.⁸

5 KUNSKÝ, J. *Čeští cestovatelé II*. Praha: Orbis, 1961.

6 MARTÍNEK, J., MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo, naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri, 1998.

7 BARTEČEK, I. *Cestovatelé z českých zemí v Latinské Americe*. Ostrava: Scholaforum, 1996.

8 HAVLÍKOVÁ, D. František Čech-Vyšata a jeho obraz Latinské Ameriky ve srovnání s dalšími českými a španělskými cestovateli v této oblasti ve 1. polovině 20. století. Praha, 2006. Diplomová práce. Karlova univerzita. Filozofická fakulta.

Kromě zmíněné diplomové práce se všechny tyto publikace Vyšatově osobnosti a jeho cestám věnují jen velmi stručně, proto budu v kapitole věnované životu a cestám Františka Čecha-Vyšaty, čerpat především z rukopisu jeho pamětí. Tato kapitola představí cestovatelovy rodinné poměry, vylíčí jeho dětství a mládí, shrne jeho několikaleté cesty a s použitím dostupných informací se pokusí vylíčit i závěrečnou etapu jeho života. V následujících dvou kapitolách se zaměřím na vylíčení obou Vyšatových pobytů v Brazílii. Důraz bude kladen zejména na to, jakým způsobem cestovatel vnímal tuto zemi a jak ji ve svých cestopisech prezentoval čtenářům. K tomu využiji srovnání autorových cestopisů a pamětí. Poté se zaměřím na informace, které Vyšata ve svých textech poskytuje o českých krajanech a na jeho pohled na emigraci do Brazílie.

Jak již bylo zmíněno do Brazílie se v podobnou dobu jako Vyšata vypravilo i několik dalších osobností, které své zkušenosti z této země také vylíčily v cestopisech, proto jsem se rozhodla v závěrečné kapitole porovnat Vyšatovy texty o Brazílii s cestopisem Jana Havlasy *V brazilských horách*⁹ a s obrazem Brazílie v cestopisech Josefa Ladislava Erbena *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*¹⁰ a *Na vodách Amazonky*.¹¹

9 HAVLASA, J. *V brazilských horách: obrazy z přírody*. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1925.

10 ERBEN, J. L. *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*. Praha: Česká grafická Unie a.s., 1937.

11 ERBEN, J. L. *Na vodách Amazonky: Toulky tropickou Amerikou II*. Praha: Česká grafická Unie a.s., 1948.

2 Život a cesty Františka Čecha-Vyšaty

2.1 Mládí

František Čech Vyšata se narodil 14. února roku 1881 v malé vesnici Chlumany na Prachaticku v podhůří Šumavy. Jeho rodiče vlastnili ve vesnici malé hospodářství, matka byla v mládí zaměstnána jako pomocnice v domě Anny Náprstkové, později spolu s otcem pracovala v rodinném hospodářství. Jeho otec kromě práce ve vlastním hospodářství, často za prací cestoval především do Rakouska, kde pracoval jako zedník anebo vykonával různé práce pro zámožnější sousedy. Vyšata měl starší sestru Marii, která v dospělosti vstoupila do kláštera a po zbytek jejího života se stýkali minimálně.¹²

Rodina se často potýkala s nedostatkem, a tak Vyšata již od dětství musel vypomáhat rodičům s prací v hospodářství. Otec jej dokonce dvakrát poslal do služby k německým sedlákům v Sudetech, aby tak přispěl do rodinného rozpočtu a naučil se německy, ani jednou tam však nevydržel a utekl domů. V šesti letech nastoupil rovnou do druhé třídy základní školy v nedalekém Husinci, protože jej sestra již dříve naučila číst a psát. Ve škole pak míval dobrý prospěch a oblíbil si kreslení a čtení především dějepisných a cestopisných knih.¹³ Když v jedenácti letech ukončil základní školu, přáli si jeho rodiče, aby se vyučil řemeslu. Sám si vybral bednářství a nastoupil do učení k bednářskému mistrovi v Českých Budějovicích, kde bydlel u vzdálených příbuzných a krátce také navštěvoval německou školu. V učení ovšem vydržel pouhé dva roky a když se přišlo na to, že svého mistra a starší tovaryše tajně okrádal o peníze, utekl a na voru se mu podařilo doplout až do Prahy. Tam byl sice záhy zadržen četníky a poslán zpět domů do Chluman k rodičům, ale i přes to jej Praha okouzila a až do pokročilého věku měl k tomuto městu vřelý vztah.¹⁴

Po nedobrovolném návratu z Prahy se do učení již nevrátil a pomáhal svým rodičům

¹² Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 4-10.

¹³ Tamt., s. 12-21.

¹⁴ Tamt., s. 25-34.

v Chlumanech s prací v hospodářství. Ale i přesto, že učení u mistra nikdy nedokončil, mu byly základy tohoto řemesla velikým přínosem do budoucna, kdy se při svých cestách po zemích Jižní Ameriky, živil velmi často právě jako bednář v pivovarech. Život na venkově mu však příliš nevyhovoval, vadila mu především těžká a nikdy nekončící práce a nemožnost se i přes veškeré úsilí vymanit z chudoby. Po nějaké době se tedy opět vypravil do Prahy, aby se pokusil dokončit učení a vydělal si peníze. Zde několik měsíců žil tuláckým životem převážně z úspor rodičů a obcházel pivovary, protože o stálé zaměstnání ani učení ve skutečnosti příliš nestál. Když mu pak peníze od rodičů došly, přijal přece jen zaměstnání ve vysočanské mlékárně, ale vydržel v ní jen půl roku a poté se vrátil zpět do rodných Chluman, po kterých se mu v Praze stýskalo. S rodiči na venkově pak ale opět vydržel jen krátkou dobu a záhy se pustil se skupinou Chlumanských zedníků a lešenářů na letní sezonu do Vídně. Tam si sice vydělal peníze, ale Vídeň se mu ve srovnání s Prahou a Šumavou nelíbila a také mu vadila všudypřítomná němčina. V 21 letech byl také na krátko odveden na vojnu, která se pro něj stala cennou zkušeností, ačkoliv byl jako jediný syn rolníka zase záhy propuštěn.¹⁵

V roce 1901 se Vyšata při pouti v nedalekém městě Vlachově Březi seznámil se svou budoucí manželkou Růženou Barcabovou. Vyšatovým rodičům se však Růžena nezamlouvala, především protože pocházela z chudé rodiny a neměla tak věno ani zkušenosti s tvrdou prací na venkově. Nakonec však akceptovali jeho rozhodnutí se s Růženou v roce 1908 oženit a dokonce jim umožnili žít společně s nimi v Chlumanech. Již na podzim toho roku se však manželé přestěhovali do Vídně, kde Vyšata našel zaměstnání jako dělník v grafických závodech. Následujícího roku se jim narodilo dítě, které ale hned po porodu zemřelo. Růžena vše kladla za vinu Vyšatovi a jeho neschopnosti rodinu zabezpečit. Neustálé konflikty a tíživá finanční situace tak vedly k rozpadu manželství a Růžena Vyšatu poprvé opustila. Oba byli

¹⁵ Tamt., str 47-50.

nespokojení – Vyšata se cítil zavázán svým rodičům za pomoc, kterou mu poskytovali a přál si v té době žít spolu s nimi v Chlumanech, kde měl podle plánu jako jediný syn převzít hospodářství, zatímco jeho manželka dávala přednost životu ve městě. Vyšata se rozhodl vrátit na venkov k rodičům, byl ale velmi sklíčený a navíc se nacházel ve společensky značně ponižující situaci, protože sousedé o jeho nevydařeném manželství věděli.¹⁶ V té době poprvé začal uvažovat o případném odjezdu za hranice země, protože neviděl východisko ze své situace, neustále myslel na svou manželku a představoval si, že pokud by byl dostatečně daleko od míst, kde prožil své trápení, podařilo by se mu na vše zapomenout. Také toužil po anonymitě neznámých zemí. K odjezdu do zahraničí jej motivovalo rovněž přání vymanit se ze stereotypního života plného těžké práce a chudoby, který viděl na příkladu svých rodičů. Nemalou roli v jeho rozhodování o odjezdu, pak samozřejmě hrála i jeho touha po dobrodružství, která se u něj projevila již v dětství především v jeho útěcích ze služby a z učení. Kromě toho Vyšata ve svých Pamětech popisuje, že se vždy viděl odlišně než jeho vrstevníci v Chlumanech. Když roku 1910 obdržel dopis od svého přítele z dětství, který se usadil ve Spojených státech a dařilo se mu tam dobře, začal si shánět informace a prospekty agentur, které v té době emigraci zprostředkovávaly.¹⁷ Ačkoliv si za cíl zvolil Jižní Ameriku, neměl do poslední chvíle jasno v tom, do které konkrétní země zamíří. Nakonec se až těsně před odjezdem, rozhodl pro Argentinu a to na základě rozhovorů s krajany, kteří tam mířili, zejména protože Argentina nabízela pro nově příchozí migranty zdánlivě nejvýhodnější podmínky.

2.2 První cesta do Jižní Ameriky

Na svou první cestu se vydal s úsporami 1300 zlatých svých rodičů 19. března 1910 a z německého přístavu Brém a zamířil lodí Gotta do hlavního města Argentiny Buenos Aires. Plavba se zastávkami na Kanárských ostrovech a Madeiře trvala asi měsíc a prvními městy

¹⁶ Tamt., s. 63-67.

¹⁷ Tamt., s. 69.

Jižní Ameriky, která spatřil byla brazilský Santos a Rio de Janeiro.¹⁸ Již během plavby na lodi se pilně učil španělštinu pomocí slovníku, aby byl na svůj nový život dobře připraven. Protože ale zpočátku neměl předem zajištěné zaměstnání a ani žádný pevně stanovený záměr, nebyly pro něj nové začátky v neznámém prostředí vůbec jednoduché.

V Buenos Aires se ubytoval spolu se skupinou dalších krajanů, z nichž některé poznal ještě před vyplutím v Brémách, ve známém hotelu pro nově příchozí imigranty Habsburk. S některými z těchto krajanů, jako například s moravským krejčím Jančíkem a jeho rodinou se pak během svých cest po kontinentu ještě opakovaně setkával a stali se jeho přáteli stejně jako majitel hotelu Habsburk Rudolf Křikava.¹⁹

Pobyt ve městě mu však příliš nevyhovoval a také toužil po svobodě ve volné přírodě, a proto se krátce po svém příjezdu, nechal najmout na práce při zakládání vládní kolonie Navaro v severozápadní Argentině, v oblasti Chaca Austral. Na místě ovšem zjistil, že pracovní smlouva zavazující jej v kolonii pracovat následující dva roky, je velmi nevýhodná a podmínky k životu spolu s úmornou prací příliš těžké. Vyšata navíc utrpěl pracovní úraz a stále se ztenčující úspory jej brzy přiměly k útěku, na nějž se vydal i se skupinou dalších šesti krajanů.²⁰

Po této první negativní zkušenosti, putoval Vyšata zpět na jih do Buenos Aires a cestou se nakrátko usadil v argentinském městě Rosario, kde se živil příležitostnými pracemi v přístavu a v továrně na likéry. Po počátečním období, kdy se stranil společnosti ostatních lidí, začal zde žít velmi společenským životem především v komunitě českých krajanů. Poznal zde také Karla Leitgeba, potulného houslistu a po nějaké době opustil své stálé zaměstnání, aby se k němu a jeho bohémскому životnímu stylu připojil. Doprovázel jej na akordeon, a když společně vydělali dostatek finančních prostředků hraním v místních

18 Tamt.. s. 70-74.

19 Tamt.. s. 74.

20 Tamt.. s. 76-88.

lokálech, vydali se pěšky na cestu zpět do hlavního města Buenos Aires.²¹ Tam se jejich cesty rozdělily a Vyšata se poté nechal přibližně na rok zaměstnat jako bednář v rafinerii ve městě Campana. I zde se stýkal především s krajany. Když byla jeho pracovní pozice v pivovaru v říjnu roku 1911 zrušena, vypravil se za svým přítelem Leitgebem do Buenos Aires, ten jej však záhy neočekávaně opustil, odjel do severní Ameriky, a na cestu si pravděpodobně vzal Vyšatovy úspory.²² Vyšata se tak zničeho nic ocitl naprosto bez jakýchkoliv prostředků a musel si okamžitě najít nové zaměstnání a protože v Buenos Aires se mu to nepovedlo, zamířil v prosinci na západ do oblasti Pampy Central, kde se až do ledna následujícího roku nechal zaměstnat jako zemědělský dělník na obilných žních. Poté zamířil do hlavního města pampy General Acha za svým přítelem z lodi Jančíkem, později se přestěhoval do hostince Itala Attilia Paoliho, který se stal jeho dlouholetým přítelem a u kterého pak během svých cest opakovaně pobýval během svých výprav do pampy. Hlavním zdrojem jeho příjmů v té době byly především drobné práce pro Paoliho a ostatní místní statkáře a lov divoké zvěře. Svobodný život ve volné přírodě mu vyhovoval, a proto ani neměl v plánu pampu v nadcházející době opustit. V listopadu 1912 mu byl ale doručen dopis od manželky, ve kterém jej žádala, aby se vrátil a pokusil se s ní ještě jednou o společný život. Vyšata ani na okamžik nezaváhal a 13. 1. 1913 se z Buenos Aires vydal lodí plující do Terstu na cestu zpět do Čech.²³

Doma v Chumanech se po návratu stal okamžitě středem pozornosti celé vesnice, což jej velmi těšilo stejně jako vyhlídky na život s manželkou. Za tou se vypravil na krátkou dobu do Vídně, kde i pracoval a poté se společně vrátili do Chluman, aby zde začali nový život v hospodářství, které mu rodiče předali. Idyla ovšem netrvala příliš dlouho, a po nějakém čase Vyšatova manželka opět z vesnice utekla. Vyšata se ještě naposledy vydal za ní do Vídně, ale s vědomím marnosti své snahy, protože se jejich vztah již definitivně rozpadl. Pro Vyšatu

21 Tamt.. s. 92-99.

22 Tamt.. s. 99-101.

23 Tamt.. s. 103.

nevydařené manželství znamenalo těžkou ránu, a proto se rozhodl hospodářství opět vrátit rodičům, prodat část svého majetku a znova odjet do Jižní Ameriky, tentokrát s cílem zapomenout v dalekých krajích na své zklamání jednou provždy.²⁴

2.3 Druhá cesta do Jižní Ameriky

Na svou druhou cestu do zámoří se vypravil 4. 3. 1914, tedy pouhý jeden rok od návratu do Čech a původně si naplánoval v Jižní Americe strávit přibližně 5 let. Tentokrát si ale ještě před odjezdem předsevzal, že pozná mnohem více zemí a aby ve svém počínání postupoval systematictěji, vytvořil si také časový plán cest do zemí, které v měl v úmyslu navštívit. Jelikož však pro svou druhou cestu nedisponoval tolika finančními prostředky, počítal ve svých plánech také s nutností si peníze na další cesty vydělat, a tak mezi jednotlivými etapami cest naplánoval delší zastávky, ve kterých zamýšlel pracovat. Kromě Argentiny a Brazílie měl v úmyslu navštívit i Paraguay, Chile, Bolívii a Peru a tyto plány se mu skutečně podařilo uskutečnit, nicméně celý pobyt se prodloužil více než dvojnásobně, a tak se zpět do Československa vrátil až v roce 1926.²⁵

Stejně jako při své první cestě do Jižní Ameriky i tentokrát si za výchozí místo zvolil hlavní město Argentiny Buenos Aires, kam vyplul z Hamburku. Z Buenos Aires pak zamířil rovnou ke svému příteli Attiliu Paolimu do města General Acha a navštívil také známé krajany ve městě Campana, poblíž hlavního města, kde působil již během svého prvního pobytu. Ani v hlavním městě ani v Campaně se mu však nepodařilo najít si zaměstnání, až o něco později náhodně objevil inzerát nabízející místo bednáře v pivovaru ve městě San Carlos de Sud na severu Argentiny.²⁶

Mezitím však v Evropě vypukla První světová válka a Vyšata byl jako občan rakouské monarchie po osmi měsících z pivovaru, který patřil francouzskému majiteli, propuštěn. Najít

24 Tamt.. s. 105-107.

25 ČECH-VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 118-119.

26 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 108-109.

si nové zaměstnání pro něj bylo velmi nesnadné, protože v podobné situaci jako on se tehdy nacházely stovky dalších krajanů. Rozhodl se tedy využít své nezaměstnanosti k toulkám pampou a poté se vydal na svou první delší cestu do Brazílie, kde kromě cest po státě Paraná pracoval ve městech Porto Alegre a Rio de Janeiru.²⁷

Kromě toho jej válečný konflikt v Evropě na několik let prakticky odřízl od kontaktu s rodinou a přáteli v Čechách, a o smrti své matky v roce 1917, se tak dozvěděl až s odstupem času. V lednu 1918 zamířil zpět do Argentiny, aby se zde vrátil ke svému svobodnému životu v pampě. Následujících několik měsíců prožil v Patagonii téměř jen ve společnosti svého koně Valla a psa Gringa a živil se především lovem divoké zvěře a prodejem kůží, na konci svého putování se pak u jezera Nahuel Huapí při hranicích s Chile, nechal najmout jako honák dobytka. Po několika týdnech v sedle dorazil i s dobytkem až na břeh Atlantického oceánu do osady San Antonio de Oeste, odkud se lodí přepravil do města Bahia Blanca a pokračoval zpět do General Acha. Zde pak pracoval jako číšník v Paoliho hostinci.²⁸

Po skončení První světové války se vydal do Buenos Aires, kde spolu s dalšími krajany hrdě prožíval vznik samostatného Československa. Celý život byl hrdým vlastencem, jak ostatně naznačuje i druhé příjmení, které si zvolil při svém prvním odjezdu do zahraničí – Čech. V této době také začal psát články o svých cestách a přispívat do vídeňského časopisu *Dělnické listy*.²⁹

V následujících měsících křižoval Argentinou a okolními zeměmi a ačkoliv je výčet všech míst, kde pobýval a zaměstnání, která vykonával velmi pestrý, málokdy někde zakotvil na delší dobu. Často se mu také stávalo, že zůstal bez jakéhokoliv zaměstnání a musel tak žít převážně z úspor nebo byl odkázaný na podporu přátel a krajanů. Nejčastěji vyhledával práci bednáře v pivovarech, ale i ta mu sloužila především jen jako prostředek k získání financí pro

27 Tamt., s. 111-115

28 Tamt., s. 117-119

29 Tamt., s. 120-123

pozdější cestování a jen sporadicky se v některém z pivovarů zdržel déle než několik měsíců. Práce jej nikdy příliš nebavila, mnohem šťastnější se cítil při toulkách přírodou a při cestách na neznámá místa. V tom se projevovala typická Vyšatova rozpolcenost již od mládí, kdy také nedokázal delší dobu setrvat na jednom místě.

Několik měsíců se zdržel v městečku Quilmes na periferii Buenos Aires, kde pracoval v tehdejším největším jihoamerickém pivovaru. Odtud v červnu 1919 zamířil spolu se svým starým známým Jančíkem a jeho rodinou na sever Argentiny do provincie Corrientes, aby se zde stal správcem majetku zámožného statkáře Alfreda Caba. Po několika týdnech ale zjistil, že se svého platu nedočká a proto se rozhodl statek opustit a vydal se z města Mercedes do Corrientes, odkud se chtěl plavit po řece Paraná dále na sever. Jistou dobu se toulal krajinou Chaca Austral, kde navštěvoval továrny na zpracování taninu, ale tamější poměry - horko, špatná strava a domorodí pracovníci jej odrazovaly od toho, aby někde pobyl déle a nechal se zaměstnat. Z hlavního města Chaca Austral Resistencie se vypravil dále na jih do Santa Fé a protože jej zde díky stále platným válečným nařízením odmítli zaměstnat v místním pivovaru, pracoval krátce jako řidič tramvaje. V březnu 1919 se vydal do města Rosario, ani zde ovšem nenalezl stálější zaměstnání a tak se vydal do provincie Córdoba, kde začínaly kukuřičné žně, zdravotní problémy mu ale znemožnily si zde vydělat peníze na další cesty.³⁰

Nakonec se mu, unavenému neustálým kočováním a střídáním fyzicky náročných zaměstnání, podařilo na několik týdnů naleznout útočiště u rodiny krajanů Markových ve městě Cordoba. Během svého zotavování se zamiloval do jejich osmnáctileté dcery Blaženy, protože ale ještě stále nedokázal zcela zapomenout na své nevydařené manželství, a také protože si byl vědom své neutěšené finanční situace a bezmála dvacetiletého věkového rozdílu mezi nimi, nikdy své city Blaženě neprojevil.³¹

30 Tamt., s. 124-131

31 Tamt., s. 133-140.

Nové zaměstnání našel opět v bednářské dílně v pivovaru Bieckert v městečku Llavallol, nedaleko hlavního města. Při svých cestách se pohyboval velmi často ve společnosti krajanů a ve městech Rosario, Santa Fé a Córdoba se stal členem národních spolků, nejinak tomu bylo i zde, kde vstoupil do krajanského spolku České národní sdružení v Buenos Aires a později se stal i jedním z jeho jednatelů.³²

V Llavallolském pivovaru se nakonec zdržel téměř celé dva roky, i když jej trápily zdravotní problémy, především revma a namáhavá práce je ještě zhoršovala. Kromě toho na něj stále více doléhala sklíčenost, trpěl pocity osamělosti a vykořeněnosti. K jeho špatnému rozpoložení nepřispěly ani špatné zprávy z domova, které se k němu s odstupem let dostaly – smrt matky a některých jeho přátel v první světové válce a také bída otce, který vinou devalvace v Československu přišel o veškeré peníze. Vyšata se jej snažil alespoň na dálku finančně podporovat, ačkoliv to nebylo, vzhledem k jeho vlastní neutěšené situaci, vždy možné.³³

V té době intenzivně cítil stesk jak po své rodné zemi, tak i po rodině která mu v zámoří často chyběla, nicméně na cestu do Československa mu chyběly potřebné peníze a také toužil poznat další země Jižní Ameriky.³⁴ Čím dál více si uvědomoval, že žije v neustálém koloběhu krátkodobých namáhavých zaměstnání a ačkoliv neustále mění místa svého pobytu, pohybuje se stále v Argentině a nenaplnjuje původní cestovatelské plány. Toto uvědomění jej jen utvrdilo v tom, že bude šetřit a své cesty lépe plánovat, tak aby mohl navštívit různá místa. V té době si mimo jiné předsevzal, že jednou svá cestovatelská dobrodružství popíše v cestopisech.³⁵

V červenci 1921 proto opustil Llavallol a přes příhraniční města Misiones a Posadas se vydal na svou další cestu za poznáním vedoucí tentokrát do Paraguaye.³⁶ Zde pobýval

32 Tamt., s. 149-150.

33 Tamt., s. 142.

34 Tamt., s. 178.

35 Tamt., s. 142.

36 Tamt., s. 188.

u lékaře Karla Hraše v blízkosti města Villa Encarnación, kterému za byt a stravu vypomáhal s drobnými pracemi v domě, což mu umožňovalo vydávat se na časté lovecké výpravy. Často také podnikal výlety do vzdálenějšího okolí, kde navštívil i zemědělskou osadu Serrito a trosky jezuitských osad Jesus a Trinidad. V té době také založil svou sbírku nerostů, hmyzu a herbáře, později část těchto sbírek předal Muzeu v Buenos Aires a druhá část se pak údajně ztratila cestou do Prahy.³⁷ Paraguayská příroda jej natolik okouzila, že se dokonce začal učit jazyk místních původních obyvatel guaraní. Přestože by zde rád zůstal delší dobu rozhodl se, vzhledem k nemožnosti najít si v zemi dobře placenou práci, v listopadu 1921 pro návrat do Argentiny.³⁸

Po krátkém pobytu v Posadas u hranic s Paraguayí, kde opět pobýval u krajanů, jejichž pohostinnosti rád využíval v dobách, kdy mu chybělo stálé zaměstnání, jej nedostatek finančních prostředků přinutil vyrazit opět za prací do Buenos Aires. Tentokrát se ale ve všech zdejších pivovarech setkal pouze s odmítnutím a tak opět propadal smutku a beznaději.³⁹ Až po nějaké době se na něj usmálo štěstí, když mu bylo nabídnuto zaměstnání na statku v západní části Argentiny, v provincii Córdoba. Se svou zdejší zaměstnavatelkou, ruskou aristokratkou Evou Metcherskou, si ale příliš nerozuměli a tak se po pouhých několika měsících vydal dále k úpatí Kordiller.⁴⁰

V srpnu 1922 zavítal do města Mendoza, kde později našel uplatnění jako mistr v truhlářské dílně společnosti Bodega Arizú, kde se půl roku podílel na výrobě speciálního sudu pro výstavu v Buenos Aires a získával tak prostředky pro budoucí cestu do Chile. V Mendoze v té době žilo několik set československých krajanů a Vyšata se i zde stal jednatelem Českého národního sdružení, pro místní spolek dokonce vyjednal zásilku asi 90 knih od Československého Červeného kříže. Ani přes společnost krajanů se však nedokázal

37 ČECH VYŠATA, F. *Divokým rájem*. Praha: Nakladatelé Kvasnička a Hampl, 1927, s. 147.

38 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 213-215.

39 Tamt., s. 216-221.

40 Tamt., s. 231-232.

zbavit pocitů osamělosti a nedoceněnosti, které reflektoval ve svých básních.⁴¹

V březnu 1923 měl již naspořeno dost peněz a mohl se tak vydat na vysněnou cestu přes Kordillery do Chile. Jízda vlakem z Mendoza do stanice Los Andes v něm zanechala hluboký dojem. V hlavním městě Chile Santiagu, kam se odtud vypravil, však pobyl jen krátce a pokračoval dále v cestě do přístavu Valparaíso. Přál si za peníze, kterými disponoval procestovat co největší část země a proto se dlouho nezdržel ani zde a vydal se lodí podél chilského pobřeží, poničeného nedávným zemětřesením, dále na sever do města Antofagasta. Zde chvíli pomýšlel na cestu do Bolívie avšak nakonec dal přednost poznání jihu Chile a telegraficky si sjednal zaměstnání v pivovaru ve městě San Francisco de Limache, aby doplnil peníze potřebné pro další cesty. V Limache však opět narazil na špatné vztahy s německými spolupracovníky a proto se po devíti měsících zde vypravil opět hlouběji na jih až do Ohňové země.⁴² Po Vánocích roku 1923 dorazil cestou lodí přes Coral, Puerto Montt, Tronador a Chiloe do města Punta Arenas, kde se ubytoval u krajana Františka Horáka, na nějž si obstaral předem kontakt u Českého národního sdružení. I zde si našel zaměstnání a stal se tak prvním evropským bednářem v pivovaru Fischer. Během svého půlročního pobytu v Punta Arenas podnikl také výpravu lodí do města do nejjižnějšího města Ohňové země Ushuaya.⁴³ S nástupem zimy se podmínky na jihu Chile stávaly příliš nehostinnými a proto se Vyšata rozhodl zamířit zpět na jih, aby se pokusil uskutečnit plánovanou cestu do Bolívie a Peru. V červenci nastoupil na loď směřující do Buenos Aires, s krátkým přistáním v přístavu Comodoro Rivadavia, kde se stihl pozdravit s několika krajany z početné československé komunity.⁴⁴

V Buenos Aires navštěvoval známé a marně si tamějších pivovarech stejně jako v Uruguayském Montevideu hledal zaměstnání. Krátce pak pracoval jako účetní na statku San

41 Tamt., s. 236-243.

42 Tamt., s. 248-259.

43 Tamt., s. 260-274.

44 ČECH VYŠATA, F. *Z tajů Kordiller*. Praha: Nakladatelé Kvasnička a Hampl, 1927, s. 52.

Antonio v Argentině.⁴⁵ Vzhledem k tomu, že plánovaná cesta do andských států byla příliš nákladná a Vyšatovi na ni nezbývaly peníze, rozhodl se ke svému cíli přibližovat po etapách. Na prvním úseku cesty jej zavedl do severoargentinského Tucumánu, kde opět rychle našel zaměstnání v pivovaru Cervecería Norte a ve volném čase pak navštěvoval blízkou osadu Tafi Viejo obydlenou z velké části československými emigranty, kteří zde pracovali v železničních dílnách.⁴⁶ Stejně zaměstnání si předem sjednal i v bolivijském Oruro, kam se vydal v březnu roku 1925, zde do června pracoval ve vesnici Calacala v nadmořské výšce 5000 m a poté se přemístil i do druhé pobočky pivovaru Cerveceria Germania ve vesnici Huari u jezera Bo-Pó, kde setrval až do srpna. Po dokončení práce mohl volně cestovat a vypravil se do města Cochabamba na břehu řeky Río Grande a navštívil také hlavní město Bolívie La Paz. z plánovaných cest do Sucre a Potosí však sešlo.⁴⁷

V další etapě své cesty se pak podíval do Peru, kdy koncem června roku 1925 odcestoval do města Puno a cestou navštívil jezero Titicaca. přál si na vlastní oči spatřit památky starých inků v Cuzcu avšak byl limitován svým rozpočtem, protože výdělek ze zaměstnání v Bolívii byl mizivý. I tentokrát se na něj však usmálo štěstí a ve městě Arequipa se mu podařilo vyjednat si práci v pivovaru Cerveceria Alemana a vzápětí byl vyslán do pobočky v Cuzcu.⁴⁸ Tam se pak zdržel přibližně dva měsíce a po návratu do Arequipy pokračoval v práci až do listopadu roku 1925, kdy se vydal do přístavu Mollende.⁴⁹ V té době již pomýšlel na návrat do Československa, zároveň si však pohrával s myšlenkou na nové cesty do Ekvádoru či Mexika a také obdržel nové nabídky na krátkodobá zaměstnání v malých pivovarech na několika místech v Peru i v sousední Bolívii, kde panovala nouze o bednáře. Všechny tyto nabídky však odmítl, protože na své druhé cestě strávil dlouhých jedenáct let, což bylo víc než měl na počátku této cesty v úmyslu a když měl konečně dostatek finančních prostředků,

45 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 276-277.

46 Tamt., s. 282-282.

47 Tamt., s. 285-288.

48 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 179-180.

49 Tamt., s. 221.

nechtěl nákladnou cestu dále odkládat. Ze stejných důvodů omezil i další cestování po Peru.⁵⁰

Zde pak ještě navštívil hlavní město Limu, které se mu však příliš nelíbilo, především kvůli příliš horkému podnebí a poté se vydal do přístavu Callao, kde nastoupil na nákladní loď, která přes Panamský průplav směřovala do Antverp a Hamburku. Velmi se těšil na shledání se svými blízkými a především pak s otcem, protože ale vzhledem k častým změnám svého pobytu neměl za poslední dva roky z domova žádné zprávy, návratu se také obával a nebyl jistý, co jej v Československu čeká.⁵¹ Domů se vracel s pouhými dvěma tisíci uspořené korun zato s velkými plány. Měl v úmyslu sepsat knihu o svém mnohaletém putování Jižní Amerikou a především šířit poznatky o zemích, které navštívil dál československé veřejnosti a případným zájemcům o emigraci.

Z Prahy, kam přijel 12. ledna 1926, se vydal do Chluman, kde jej kromě radosti ze shledání se s otcem čekalo i první zklamání. V jeho rodném stavení, kde nyní otec obýval jedinou místnost, pro něj nezbývalo místo a tak se musel přestěhovat ke vzdáleným příbuzným do Českých Budějovic. Tam doufal najít klid pro psaní svých cestopisů, po několika měsících však mezi ním a jeho příbuznými došlo ke konfliktu a Vyšata byl soudně vystěhován.⁵² Přesídlil do Prahy a bez úspěchu se zde pokoušel najít si zaměstnání. To se mu však nedařilo, a ani o informace o jeho zámořských cestách nebyl příliš velký zájem, naopak často musel čelit odmítnutí ze strany redakcí, do nichž zasílal své články. Rovněž rukopis jeho knihy nebyl zpočátku nakladatelem přijat, protože jeho styl byl málo dobrodružný a Vyšata jej musel nechat upravit. Ocitl se tak ve složité situaci, protože jediným zdrojem jeho příjmů se staly jen výjimečně publikované články v časopisech a překlady pro Masarykovu Akademii práce, kde rovněž přispíval do časopisu *Československá emigrace*. Jeho třídílný cestopis *Patnáct let v Jižní Americe* byl nakonec vydán až roku 1927.⁵³ K

50 Tamt., s. 14-217.

51 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 291-292.

52 Tamt., s. 295-296.

53 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 252-254.

pocitům zneuznanosti a křivdy se u něj v té době přidávalo ještě zklamání z chování lidí v Československu: „*Bídně se to živoří v té naší osvobozené vlasti člověku, který žil dlouhý čas v cizině. Lid vesměs jiný než býval v době předválečné. Marnivost, sobectví, nevraživost, boje, politické pomluvy. Všechny cnosti, kterých člověk normální nemá mít.*“⁵⁴

2.3 Třetí cesta do Jižní Ameriky a návrat do vlasti

Celkově v Čechách nenašel uplatnění, jaké očekával a proto se po pouhých dvou letech ve vlasti rozhodl opět vydat na cestu do zámorí. V září 1927 ještě naposledy navštívil svého starého otce a poté se vydal do chorvatského přístavu Terst, odkud zamířil na svou třetí cestu do Jižní Ameriky. Tentokrát byl jeho cílem brazilský přístav Santos. Na své třetí cestě pobýval převážně v Brazílii, kde střídavě pracoval v pivovarech ve městech São Paulo, Curityba, Rio de Janeiro a Porto Alegre a podnikal výpravy na venkov a do zemědělských kolonií.⁵⁵ rok a přes argentinské městečko Posadas zavítal na několik měsíců také do Paraguaye. Zde pobýval v hlavním městě Asunción a jeho okolí a poté se vydal na výpravy do oblastí Chaca Austral a Chaca Boreal, nicméně delší cestování po této oblasti mu bylo znemožněno kvůli rodícímu se válečnému konfliktu mezi Bolívií a Paraguayí⁵⁶. V lednu 1929 se proto vrátil do Brazílie, aby procestoval státy na východě země a po dvouletém pobytu v Porto Alegre se také vydal prozkoumat povodí řeky Amazonky a severovýchod Brazílie.⁵⁷

Do Československa se definitivně vrátil 5. června 1937.⁵⁸ Ještě před návratem byl v Praze vydán jeho druhý cestopis *Středem Jižní Ameriky*, shrnující zážitky ze třetí cesty až do roku 1932. Vyšata se seznámil přes inzerát se svou druhou manželkou Antonií Slanařovou a odstěhoval se k ní na Českomoravskou Vysočinu do Nové vsi u Sobíňova. Zde v okolí pořádal přednášky, promítal fotografie ze svých cest a věnoval se také přepisování svých

54 Tamt., s. 252.

55 Tamt., s. 256-276.

56 ČECH VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 102-117.

57 Tamt. s. 212-260.

58 KUNSKÝ, J. *Čeští cestovatelé II*. Praha: Orbis, 1961, s. 306.

poznámek do Paměti z domova i ciziny.⁵⁹ Pravděpodobně v té době také onemocněl rakovinou žaludku a v důsledku této nemoci také po operaci 3. Října 1942 zemřel.⁶⁰

⁵⁹ Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 62.

⁶⁰ KUNSKÝ, J. *Čeští cestovatelé II*. Praha: Orbis, 1961, s. 307

3 Srovnání autorových cestopisů a pamětí

Jak již bylo zmíněno v úvodu, Vyšata své zkušenosti z obou pobytů v Brazílii zachytil jednak v cestopisné trilogii *Patnáct let v Jižní Americe*, a v pozdějším cestopise nazvaném *Středem Jižní Ameriky* a také v rukopisu svých pamětí. Mezi oběma prameny pak lze pochopitelně nalézt řadu odlišností, nejen po formální, ale i po obsahové stránce.

Jak lze usoudit z několika autorových poznámek⁶¹ Vyšata první svazek svých pamětí sepisoval pravděpodobně až po svém definitivním návratu do vlasti ve svém novém domově v Nové vsi u Sobíňova, v druhé polovině 30. let podle zápisek, které si pořizoval v průběhu samotných cest. Vyšata v nich zachycuje historii své rodiny a svůj život a cesty až do roku 1926. V tomto svazku pamětí je také na několika stránkách vylíčen jeho první pobyt v Brazílii. Kromě samotného popisu událostí obsahují Paměti i značné množství jiných typů textu, jedná se především o Vyšatovy básně, ale nalezneme zde také několik stránek slovníku jazyka guaraní⁶², které pravděpodobně přepsal z dobové gramatiky nebo různé soupisy obyvatel z míst, která navštívil, či soupisy cestovních výdajů. Součástí rukopisu jsou i mapy a drobné kresby.

Vyšatovy vzpomínky zachycené v pamětech jsou často velmi otevřené a upřímné, kromě líčení událostí a popisů míst, na kterých pobýval, mnohdy popisuje své pocity a vnitřní stavy, nevyhýbá se ani velmi osobním tématům, jakým byl rozpad jeho manželství nebo pocity osamělosti a nedocenění, kterými někdy trpěl. Nezamlčuje a nepřikrašluje ani těžší období svého života, kdy se marně pokoušel najít si zaměstnání. Jedním z prostředků, kterými své pocity zaznamenával jsou právě jeho básně a tak se především první svazek pamětí místy mění v básnickou sbírku. Stejnou otevřenost pak uplatňoval i při svých charakteristikách míst

61 Např. v poznámce o rozchodu se svou první manželkou, autor píše: „*Tuto přísahu jsem až do dneska, kdy jest mi 58 roků také plnil (psáno dne 19. června 1939).*“ Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, s. 107.

62 Tamt., s. 190-194.

a osob, se kterými se na cestách setkával, většinou je zmiňuje jen stručně, ale mnohdy o poznání kritičtěji než v cestopisech. Více než na detailní vyličení událostí se soustředí na svůj pohled na věc, často také konkrétní události popisuje záměrně velmi stroze, s odkazem na cestopisy, kde jsou již vyličený podrobněji, aby se tak vyhnul přílišnému opakování.

Druhý svazek pamětí zachycuje v podstatě totožné události v životě autora jako ten první – dětství na Šumavském venkově, mládí a zkušenosti v Praze, některá období z prvních dvou cest do Jižní Ameriky a také návrat do Československa v roce 1926. Pro mou práci je však důležité, že na tyto vzpomínky navazuje Vyšata i líčením dalších událostí a to až do ledna 1928, zachycuje v nich tedy i část svého druhého pobytu v Brazílii. Tyto zápisky se však od zbytku pamětí značně odlišují, především tím, že jsou psány většinou v přítomném čase a deníkovou formou i s příslušnými daty. Zpravidla jsou také dost stručné a zachycují jen nejdůležitější události v životě autora. Mezi tyto deníkové zápisky pak Vyšata vložil několik krátkých ale ucelenějších textů popisujících konkrétní oblasti nebo jeho cesty vlakem, z nichž pak pravděpodobně čerpal i při psaní svých článků a cestopisu. Většinou se však Vyšata v textu pamětí soustředil spíše na své osobní zážitky.

Naopak ve svých cestopisech se Vyšata, ve snaze přiblížit se čtenáři, zaměřuje především na poutavé vyličení příhod ze svých cest a také osob a míst, která navštívil. Do popředí zde vystupuje dobrodružnost, zejména pak v první cestopisné trilogii. Právě dobrodružnost byla hlavním požadavkem vydavatele před publikací a protože Vyšatův rukopis tento požadavek nesplňoval, nezbylo mu nic jiného, než se obrátit na Ladislava Padevětu, aby mu tento rukopis upravil. Vzájemná spolupráce obou však nakonec skončila sporem, když se Padevět, který zároveň fungoval i jako prostředník mezi Vyšatou a nakladatelem, pokusil uvést své jméno jako jméno autora.⁶³ Je ovšem otázkou na kolik se Padevětova osobnost promítla do textu samotného rukopisu, protože ten se svým stylem

63 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 253

značně odlišuje od druhého cestopisu Středem Jižní Ameriky, který Vyšata psal samostatně. O některých dobrodružných zážitcích popsaných v trilogii, jako jsou např. požár v pampě⁶⁴ nebo lov na pumu⁶⁵, pak není v pamětech z příslušného časového období ani zmínka, při tom by jistě ve Vyšatovi, pokud by skutečně byl přímým účastníkem těchto událostí, vyvolaly potřebu je do textu alespoň stručně zahrnout. To mne vede k pochybnostem, zda se některé události skutečně přihodily, protože ačkoliv autor v cestopisech vychází z reálných prožitků, ve srovnání s pamětmi je pravděpodobně místy poněkud přikrašluje.

V cestopisech je také kladen mnohem větší důraz na epičnost, při popisech prostředí Vyšata kromě obvyklých obecných informací přidává i zajímavé detaily, které jeho líčení přidávají na autentičnosti a stejně postupuje i při vyprávění událostí ze svých cest. Také lidé, se kterými se setkával, jsou v cestopise vykresleni mnohem barvitěji, Vyšata se soustředí na jejich detailní popis, někdy vypráví jejich životní osudy, jindy zase cituje různé historky z jejich života. Mnohdy vystupují spíše jako literární postavy a autor v textu jejich jednání zachycuje pomocí celých dialogů. Také charakteristika osob a Vyšatovy vztahy k nim jsou v cestopisech podány mnohem uhlazeněji, není tolik kritický. To samé platí i o jeho vlastní osobě, v textu se většinou tolik nezmiňuje o těžkostech, které jej při pobytech v zahraničí provázely, ani o problémech v jeho osobním životě jakými byl bezesporu komplikovaný vztah k jeho první manželce, který jej ovlivnil v rozhodnutí dvakrát do zámoří vycestovat. Nemluví příliš ani o nezájmu ze strany vydavatelů a redakcí o jeho cestopisy a články, naopak zejména v cestopise *V žáru pamp* vystupuje spíše jako cestovatel dobrodruh, který se vyrovná s každou nesnází. V cestopise Středem Jižní Ameriky pak dobrodružnost ustupuje do pozadí a Vyšata v nich použil více popisných pasáží.

Údaje v cestopisech a pamětech se pak místy rozcházejí i v časové posloupnosti některých událostí, tak například v Pamětech nás informuje o tom, že od prosince do ledna

64 ČECH-VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 95-109.

65 Tamt., s. 186-190.

roku 1912 pracoval na obilných žních v pampě a poté začal žít u Attilia Paoliho⁶⁶, zatímco v cestopise je to přesně naopak.⁶⁷ Podobných nesrovnalostí se pak v obou pramenech objevuje hned několik. Blíže se na ně zaměřím v následujících kapitolách o pobytech Vyšaty v Brazílii.

⁶⁶ Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, s. 102.

⁶⁷ ČECH-VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 192.

4 První pobyt v Brazílii

František Čech-Vyšata navštívil Brazílii několikrát, poprvé již při své první cestě do Jižní Ameriky, kdy se přístav Santos a tehdejší hlavní město Brazílie Rio de Janeiro staly prvními zastávkami při plavbě na tento kontinent.⁶⁸ Svůj první delší pobyt v této zemi však uskutečnil až při své druhé a nejdelší cestě mezi lety 1913-1925. Tomuto pobytu je věnováno jednak několik kapitol cestopisu *V žáru pamp* a stručně jej Vyšata zachytil také na několika stránkách svých *Pamětí z domova a ciziny*.⁶⁹

Mezi oběma prameny pak můžeme nalézt několik nesrovnalostí, především pak v dataci celého pobytu. Zatímco v cestopise uvádí jako přibližnou dobu příjezdu do Brazílie období krátce po vypuknutí První světové války, tedy již rok 1914, v pamětech stanovuje příjezd do země až na listopad 1915 a odjezd pak na leden 1918, přičemž v cestopise je to už 17. 3. 1917.⁷⁰ Těžko soudit, z jakých pohnutek se autor této nesrovnalosti dopouští, ani který z údajů se více blíží pravdě, nicméně se nejedná o jedinou odlišnost mezi oběma prameny, pochybnosti vzbuzují taktéž některé události, které autor v cestopise líčí.

Ještě před odjezdem do zámoří v roce 1914 ve svých plánech zahrnoval návštěvu Brazílie až do třetí etapy svých cest: „*Další část cestovního plánu tvořila by cesta do Brazílie, na západ do Chile a odtud podél západního pobřeží Jižní Ameriky do Ohnivě země.*“⁷¹ Ve skutečnosti pak Vyšata do této země souhrou okolností zavítal již mnohem dříve, prakticky jen několik měsíců po svém příjezdu do Jižní Ameriky. Jeho cestě do Brazílie předcházela pobyt v Argentině, kde pracoval ve městě San Carlos de Sud jako bednář v místním pivovaru a zde jej také zastihla zpráva o vypuknutí První světové války v Evropě. Její důsledky brzy pocítil i Vyšata a jeho přítel Karel Bosák: „*Přišel z Paříže přepis, aby všichni zaměstnanci*

68 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 71.

69 Tamt., s. 111-115.

70 ČECH VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 133, 174.

71 Tamt., s. 118.

*rakouské a německé národnosti byli ihned propuštěni. Pivovar totiž patřil francouzskému kapitálu.*⁷² Ze dne na den se tak oba ocitli bez zaměstnání, a zatímco Bosák si záhy odjel hledat živobytí do Brazílie, Vyšata se uchýlil do General Acha ke svému známému Attiliu Paolimu, kde pak po několik měsíců využíval jeho pohostinnosti. Následky změnéné politické situace se promítly také do každodenního života československých krajanů v Argentině, kde: *„Zavládla nezaměstnanost, jaké zde nebylo pamětníka. A byli to především rakouští a němečtí příslušníci, na něž dvojnásob bída dolehla, neboť všude byli z práce propouštěni první a přijímáni poslední.*⁷³ Vyšata si byl vědom svých nepříliš nadějných vyhlídek na získání nového zaměstnání za těchto okolností, a tak když obdržel dopis přítele Bosáka z brazilského Porto Alegre, který jej zval k návštěvě a poukazoval na možnost získání zaměstnání v některém z pivovarů na místě, ani na chvíli nezaváhal a do Brazílie se vypravil: *„Vždyť Brazílii jsem měl také ve svém cestovním programu a její přírodní krásy, o nichž jsem slyšel vyprávěti pravé báje, mocně mne k sobě lákaly. Uváživ všechny okolnosti a shledav hlavně všechny své prostředky, rozhodl jsem se, že Bosákovy nabídky použiji ihned.*⁷⁴

Vyplul z Buenos Aires lodí Torro, a když po šesti dnech plavby dorazil do přístavu Porto Alegre, které ve svém cestopise označuje za nejvýznamnější centrum obchodu a průmyslu na brazilském jihu, byl jeho první dojem z města rozhodně kladný: *„Bylo to krásné panorama, rozvinuté před našima očima. Rovné čisté ulice s palmovým stromořadím, bílé, evropsky stavěné domy s barevnými střechami, vše jako krásný obrázek v sametovém zeleném rámcí.*“ Všímá si i pestré směsice obyvatel a počtu evropských emigrantů ve městě: *„Porto Alegre mělo tehdy asi 160 tisíc obyv., z nichž plná pětina byli Němci. Jinak jsou zde Španělé, Portugalci, Italové, naturalisovaní i cizinci. Z domorodců jsou tu mulati, kreolci, zambos i černoši.*⁷⁵

72 Tamt., s. 127.

73 Tamt., s. 135.

74 Tamt., s. 133.

75 Tamt., s. 142.

Později však také ve městě nacházel nedostatky: „*Bohužel jest tento krásný přístav uzavřen chobotem zálivu Lago dos Patos, a nazývá-li se perlou brazilských měst, jest to perla krásná, ale hluchá.*“⁷⁶ Další nevýhody města spatřoval v příliš horkém podnebí, teploty zde přes den šplhaly až k 50°C a obyvatelé se před sluncem museli chránit všemožnými prostředky.

Na místě se shledal se svým přítelem Bosákem a dalším krajanem Otto Šimánkem, který v Porto Alegre taktéž působil. Jak se můžeme dočíst v pamětech, tito krajané Vyšatovi ihned pomohli sehnat ubytování a práci u bednářského mistra Franze Hermana, který pracoval pro všechny čtyři pivovary fungující v Porto Alegre. Vyšata byl s prací spokojen, protože ačkoliv byla málo placená, poskytovala mu jistotu stálého živobytí: „*Vydělával jsem 7 milreisů na den. Byt mne stál i se stravou 2 milreisy denně. Mnoho už z toho nezbylo z práce, ale měl jsem ji zaručenou nastálo.*“⁷⁷ Ve volných dnech často podnikal ve společnosti obou krajanů nebo sám výpravy do okolí města, do přilehlých letovisek Tristeza, Gloria a Theresopolis, kam se z Porto Alegre dostával vlakem.⁷⁸

Vyšata také zmiňuje některé místní zvyklosti. Hluboký dojem v něm zanechala především brazilská gastronomie, kterou v cestopise zmiňuje hned několikrát. Fascinovaly jej nejen samotné brazilské pokrmy, ale i místní způsob stravování: „*Polévky zde téměř vůbec neznají a na stůl hned přichází veliká mísa s masem v celku pečeným, jež na povrchu jest opáleno, ale uvnitř je často syrové, dále mísa s rýží, druhá s černými boby a třetí se syrovou moukou z mandiokových kořenů, kterou nazývají fariňha. Každý si dle své libosti na talíř to či ono, případně všechno nabere, promíchá a jí, buď vidličkou nebo lžící, ale nejčastěji prostě prsty.*“⁷⁹ V pamětech je pak ještě kritičtější: „*Ničeho jsem se nemohl s chutí najíst ani napítí. Strava masitá byla pro mne příliš těžká a nic jiného Brasilec ani Argentinec nezná. Maso a*

76 Tamt., s. 139.

77 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 112.

78 ČECH VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 143.

79 Tamt., s. 143.

zase jen maso. ⁸⁰

Tato strava se ale v kombinaci s tropickým podnebím postupně začala vážně podepisovat na Vyšatově zdraví: „*Zhoubná jest pro cizince brazilská kuchyň, již jsem i já padl později za obět.*“⁸¹ Pronásledovaly jej vleklé zažívací potíže, které na radu lékaře léčil svérázným způsobem, a to pomocí místní pálenky cachaça: „*Uposlechl jsem jej, pil kořalku v kávě, v čaji[,] ve vodě a dokonce i v pivě, ale žaludeční nemoci jsem se nezbažil.*“⁸² Kupodivu mu tento způsob léčby příliš nepomohl a jeho stav se naopak i nadále zhoršoval, až jednoho dne musel být v kritickém stavu převezen do nemocnice: „*Bylo to velmi vážné se mnou a v městském hospitalu jsem po několik dní zápasil se smrtí, která se zdála připravovat si mne na mou nejdelší a poslední cestu. Dva měsíce trval tento úporný zápas o život a zanechal jsem v něm plných 26 kg ze své váhy 74 kg, které jsem si z Argentiny sem dovezl.*“⁸³

Po návratu z nemocnice následovalo vynucené měsíční období rekonvalescence, kdy se Vyšata, zesláblý těžkou nemocí ocitl opět bez práce a s prázdnou kapsou. I oba jeho přátelé, kteří se o něj během nemoci starali, mezitím odjeli hledat štěstí do jiných koutů Brazílie, a Vyšata tak ve městě osaměl: „*Zůstal jsem tedy sám a bylo mi tím smutněji, že následkem války ani z Evropy jsem nedostával žádných zpráv a byl jsem zde tudíž jako ve vyhnanství.*“⁸⁴ Lékaři mu pak, kromě přísné diety, byla doporučena i změna podnebí, a tak se rozhodl pro odjezd, neuposlechl však rady známých, aby se vrátil do klimaticky příznivější Argentiny, a za své nové působiště si zvolil město Rio de Janeiro, odkud pak zamýšlel procestovat celou střední Brazílii a následně se vydat do Paraguaye.⁸⁵

Do tehdejšího hlavního města se opět vydal kabotážní lodí: plavba tehdy trvala dvanáct dní a loď cestou zastavovala v několika menších přístavech. Prvním z nich byl Pelotas, kde

80 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 113.

81 Tamt., s. 142.

82 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 113.

83 ČECH VYŠATA, F., *V žáru pamp*, s. 144.

84 Tamt., s. 145.

85 Tamt., s. 144-1145.

kromě nákladu rajčat na palubě přibyla i skupina brazilských vojáků čerstvě propouštěných ze zdejší věznice, Vyšata se podívoval, že: „*Bez jakéhokoliv dozoru byli po odpykaném trestu naloděni a posláni do svých posádek v severní Brazílii.*“⁸⁶ Noví pasažéři v něm budili takový strach, že následující noc raději strávil na palubě. Po Rio Grande do Sul, následovala další zastávka v přístavu Florianopolis, které Vyšata popisuje jako pěkné město uprostřed lesů a hor a poukazuje na přítomnost silné německé komunity zde: „*Z obyvatelstva asi v počtu 15 tisíc, jest třetina Němců, jako vůbec zde v přístavech a uvnitř země jest mnoho německých emigrantů.*“⁸⁷

V přístavu Santos pak na loď přistoupil krajan Karel Jelínek z Českých Budějovic, Vyšatův známý z dřívějšího pobytu v argentinském Rosariu. Ten se mu svěřil se svým smutným osudem: spolu s rodinou se rozhodli opustit Rosario a za našetřené peníze zakoupit pozemek ve státě Paraná, který by mohli kolonizovat, namísto šťastné budoucnosti ale na rodinu čekala pohroma. Manželka i obě dcery v krátkém časovém období za tragických okolností zemřely a zlomený Jelínek nyní mířil zpět do vlasti. Vyšata pak ještě zmiňuje, že po svém návratu z Jižní Ameriky pátral po jeho dalších osudech a zjistil, že krajan Jelínek v Českých Budějovicích spáchal sebevraždu.⁸⁸

Dalším zastávkám na cestě již Vyšata ve sém cestopise nevěnuje pozornost a všechna jeho očekávání se upírají jen k cíli cesty: „*Chtěl jsem být jenom na místě a co nejvíce v Rio de Janeiro, nejkrásnějším městě Jižní Ameriky!*“⁸⁹ Byl okouzlen krásou města, rozkládajícího se na kopcích pod horou Corcovado. Obdivoval především množství jeho parků a vyhlídkových míst. V cestopise pak ještě zmiňuje některá významnější místa ve městě, jako skálu Pão de Açúcar spojenou s městem lanovkou, hlavní městskou třídu Rio Branco, ostrůvky Paguetá a Ilha de Governador v zálivu Botafago, pláže Lema a Ipanema a výletní

86 Tamt., s. 146.

87 Tamt., s. 148.

88 Tamt., s. 148-154.

89 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 115.

místa Nicteroi, San Francisco a Petrópolis - sídlo konzulátů a velvyslanectví. Na druhou stranu kriticky zmiňuje i existenci skal zvaných *morros* na periferii města obývaných převážně černošskými obyvateli, které stejně jako tamní čtvrť lásky představovaly již tehdy značně nebezpečné části města. Negativně hodnotil také místní klima a všímá si, i jak horko ovlivňovalo život ve městě: zatímco přes den ulice zely prázdnotou, v noci se zaplnily lidmi, kteří zde vysedávali před domy nebo se i ukládali ke spánku přímo na ulici, jen aby se trochu ochladili. Teploty překračující 40°C a vysoká vlhkost nejenže znemožňovaly lidem, pro hrozící úpal, přes den pohyb městem a v noci spánek, ale byly i přes blízkost oceánu zdrojem nemocí a to především pro evropské přistěhovalce, Vyšata však na tuto obtíž již znal osvědčený lék: „*Presto ale musí každý Evropan denně zkonsumovati značné množství alkoholu, aby se ubránil nějaké nákaze.*“⁹⁰

Po příjezdu do města ihned našel uplatnění jako bednářský kontramistr v jednom z celkem dvaceti městských pivovarů, Brahma na ulici Sapucahy, kde našel i bydlení.⁹¹ Zde si oproti předchozímu zaměstnání o něco polepšil, jeho zdravotní stav se však nelepšil ani v novém prostředí: „*Platu jsem měl 300 milreis a volný nápoj. Vedlo se mi tudíž dobře až na můj nešťastný žaloudek, který nechtěl dělat stále dobrotu.*“⁹² Za vyšší mzdu ale zaplatil zhoršenými pracovními podmínkami a k vleklým obtížím se zažíváním se brzy připojil i nový zdravotní problém: „*Ve sklepě byla stále zima 2° až 3° pod nulou a tak jsem tepla za celý den málo užil. Dostával jsem častěji revma do nohou a několikrát mě museli dokonce odnést z pivovaru do bytu, nemoha se vůbec na nohy postavit.*“⁹³

To však nebyla jediná svízeľ, se kterou se musel v pivovaru potýkat. Jak píše ve svých pamětech, práci mu znepríjemňovala i šikana ze strany německých nadřízených, především prvního mistra Pfeiffera. Nepomohly ani stížnosti u sládka: „*....ale nic platné to nebylo, neboť*

90 ČECH VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 157.

91 Tamt., s. 154-155.

92 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 115.

93 Tamt., s. 115.

*všichni vedoucí byli Němci a já sám Čech mezi nimi! Válka v Evropě vrazila mezi nás klín a já sám co malý odštěpek, jsem na vše nejvíce doplácel, neboť jsem byl všemi Němci hrozně nenáviděn.*⁹⁴

Zůstává ovšem otázkou, nakolik za jeho špatné vztahy s kolegy mohl jeho český původ a jak se na nich podílel jeho neskrývaný odpor k habsburské monarchii a všemu německému, když na jiném místě v cestopise prohlašuje: „*S vypuknutí válkou mi však nastala ... ještě jiná, ale milá povinnost, burcovat naše vlašné krajany, bouřit je proti Rakousku, které již po tři sta let rdousilo naši svobodu. Měl jsem v sobě ony prvky revoluce a odporu již z domova, z Kozinova kraje a ztuhl jsem si je ve Vídni, kde jsem plně zažil všechna ponižení a příkoří českého tovaryše. Tomuto svému poslání jsem zůstal věren po celou další dobu svého pobytu v Jižní Americe a jsem dnes šťasten, že aspoň tak i já jsem do krásného věnce svobody své vlasti vetkl svůj chudý kvítek.*“⁹⁵ Vyšatova antipatie ke všemu německému musela být dost zřejmá, zvláště když v cestopise zmiňuje příhodu, kdy mu byl z platu stržen příspěvek na německý válečný fond, proti čemuž se ohradil a požadoval vrácení částky. A zatímco v cestopise je po této příhodě z pivovaru vyhozen, v Pamětech odchází z vlastní vůle poté, co již špatné zacházení ze strany kolegů nemohl dále vydržet. Z uvedených nesrovnalostí tedy není zřejmé, co přesně stálo ve skutečnosti za rozbroji mezi Vyšatou a Němci v pivovaru, ani jakým způsobem v zaměstnání skončil.

V cestopise Vyšata také popisuje, jak v Brazílii zavládlo, ještě před vstupem země do První světové války, otevřené nepřátelství proti Německu, které se projevovalo především ve městech ničením majetku této přistěhovalecké menšiny a také napadáním jejich členů. Sám Vyšata se jednoho dne stal obětí takového útoku, když jej kolega veřejně označil za Němce. Vyvázl z něj však bez větší úhony: „*Rozvášněný, nekritický dav nepřijal mých protestů, že nejsem Němec a tak jsem byl rád, když nakonec jsem bez týrání unikl do pivovaru, v němž*

94 Tamt., s. 115.

95 Tamt., s. 129.

však těžké dubové dveře musely býti ihned zavřeny.“⁹⁶ Později, po vstupu Brazílie do války na straně spojenců, se Vyšata nejen v pivovaru Brahma, ale i v celé Brazílii nacházel, stejně jako mnoho jeho krajanů, ve složité situaci. Dle jeho slov totiž němečtí vlastníci podniku jako odplatu začali propouštět všechny, kdo nebyli přímo německé národnosti.

V cestopise se Vyšata po svém propuštění z pivovaru Brahma vydal spolu se svým bývalým kolegou Hörmannem, synem německých přistěhovalců, narozeným již ale v Brazílii, do vnitrozemí státu Paraná, aby zde navštívili jeho rodiče usedlé na venkově poblíž osady Blumenau.

I přes Vyšatovy přetrvávající zdravotní potíže, se vydali navštívit indiány kmene Botacudos, žijící v lesích v povodí řeky Itayahy. Vzhledem k tomu, že nativní obyvatelé Jižní Ameriky nepatřili mezi hlavní předmět cestovatelova zájmu a většinou je aktivně nevyhledával, následující kapitola v cestopise představuje jednu z mála možností, jak se o jeho pohledu na ně můžeme dozvědět něco bližšího.

Vyšata a jeho společník se utábořili na policejní strážnici v lese, kde vyčkávali příchodu indiánů, aby jim mohli předat dar v podobě masa z krávy, kterou pro tento účel s sebou přivezli. Když se pak indiáni skutečně objevili, všímá si zprvu především jejich zevnějšku – muži i ženy chodili až na ozdoby a „zástěry kolem boků“ téměř nazí. Později upoutala jeho pozornost jejich nenasytnost: „*Jejich chtivost nebyla k ukojení a brzy nás musel velitel upamatovati, abychom něco ze svých zásob nechali také na zítra těm druhým Bugres*“⁹⁷, jak zdejší Indiány nazýval.“⁹⁸ Indiáni se pak ke strážnici vrátili ještě několikrát a Vyšata se shovívavým úžasem sledoval jejich pro něj neobvyklé počínání – strach z fotoaparátu, pojídání hmyzu či pohrdání penězi. Přestože při tomto popisu převládá nad životem indiánů pobavení, neubrání se ani poněkud despektivnímu tónu, to když popisuje jejich stravovací

96 Tamt., s. 128.

97 *Bugres* je pejorativní označení, používané pro nativní obyvatele Brazílie.

98 Tamt., s. 168.

návyky a nedostatečnou hygienu.⁹⁹ Ta nejkritičtější slova na jejich adresu pak vkládá do úst velitele strážnice: „*Zatím nám vyprávěl o patologické přímo lenosti Indiánů-mužů, kteří k nějaké práci se nedají pohnouti ani prosbou nebo hrozbou ba ani dary. Raději snášejí největší bídu, než by se dali přemluvit k práci.*“¹⁰⁰

Příliš lichotivě pak Vyšata nevidí ani obyvatele brazilského venkova, s nimiž se setkává u svých hostitelů v Blumenau. I jim, kromě přílišné prudkosti, přisuzuje především lenost a nedostatek hygienických návyků: „*Jsou to divocí a bezuzdní chlapi, kteří se nikdy nemýjí. Jsou zpustlých, divokých mravů, věčně rozedraní a schopní každého násilí. Práci se všemožně vyhýbají, ale za to v jízdě na koních a mulách jsou mistři*“¹⁰¹ Kromě jezdeckého umění venkovanů si všímá také jejich zvyku kouřit a pozastavuje se nad tímto zvykem i u žen: „*Podivný jest na ně pohled, když sedíce rozkročmo na krávé nebo volu dýmají obrovský doutník pod rozevřeným slunečníkem.*“¹⁰²

Kritikou vlastností brazilského obyvatelstva pak nešetří ani ve svých Pamětech a i zde pak kritizuje především jejich laxní přístup k práci: „*Brazilci jsou všude stejně pohodlní a práci se vyhýbají zdaleka. S těmito lidmi jsem míval vždy velké potíže, ale nikdy jsem je v jejich citech neurážel.*“¹⁰³ Na toto téma dokonce vkládá do textu báseň, ve které komentuje svou zkušenost z pracovní cesty do pivovaru v Passo Fundo, kde mu bylo na pomoc přiděleno několik domorodých dělníků. Těm Vyšata vytýkal kromě nechuti k práci i jejich příliš kladný vztah k tabáku a alkoholu a zejména nepřátelství a pohrdání se kterým pohlíželi na „pracovitější“ cizince. V Pamětech ale také prokazuje určité pochopení pro tyto postoje původních obyvatel Brazílie: „*Dobře jsem věděl, že tito lidé nejsou uvyklí žádné nucené práci a dříve před příchodem cizinců žili svým primitivním způsobem, jen z toho, co jim příroda*

99 Na druhou stranu tento pohled bělochů na indiány byl v té době v Brazílii rozšířený. Snaha o poznání a porozumění životním způsobu původních obyvatel, tak jak ji známe například z knih A. V. Friče byla v té době výjimkou.

100 Tamt., s. 165.

101 Tamt., s. 172.

102 Tamt., s. 172.

103 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, s. 113.

poskytovala.“¹⁰⁴ I přes toto pochopení však v jeho pohledu na domácí obyvatele převládá spíše odsouzení.

Co se týče zakončení Vyšatova pobytu, zde se údaje v obou pramenech rozcházejí: zatímco v cestopise se Vyšata vrací na skok do Rio de Janeira, kde pak ještě měsíc pracuje v pivovaru, než je definitivně vyhozen a na radu lékařů odjíždí do Argentiny, v pamětech pak setrvává ve městě až do svého odjezdu. O jeho výpravě do státu Paraná a návštěvě indiánů zde pak nenalezneme ani zmínku a tak zůstává otázkou, zda ji Vyšata skutečně podnikl. Myslím si však, že je pravděpodobnější, že si ji do cestopisu přimyslel, aby tak vyhověl požadavkům nakladatele na větší dobrodružnost.

¹⁰⁴Tamt., s. 113

5 Druhý pobyt v Brazílii

5.1 Návrat do Brazílie

Když se Vyšata na první stránce svého nového cestopisu *Středem Jižní Ameriky* vydává na svou třetí cestu do Jižní Ameriky, popisuje svůj odjezd z Prahy v roce 1927 jako poměrně náhlý a svůj pobyt zde jako plný zklamání, aniž by čtenáři okolnosti svého nového odjezdu vysvětlil: „*Jen několik málo zasvěcených vědělo, že můj pobyt v republice trvající déle než půl roku, způsobil mi více bolesti než radosti a že osvobozená vlast neměla pro mé zkušenosti a znalosti nejen upotřebení, nýbrž ani pochopení. (. ..) Ještě v poslední chvíli před odjezdem jsem dumal nad popelem svých nadějí a skryté, ale hořké slzy emigrantovy jen stěží jsem zadržel tím, že jsem se násilím odpoutal od myšlenek na všechny ty křivdy, jež jsem doma zažil, a raději jsem rozvířil celý roj úvah a plánů do budoucna.*“¹⁰⁵ Co však miní tímto zklamáním a proč se na novou cestu vydává právě do Brazílie, země, která mu svou stravou a podnebím způsobila vleklé zdravotní potíže? To vše ve svém deníku vysvětluje poměrně důkladně.

Jak ze stránek Pamětí vyplývá, hlavní důvod k novým cestám byl jednoduchý: Vyšata se v Praze nebyl schopný uživit. Ze své druhé cesty se vrátil plný nadšení a odhodlání šířit nabyté poznatky, o ty však byl v Československu pramalý zájem. Cestopis Patnáct let v Jižní Americe se mu sice podařilo vydat, ale až po mnoha peripetiích a stálo jej to mnoho sil (spor s L. Padevětem, upravování díla) a ani poté, jak si všímá, nebyl příliš prodáván. Podobně se mu dařilo i s publikací článků, které o svých dosavadních cestách psal: „*Do listů jsem přestal psát. Předně nechávají vše ležet v redakcích, dělají člověku milost. Jediný můj příjem jest z překladů v M.A.P.*“¹⁰⁶ v Praze as 500 Kč měsíčně.“¹⁰⁷ Takto nízké příjmy nedokázaly pokrýt jeho životní náklady a byl proto nucen se zadlužit. V této situaci v něm po několik měsíců

¹⁰⁵ ČECH VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*. s. 6.

¹⁰⁶ Masarykova akademie práce

¹⁰⁷ Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 252

klíčila touha opět vycestovat, s konečným rozhodnutím ale otálel až do října roku 1927, kdy obdržel honorář za publikaci předchozího cestopisu *Patnáct let v Jižní Americe*, který mu umožnil novou plavbu za oceán realizovat. Věřil, že novým odchodem do Jižní Ameriky vyřeší své problémy a plánoval: „*Asi 5-6 roků se ještě rozjedu světem a najdu-li tam vhodné místo pro mě a ne-li[,] tož se vrátím domů zase a vydám další knihu.*“¹⁰⁸ Jeho plány tehdy zahrnovaly návštěvu Brazílie, Bolívie a dále cestu po jihoamerickém kontinentu dále na sever. Ze stránek deníku se také můžeme dozvědět, že Vyšata ještě před odjezdem přijal od tehdejšího Ministerstva sociální péče funkci vystěhovaleckého komisaře pro Jižní Ameriku. Během svých cest měl za úkol získávat informace o možnostech případné zemědělské kolonizace v jednotlivých oblastech Brazílie. Tato povinnost pak jistě hrála nemalou roli při jeho rozhodování, kam na své třetí cestě zavítá a možná i vysvětluje, proč si pro svůj pobyt zvolil právě tuto zemi a neodjel do klimaticky mírnější Argentiny, kterou navíc velmi dobře znal.¹⁰⁹

V září roku 1927 po krátkém rozloučení s otcem, kterému ovšem neprozradil, že opět opouští Československo, se vydal vlakem do italského Terstu a tam nastoupil na loď směřující do Brazílie. Ze Santosu, kam loď doplula 10. října 1927, se spolu se svým novým známým z lodi prof. Novým a jeho přítelem Františkem Šmídem hned následujícího dne vypravil do města São Paulo. V cestopise pak obdivně líčí napínavou cestu horským terénem, při které byl vlak do jednotlivých stanic vytahován pomocí lan a obavy v něm vyvolávaly i konstrukce četných mostů přes strže.

Vyšata ve svém cestopise obvykle při popisu měst a jednotlivých brazilských států, do kterých zavítal, přidává kromě obvyklých geografických informací i demografické údaje, přičemž obvykle neopomene zmínit podíl přistěhovalců a zejména československých krajanů. Poté obvykle popíše hospodářskou situaci oblasti. Často také popisuje podnebné podmínky a

108 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 253.

109 Tamt., s. 253, 257.

někdy přidává i stručné informace o dějinách založení města.

Přestože se cestovatel v São Paulu zdržel jen několik dní, nabízí ve svém cestopise poměrně barvitý popis tohoto velkoměsta. Vyšata udává, že město mělo v době jeho krátké návštěvy již přes milion obyvatel, a kromě jeho obrovské rozlohy si všímá také rušného života v jeho ulicích. Zmiňuje mrakodrapy v obchodní čtvrti i čilý dopravní ruch. Dle jeho slov také bylo v té době São Paulo na vzestupu, i přes omezení kávového exportu, což dokládá obrazem mnoha obchodních domů s nejlepším zbožím, mezi nímž pak nachází i české výrobky: sklo, porcelán a bižuterii. Dále si všímá také mnoha přistěhovalců, mezi nimiž převládali Japonci, Němci a Italové, kromě nich pak ve městě žilo podle Vyšaty asi tisíc krajanů. Jak je Vyšatovým zvykem, neopomněl popsat ani klimatické poměry panující ve městě. Na závěr prorokuje, že pokud si město i v budoucnu udrží dosavadní příliv obyvatel, stane se do 8-10 let největším a také hlavním městem Brazílie. Jako zajímavost zmiňuje také vědecký ústav pro výrobu séra proti hadímu jedu v Butantanu a při té příležitosti udává počet uštknutí v Brazílii na 4000 denně. V poznámce se pak věnuje popisu nejčastěji se vyskytujících brazilských jedovatých hadů. Po návštěvě nejstaršího krajanského spolku v Jižní Americe Slavia a zmapování situace tamních krajanů se v obavách před nadcházejícími letními vedry vydal na cestu do státu Paraná.¹¹⁰

5.2 Cesta do Paraná

Jak prozrazuje Vyšatův deník, vysoké letní teploty nebyly tím hlavním důvodem, proč São Paulo po osmi dnech opustil. Vyšata především potřeboval zajistit si finance a ve městě se ucházel o zaměstnání v pivovarech Antarctica a Guanabará, ani v jednom z nich však neuspěl. K cestě do státu Paraná jej pak motivovala i přítomnost mnoha československých vystěhovalců v oblasti. Neúspěšný při hledání zaměstnání však byl i v dalším pivovaru Adriatica ve městě Ponta Grossa, prvním městě kam, na své cestě státem zamířil.¹¹¹ Ani město

¹¹⁰ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 12-17.

¹¹¹Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 257.

samotné se mu nelíbilo: „*Jest to město asi 25 000 veliké[,] kolem plno kolonisace zemědělské[,] ale v městě mrtvo a obchod na obchodu. Těž jest tam vlhko. Ulice nejsou dlážděné, tramvaje není!*“¹¹² Tento popis ale nekoresponduje s jeho vyjádřením v cestopise, kdy městem, nazývaným „*princezna venkova*“ jen projíždí, přesto je tak upoután jeho ruchem, že se v něm zdrží celé tři dny. Vyšata, v souladu se svým posláním vystěhovaleckého komisaře, při svých cestách brazilským venkovem neustále hodnotí podmínky pro případnou zemědělskou kolonizaci a tyto úvahy pak obvykle pronikají i na stránky cestopisu. Ve svých popisech krajiny, měst a i života místních obyvatel se soustředí především na informace spojené se zemědělstvím. Všímá si krajiny, podnebí a pěstovaných plodin. Zajímá se také o život evropských kolonistů, o kvalitu a cenu půdy v jednotlivých oblastech státu Paraná, dopravní spojení a možnost odbytu úrody a srovnává výhodnost jednotlivých oblastí pro případnou kolonizaci. Tak již během své cesty zaznamenává za okny vlaku první známky kolonizace v oblasti v podobě vypálených lesních komplexů a dřevěných chýší nově příchozích kolonistů. Zmiňuje ale i jiné reálie brazilského venkova, jako jeho po zuby ozbrojené obyvatele, pálenku cachaçu, silnou brazilskou kávu a cigarety z černého tabáku, balené do kukuřičných listů.

Takřka ideální podmínky pro zemědělskou kolonizaci pak nachází ve městě Curitiba a jeho okolí: „...*oplývá skutečně medem a strdím. Tučný dobytek a pilně obdělávaná pole dávají tušiti bohatství tamních zemědělců.*“¹¹³ Město, kterému přezdívá „*Perla brazilské kolonizace*“¹¹⁴, a jeho okolí, podle něj, nabízelo kvalitnější půdu a lepší podnebí než pozemky v okolí Ponta Grossa a území na západě státu, v povodí řek Iguazú a Ivahy, kde ale byla půda levnější a snáze dostupná, proto předpovídal budoucí příliv emigrantů právě tam. V okruhu Curitiba se rozkládaly pozemky převážně německých a polských přistěhovalců, k čemuž

¹¹²Tamt., s. 257.

¹¹³ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 21.

¹¹⁴Vyšata tuto přezdívku používá jak v cestopise, tak i v pamětech a stejný název pak nese i jeho článek o Curitiba v časopise Československá emigrace, ve kterém detailně popisuje zemědělskou kolonizaci v tomto městě. ČECH-VYŠATA, F. *Perla brazilské kolonizace. Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 1, s. 5-6.

Vyšata podotýká jen, že si chvílemi připadal, jako by byl u někde u Varšavy místo brazilského venkova.

Po svém příjezdu do Curitiby se ubytoval v hotelu Roma a vyrazil se lépe seznámit s městem. A jak město v době jeho návštěvy vypadalo? Vyšata jej popisuje jako doširoka rozprostřené stotisícové město s dřevěnými domy obklopenými zahradami. Město podle něj vzkvétalo a nacházelo se v něm mnoho podniků vlastněných převážně německými a polskými přistěhovalci. Ve svém popisu je v pamětech o něco konkrétnější: „*Asi 15 továren=mlýnů na herbu maté, pak továrny na nábytek, slévárny, výpalny na kořalky, pily, 4 pivovary, z nichž největší je Atlántico[,] a pak 4 denní časopisy(...), 2 něm. Časopisy (...) a as 8 biografů.*“¹¹⁵ Všímá si také čilého obchodního ruchu ve městě, kam se sjížděli zemědělci z dalekého okolí, aby zde zpeněžili svou úrodu. Obdivoval také rozsáhlé lesy araukárií v okolí města, obývané v minulosti indiány kmene Tinguas. Ve městě pak také našel menší komunitu československých krajanů, od nichž se mu dostalo přátelského přivítání. „*Všichni tito krajané mě přijali tak vlídně, že jsem se mezi nimi cítil jako doma.*“¹¹⁶ O tom, že však pravděpodobně při krátkých návštěvách zůstalo jen u tohoto přivítání a vztahy nebyly až tak vřelé, se můžeme dočíst v deníku: „*S krajany se málo stýkám. Jen s p. Michalem, Urbánkem a konsulem (Tento se mně nápadně vyhýbá) Snad má strach z mé novinářské činnosti?*“¹¹⁷ V oblasti však bylo usazeno mnoho emigrantů z Evropy a Vyšatův původ a znalost německého jazyka mu otevíral dveře i u těchto „*jako krajanů*“¹¹⁸, během své návštěvy ve městě Lapa tak mohl využít pohostinnosti německého kolonisty Wiedmanna, u něhož se asi týden pobýval.

Svůj čas v Curitibě naplňoval i výpravami do okolí, vydal se na dobrodružnou cestu horskou „*trati smrti*“ do přístavu Paranagua. Aby lépe zmapoval podmínky pro kolonizaci, podnikl i další výpravy na západ státu Paraná. Vydal se do Araucarie, kde se setkal s dalším

115 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 262.

116 ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 21.

117 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 258.

118 ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 30.

krajanem Gayerem, a do osady Porto Amazonas a odtud pak po řece Iguazú do města Palmyra. Dále putoval až k soutoku Iguazú s řekou Rio Negro a na skok zavítal i do sousedního státu Santa Catarina, kde navštívil osadu Tres Barras. Zaujala jej zdejší příroda, nicméně v cestopise zdůrazňuje nehostinné podmínky těchto končin, především výskyt různých nemocí.

Jak ale v cestopise nezmiňuje, nedlouho po příjezdu do Curitiby se u něj ozvaly staré potíže se žaludkem. Situace byla zřejmě vážná: „*Sotva že jsem se udržel na nohou, vyhledal jsem byt čsl. konsula ing. Hájka a tam se představil, prose jej[,] kdybych zemřel[,] aby věděl[,] kde má moje věci hledat.*“¹¹⁹ Jak se můžeme dovědět z deníkových zápisů, během šestitýdenního pobytu v Curitibě jej provázely i další nesnáze. Předně, ani zde nenašel zaměstnání, což přičítal na vrub vysoké nezaměstnanosti ve městě panující: „*Jest zde plno lidí[,] hlavně Poláků – kolonistů[,] i lidí ve městě. Panovala plná nezaměstnanost.*“¹²⁰ I přesto, že ve městě fungovaly tři pivovary, žádný z nich bednáře nepotřeboval a místo se pro něj nenašlo ani v obchodních domech. O jiný typ práce pak, podle vlastních slov, nestál. Jak se dále dočítáme na stránkách deníku, začal se vzhledem k tenčícím se finančním rezervám obracet dopisy se žádostí o zaměstnání na pivovary po celé Brazílii, dopisem pak také žádal Ministerstvo sociální péče o zaslání peněz za své informace o poměrech kolonizace ve státě Paraná, své schopnosti nabízel prostřednictvím inzerátů v místních novinách. Žádná z těchto žádostí se ale nesetkala s odezvou a Vyšatova budoucnost vypadala značně nejistě. Neutěšená finanční situace jej pak přinutila odstěhovat se z hotelu a najít si skromnější bydlení, nové podmínky mu ale příliš nevyhovovaly: „*Byt byl zahradní ze dřeva, všude to páchlo špínou, ale bydlel jsem přece levněji než v hotelu.*“¹²¹ I přes tuto, poněkud zoufalou, situaci se mu pobyt v Curitibě líbil a tak, když v listopadu 1927 konečně obdržel pracovní nabídku z Ria de

119 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 258.

120 Tamt., s. 258.

121 Tamt., s. 258.

Janeira, svého odjezdu téměř litoval, nicméně potřeboval si zajistit prostředky pro další cesty. A proto nabídku přijal a 25. listopadu se vydal na cestu do tohoto města.

5.3 Rio de Janeiro a Porto Alegre

Vyšata se do Ria de Janeiro, „...*keré vzhledem k jeho panoramatické poloze lze směle nazvat nejkrásnějším městem celé Jižní Ameriky.*“¹²² vrací po dlouhých deseti letech, které uplynuly od jeho prvního pobytu. Jaké změny se zde za dobu jeho nepřítomnosti odehrály? Vyšata se domnívá, že město samotné se příliš nezměnilo, v cestopise vyzdvihuje jen stagnaci stavebního ruchu a vylidněnost v období letních měsíců. Jeho deník pak nabízí o něco kritičtější pohled na tuto metropoli: *Tytěz poměry[,] totěz teplo[,] ta samá – oh[,] bóže[,] to snad ne[,] špína po ulicích a tytěz stále povodně[,] zátopy v městě.*“¹²³ a zatímco v cestopise se o městě vyjadřuje až nekriticky obdivně, v deníku si všímá i dalších nedostatků: stagnace stavebního průmyslu s sebou přinesla růst cen bytů, jehož důsledky mohl sám pocítit: „*Platil jsem dříve zde z pokoje[,] jak vidno z mých zápisků do první knihy[,] 40 Milreis měsíčně[,] zatímco dnes platím 100 Milreis za horší světnici.*“¹²⁴ K podobnému zvýšení cen pak, dle cestovatelových slov, došlo i u potravin, zatímco výše platů stouply jen nepoměrně, proto se mu život ve městě jeví příliš drahý. Zároveň si všímá i vysoké nezaměstnanosti postihující zejména nekvalifikované pracovní síly. To vše považoval za důvod narůstající chudoby ve městě. „*Lid nekvalifikovaný snáší zde obrovskou bídu a zvolna upadá do bahna.*“¹²⁵

Oproti svému zvyku se v Rio de Janeiru nepokusil vyhledat krajany, za pobytu ve městě se omezil pouze na návštěvu Československého velvyslanectví, kde se v té době po odchodu Vlastimila Kybala¹²⁶, měl možnost setkat pouze s dr. Dietrichem, tajemníkem velvyslanectví.

122ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 9.

123Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 258.

124Tamt., s. 258.

125Tamt., s. 258.

126Vlastimil Kybal působil jako československý velvyslanec v Riu de Janeiru mezi lety 1925-1927. Je rovněž autorem několika prací na téma vzájemných vztahů Československa a Brazílie, např. *Um anno no Brasil. Artigos, conferências e discursos sobre a Tchecoslováquia com o Brasil*. Rio de Janeiro 1926; *Segundo anno no Brasil*. Rio de Janeiro 1926. A také: *Jižní Amerika a Československo. S přehledem obchodní, finanční a emigrační činnosti jiných národů*. Praha 1928.

Tak jako se příliš nezměnilo Rio de Janeiro, nezměnily se ani poměry v pivovaru Brahma, kam Vyšata opět nastoupil, tentokrát na místo správce jednoho z oddělení coby tříměsíční zástup. „*Jsem v celém pivovaru ultra německém jediný Čech a tím lze si představit moji situaci...*“¹²⁷ Kromě německých kolegů jej trápila také dvanáctihodinová pracovní doba, a tak se brzy s pivovarem rozloučil a vydal se podél pobřeží na jih do Porto Alegre, města, kde při svém prvním pobytu v zemi rovněž působil a na nějž neměl zrovna nejlepší vzpomínky.

Podle údajů z Paměti připlul do města 11. dubna 1928 a krátce poté se vydal do města Cachoeira, aby tam vyhledal svého starého známého Karla Bosáka. Po několikadenní návštěvě u něj se pak vypravil dále do nitra státu Rio Grande do Sul, do kolonie Guarany, aby se seznámil se životem krajanů zde usdlých. Z Guarany se pak 5. června vrátil do Porto Alegre, kde až do 25. září pracoval v místním pivovaru a odkud se pak vydal na cestu do Paraguaye a při té příležitosti ještě jednou navštívil Guarany.¹²⁸ V tom se paměti rozcházejí s cestopisem, kde návštěvu v Guarany uskutečňuje až po pracovním pobytu v Porto Alegre.¹²⁹

V čem se ale oba prameny shodují, je to, že ihned po příjezdu do města vyhledal místní krajanův spolek a po celou dobu pobytu se pak stýkal s některými jeho členy. Kromě zakladatele spolku Aloise Benajtra mezi ně patřil i malíř František Pelíšek.¹³⁰ Společně pak podnikali výlety za hranice města a Vyšata se od nich dozvěděl o kolonii Guarany. Krajané ze spolku však nebyli jedinými, kteří se v té době v Porto Alegre pohybovali. Vyšata se v hotelu, kde byl ubytován, setkal i s trojicí krajanů z osady Anitapolis, kterým jejich kolonie

¹²⁷Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 258.

¹²⁸Tamt., s. 265-276.

¹²⁹ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 36-41.

¹³⁰František Pelíšek (1896-1937) byl českým malířem a ilustrátorem. V roce 1920 přesídlil do Brazílie, kde se stal profesorem malby v Institutu Belas Artes ve městě Porto Alegre. V tomto městě se stal velmi váženou a uznávanou osobností. Více informací o jeho životě v: KEILOVÁ, S., *František Pelíšek (1896-1937). Český malíř v Brazílii: Analýza jeho zápisků* Praha, 2010. Diplomová práce. Karlova univerzita. Ústav románských studií, s. 37-39.

poskytovaly natolik nízké výnosy, že byli nuceni zajíždět za prací do uhelných dolů, aby uživili své rodiny. Do státu Rio Grande do Sul pak přijeli, aby si zde vyhlédli nové pozemky.

A zatímco Jana Bosáka se mu podařilo lokalizovat v Cachoeiře, z poznámky v Pamětech se dozvídáme, že byl v té době v kontaktu i s druhým dávným přítelem Otto Šimánkem, usazeným v té době ve městě Corumbá ve státě Mato Grosso. Vyšata cestu za ním plánoval po návratu z Paraguaye. Také zde Vyšata využil svých starých kontaktů a přijal místo v pivovaru Continental, práce to byla nepříliš dobře placená, ale umožňovala mu setrvávat v Porto Alegre a vyčkávat na odpovědi československých institucí, aniž by byl nucen utrácet peníze nastřádané na cestu do Paraguaye.

I do Porto Alegre se Vyšata vrátil již podruhé. Město v době cestovatelovy nepřítomnosti údajně zdvojnásobilo počet obyvatel a bylo zjevně na vzestupu, zejména díky rozmachu průmyslu a obchodu. *„Čilý jeho obchodní ruch je zásluhou cizinců, jichž je tam asi 60%, v čemž jsou ovšem zahrnuti i naturalisovaní Brazilci a děti vystěhovalců, již tam narození. Za jejich konkurence musí i líní domorodci pracovat a je to jen na prospěch jejich i celého státu, který má mimo jiné i skvělou revoluční minulost.“*¹³¹ Touto poznámkou pak mimo jiné shrnuje i svůj pohled na obyvatele Brazílie, které považoval za líné.

Vyšata pak mimo jiné neopomíná zmínit výhodnost státu Rio Grande do Sul pro potenciální zemědělské kolonizátory a to zejména díky jeho „zdravému podnebí“ a vynikající půdě, což ilustruje historkou o náhodném setkání s expertem brazilského ministerstva orby, který Rio Grande do Sul považoval za jednoznačně nejvhodnější. Ještě detailnější údaje o geografii a zemědělské kolonizaci v tomto státě pak shrnuje i při svém třetím pobytu v Porto Alegre v roce 1930. Přináší počty kolonistů dle jejich původu a ve svých úvahách hodnotí místa, kde je nejvýhodnější kolonie zakládat. Za ta považoval především povodí řek a střed státu díky jeho nadmořské výšce poskytující ochranu proti častým povodním

131 ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 40.

v nížinách.

V pamětech pak Porto Alegre vidí podobně kriticky jako Rio de Janeiro: „*Jinak panuje ve městě známý brazilský pořádek. Hustá frekvence na ulicích špatně dirigovaná stráží mezi spoustou vykopávek instalačních[,] kamení dlažebného a země[,] mizerná dlažba ulic[,] kanalizace ještě bídňější. Nečistota[,] zápach[,] vlhkost zeje na návštěvu ze všech stran. Městské periferie jsou samé dřevěné domky vlastníky samoručně vystavěné[,] které větry obrací a vody odnášejí.*“¹³²

V hlavním městě Paraguaye se Vyšata ocitl opět zcela bez peněz, což poněkud hatilo jeho zamýšlenou cestu do Corumbá za přítelem Šimánkem, s nímž byl, jak se můžeme dovědět z poznámky v autorových pamětech, v kontaktu již minimálně od svého pobytu v Rio de Janeiru.¹³³ Aby svou situaci vyřešil, obrátil se na Pedra Parpillona, správce československého konzulátu v Asunciónu, a také na konzulát v Buenos Aires s žádostí o poskytnutí zálohy na částky, které měl z vlasti obdržet.¹³⁴ Ani na jednom z těchto míst však se svou žádostí neuspěl a následně se rozhořel spor mezi Vyšatou, Parpillonem a správcem československého konzulátu v Rio de Janeiru Dietrichem, kterémuž Parpillon, údajně bez Vyšatova vědomí, zaslal telegram s dotazem o poskytnutí půjčky. Vyšaty se pak velmi dotklo, když z Ria dorazila zamítavá odpověď a návrh musel onen telegram uhradit. Dietrichovi měl za zlé, že přestože znal jeho situaci a sám se údajně zajímal o jeho cesty, upřednostnil nakonec vlastní zájmy. Ačkoliv v pamětech ovšem Vyšata celý spor reprodukuje poněkud jinak: „*Konzul poslal na moji žádost telegram o pomoc pro další cestu paroplavební do Corumbá na naše velvyslanectví do Rio de Janeiro. Na odpověď čekal jsem 8 dní.*“¹³⁵ Na stránkách cestopisu nešetří kritikou na stranu obou konzulů, kterým vyčítá nedostatečný zájem o osudy československých krajanů.

132 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 274

133 Tamt., s. 264.

134 Vyšata zde pravděpodobně míní honoráře, které mu zasílala Masarykova akademie práce za jeho články pro časopis *Československá emigrace*.

135 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 284.

Tímto sporem však zápisky v pamětech končí a o dalších cestách Vyšaty pak máme k dispozici jen informace ze stránek cestopisu. Tam se pak dovídáme, že v lednu 1929 konečně obdržel zmiňovaný obnos a mohl se tak vydat zpět do Brazílie na další úsek své cesty, ve kterém si předsevzal navštívit město Corumbá a prozkoumat území dnešních států Mato Grosso a Mato Grosso do Sul.¹³⁶ Na cestu přes hranice se vypravil oklikou, aby se vyhnul poplatkům za dokumenty potřebné ke vstupu do Brazílie a tak jej cesta lodí po horním toku řeky Paraguay zavedla do osady Barranco Branco vlastněné zcela stejnojmennou dřevařskou společností.

5.4 Cesta do Mato Grosso

V Barranco Branco Vyšatu opět potkalo neuvěřitelné štěstí a stal se téměř na měsíc hostem administrátora osady Gómeze, což mu kromě úspory finančních prostředků, kterých tak jako tak neměl nazbyt, umožnilo i proniknout mezi místní obyvatele a čtenáře pak často seznamuje se životem v tomto koutu Brazílie právě prostřednictvím jejich vypravování.

Během pobytu v osadě Vyšatově pozornosti neunikly tvrdé životní podmínky dělníků zde pracujících, kteří nejenže museli své nevysoké mzdy utrácet v jediném obchodě v osadě, patřícímu jak jinak než jejich zaměstnavateli, ale byli také vystaveni nehostinným podmínkám lesa a každodennímu nebezpečí: „*Úrazů bývá mnoho a osadní hřbitov se těmito oběťmi rok od roku rozrůstá, neboť o zvýšení bezpečnosti nikdo nedbá, zaviněná neštěstí se netrestají a tak lidská krev jest tam lacinější než kořalka.*“¹³⁷ Sám Vyšata měl během pobytu v osadě možnost poznat na vlastní kůži hned několik úskalí, která život v oblasti pantanalu¹³⁸ přinášel. Barvitě popisuje své ubytování v místním „hotelu“, polorozpadlém dřevěném stavení, s hliněnou podlahou, jehož zdi ožívaly vlastním životem „*Hemžili se v nich i mravenci, pavouci, lesní štěnice, vosy, byly úkrytem i pro hady a ještěrky, takže přírodovědec by tam*

¹³⁶K rozdělení těchto států došlo až v průběhu sedmdesátých let 20. století.

¹³⁷ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 136.

¹³⁸Pantanal je rozsáhlé území močálů rozkládající se na jihozápadě Brazílie. V období dešťů bývá zasaženo silnými záplavami. K nim došlo i v čase Vyšatova pobytu zde.

našel práci na několik měsíců, než by určil všechny druhy těchto insektů a plazů.“¹³⁹ Ještě mnohem větší trápení však cestovateli způsobovali obávání moskyti a neunikl pak ani setkání s obrovitým vodním hadem sucuri.

Spolu s Gómezem podnikli i výpravu na východ do území obývaném indiány Borroro, známými českým čtenářům z cestopisů A. V. Friče. S těmito indiány se Vyšata sice neměl možnost setkat, zato zaznamenal Fričovu stopu v oblasti, to když mu jeden z obyvatel tlumočil svou vzpomínku na podivného cizince nazývaného indiány „Saco Pucú“: „Toulával se okolím a jeho maskovaný obličej budil hrůzu u jedněch a smích u druhých.“¹⁴⁰

Kromě obydlí dělníků se zde nacházela již jen jatka a „saladeiro“, kde se hovězí maso nasolením a sušením zpracovávalo na tzv. „xargue“, pláty sušeného masa. Jak se ostatně měl cestovatel možnost přesvědčit, podle množství továren na tanin a „saladeiros“ na březích řeky Paraguay, dobytkářství a zpracování dřeva poskytovalo v té době jednu z mála možností obživy ve státě, kde se kromě obchodníků dařilo, dle Vyšatových slov, již jen zaměstnancům státu: „Snad každý desátý občan, kterého potkáváme, je státní zaměstnanec.“¹⁴¹ Svěbytnou skupinu obyvatel pak v tomto řídké osídleném státě tvořili „garimpeiros“, hledači diamantů na toku řeky Araguaya na hranicích států Mato Grosso a Goiás. Vyšata poskytuje stručný vhled do historie těchto dobrodruhů, kteří bojovali o svá práva na těžbu s portugalskou koloniální správou, aby se později osudy některých z nich staly v oblasti legendami: „...v kterých tito bandité vystupují jako odpůrci a tupitelé zákona, vždy však čestní a mnohdy rytířští.“¹⁴² Cestovatel se však ve své době setkává s moderními „garimpeiros“, jimž, podle něj, dal vzniknout obecný úpadek lidskosti a také posunutí nalezišť do odlehlejších krajin, kde „...lidský život nemá ceny ani jedné zápalky...“¹⁴³ Tam pak vytvářeli celé osady řídící se vlastními zákony: „Kapitalista, který přišel o vše, voják, který dezertoval, vrazi, lupiči,

139ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 129

140Tamt., s. 141.

141Tamt., s. 177.

142Tamt., s. 167.

143Tamt., s. 171.

prostitutky a zvrhlíci, stíhaní zákonem, ti všichni tam tvoří společnost, ochotnou ke každému zločinu.“¹⁴⁴ Vyšata pak toto „brazilské předpekli“ popisuje celkem barvitě, ačkoliv sám tato místa nikdy nenavštívil a měl o nich jen zprostředkované zprávy od krajana Šímy, který jako garimpeiro působil.

Vyšata také udává, aniž by zmínil, odkud tuto informaci získal, že stát Mato Grosso obývalo na šedesát různých indiánských kmenů. Mnoho z nich, jak mohl vypořádat, obývalo břehy místních řek, jiné se pak ukrývaly v odlehlých oblastech ve vnitrozemí státu a v době jeho návštěvy nebyly dosud objeveny, protože každá taková výprava v sobě skrývala nebezpečí: „*Snad každá expedice vědecká, chce-li bez silného průvodu vojenského vniknouti do některých tajemných míst, ztratí se tam beze stopy a jen snad náhodou objeví se po letech na těle některého domorodce kus cárů z oděvu zavražděného nebo klobouk, jehož značka pak pravého majitele vyzradí.*“¹⁴⁵ Jako příklad takového zmizení pak uvádí expedici plukovníka Fawcetta¹⁴⁶, který právě ve vnitrozemí Mato Grosso pátral po údajných ruinách legendárního města. Zároveň si ale Vyšata neodpouští ani kritický komentář o nespravedlnosti, které se tamním indiánům dostávalo. Podle něj na ně často byla svalována vina za zločiny, které ve skutečnosti nespáchali, a vzhledem k jejich neporozumění a bezmocnosti bývalo pro úřady snazší potrestat indiány, než hledat pravé viníky: „*A pak jedna silná větev stačí, aby dokázala převahu bílého plemene nad rudým. To je mnohem snazší a bezpečnější práce, než chytati rafinovaného a vyzbrojeného bělocha...*“¹⁴⁷ Dle jeho slov pak nativní obyvatelé trpěli i samotnou přítomností bělochů v oblasti.

Z osady Barranco Branco pak Vyšata pak pokračoval lodí po horním toku řeky Paraguay dále ve své cestě po brazilském středozápadě. Cestou měl možnost krátce navštívit i pevnost

144Tamt., s. 170.

145Tamt., s. 179.

146Anglický plukovník P. H. Fawcett (1867-1925) se v roce 1925 spolu se synem a jeho přítelem pustil na výpravu za indiány k řece Xingú. V divočině státu Mato Grosso však narazili na bojovníky kmene Kalapalo. Proč byli zabiti, se nikdy nepodařilo objasnit a jejich zmizení vyvolalo v tehdejší době vlnu zájmu po celém světě. KLÍMA, J *Dějiny Brazílie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 13.

147ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 163.

Coimbra, založenou v roce 1675 odtud pak pokračoval do osady Porto Esperança, konečné stanice transteritoriální dráhy, odkud se pak vlakem dostal do Corumbá. Zde strávil plné čtyři měsíce zaměstnán v místním pivovaru Corumbaense, aby získal prostředky pro další cestu.

Toto dříve vzkvétající město se v době Vyšatovy návštěvy již nacházelo na sestupu. Kromě poklesu poptávky po kaučuku spatřuje Vyšata jako hlavní příčinu tohoto úpadku především dostavbu transteritoriální dráhy v roce 1914, která způsobila výrazné omezení obchodu ve městě, které do té doby fungovalo jako významný dopravní uzel pro zboží putující po řekách Alto Paraguay, Paraguay a Paraná. Cestovatel pak situaci i budoucí vývoj města hodnotil značně pesimisticky: „*Corumbá trpí dnes hospodářsky zcela zjevně a záchrana ze zoufalé situace v dohledné době jest rovna nule.*“¹⁴⁸ Z Vyšatova vyprávění se pak dovídáme, že špatná socioekonomická situace města se odrážela především na stavu budov, z nichž některé byly již opuštěny. Zajímavé jsou i informace, že ve městě postaveném na skále, vedla potrubí ulicemi na povrchu a většina místních obchodů patřila majitelům syrského původu.

Ani zde pak nezapomíná město a jeho okolí posoudit z hlediska možností případné zemědělské kolonizace. Tu zde však, ani přes velmi nízké ceny půdy, nepovažoval za vhodnou, zejména z důvodu sucha střídaného častými rozsáhlými záplavami, které postihovaly celou oblast a jichž byl v době svého pobytu zde rovněž svědkem. Jako další nevýhody oblasti vidí také chybějící dopravní infrastrukturu ve státě, nedostatek pracovních sil a nízkou bezpečnost kolonistů. Všechny tyto nedostatky pak byly příčinou kolonizačního neúspěchu jeho přítele Šimánka, který se, společně se skupinou dalších krajanů, pokusil zřídit vlastní kolonii v blízkosti, jeho snahy však byly zmařeny právě nepříznivými klimatickými podmínkami. Celkově na něj stát Mato Grosso neučinil příliš příznivý dojem, popisuje jej jako málo civilizovaný a jeho obyvatele jako vyvrhele: „*Celý stát Matto Grosso jest cílem a*

¹⁴⁸Tamt., s. 155.

snad i domovem lidí ztracených nadějí, kteří tam nalézají útulek a odpočinek po těžkém boji o existenci v jiných státech, odkudž je vytlačila silná konkurence a lidská závist.“¹⁴⁹

5.5 Zpět na jih

V následujících měsících se pak Vyšata pohyboval zejména na jihovýchodě Brazílie ve státech São Paulo a Minas Gerais. Po krátké návštěvě města São Paulo se usídlil u svého přítele Šimánka ve městě Mogy-Mirim, odkud podnikal kratší nanejvýš několikadenní výpravy do okolních měst a osad. Po několika měsících se opět vypravil na cesty, které jej pak zavedly na jih země, do států Santa Catarina a Rio Grande do Sul, aby se pak na dva roky usadil ve městě Porto Alegre.

Ze stránek cestopisu se dále dozvídáme, že cestovatel se po čtyřměsíčním pobytu ve městě Corumbá vypravil lodí do přestupního města Porto Esperança, odkud pak absolvoval dlouhou cestu vlakem směrem na východ do hlavního města státu São Paulo. Cestu, která mu trvala téměř tři dny, pak docela podrobně líčí na stránkách cestopisu. Během této jízdy si všímá rozdílů mezi státy Mato Grosso a São Paulo. Zatímco cestou středozápadní Brazílii zaznamenával především pustou krajinu a močály, po přejezdu hranic mezi státy se krajina výrazně měnila a i osídlení houstlo. Neubráníl se proto srovnání obou států: „*Jaký to rozdíl proti divokému a nespořádanému státu Matto Grosso! Města a městečka jsou čistěji upravena. Jsou viděti oranžovníky, zelenina, květiny i u obytných stavení, pasoucí se dobytek zdá se nám lepší rasy a lépe hleděn, a lid je většinou již pleti bílé a tváří zdravějších, neboť povrch půdy značně stoupá k východu.*“¹⁵⁰ I další pozorování krajiny za okny vlaku mu tento dojem potvrzovala. Mohl obdivovat úpravné osady německých vystěhovalců, ovocné sady, rýžová pole a lesy blahovičníků a také rušný provoz na silnicích. V okolí tratě však převládaly zejména rozlehlé kávové plantáže, a jak mohl zaznamenat, na mnoha z nich i dosud neprodaná úroda kávy z předchozích let. Nahlíží i do práce kávových dělníků, mezi nimiž

¹⁴⁹Tamt., s. 186.

¹⁵⁰Tamt., s. 187.

byly, dle jeho slov, často celé rodiny i s dětmi a společně pak pracovali. V souvislosti s krizí exportu kávy, kterou na tomto místě zmiňuje a ke které se později ve svém textu ještě několikrát vrací, si všímá také zvyku tamějších dělníků pěstovat mezi kávovými keři vlastní úrodu banánů, kukuřice a cukrové třtiny, a jak se údajně dozvěděl od svých spolucestujících, tvořila tehdy tato úroda jedinou mzdu dělníků.

Do státu São Paulo se vrátil po dvou letech od své první návštěvy uskutečněné krátce po příjezdu do Brazílie. Stejně jako tehdy všímá si i tentokrát jeho rozmachu, který mimo jiné dokládá údajem o počtu jeho obyvatel přesahujícím v té době již 6 miliónů. Uvádí také další statistické údaje jako počty škol, kostelů, délku železnic a rozlohu obdělané půdy a počet registrovaných automobilů (téměř polovina všech v Brazílii). Jeho pozornosti neuniklo ani velké množství průmyslových podniků všeho druhu. A jak konstatuje: „*Zkrátka jest ve věcech hospodářských, zdravotních a kulturních vůbec nejpokročilejším státem celé Brazílie.*“¹⁵¹ Po příjezdu do hlavního města státu vyhledal Československý konzulát, kde se v té době nacházel Václav Kresta¹⁵², a navštívil místní krajany ve spolku Slavia a po několika dnech se vypravil na sever státu, do města Mogi Mirim, kam mezitím přesídlil jeho přítel Šimánek. Zde pak strávil následujících pět měsíců, které vyplnil zčásti prací v místním pivovaru, ale také cestami po přilehlém okolí. Tyto cesty po venkově severu státu São Paulo často uskutečňoval na místě spolujezdce v pivovarnickém autě a měl možnost sledovat život zdejších obyvatel. Podle Vyšaty se jednalo většinou o německé a italské vystěhovalce nebo jejich potomky. I v této oblasti byly patrné projevy krize zapříčiněné nadprodukcí kávy, pro kterou nebylo možno nalézt odbytu: „*Plné tři roky nešla brazilská káva do ciziny a hromady jí hnily na fazendách i na stanicích. Naděje na prodej nebyla a tak kdekdo z osadníků byl v trapné situaci.*“¹⁵³

151Tamt., s. 191.

152Václav Kresta (1887-1969) působil jako konzul Československa v São Paulu mezi lety 1928-1930, je autorem příručky pro vystěhovalce *Brazílie. Poučení pro československé vystěhovalce* a publikace *Stát São Paulo: Informace československým exportérům a vystěhovalcům*.

153Tamt., s. 193.

V září 1929 se vydal také do lázeňského města Poços de Caldas, dle Vyšatových slov pověstného svými železito-sírovýmiprameny v celé Brazílii. Dále pak nabízí několik postřehů z tohoto horského městečka, které již tehdy přitahovalo mnoho turistů ze všech koutů Brazílie. Cestou tam jeho pozornost upoutaly jak krásy horské přírody, tak i neustále zaplněné hotely v osadách podél trati. Jak vysvětluje, jednalo se většinou o zámožné Brazilce, kteří se tam uchýlovali v letních měsících, aby unikli horku panujícímu v níže položených oblastech. V samotných lázních pak zaznamenává čilý stavební ruch, limitovaný ale polohou města v horském údolí, a především velmi vysoké ceny. Místní lázně mu připomínaly Karlovy Vary: „*Tam bylo taky živo ve dne v noci. Ve dne v lázních, případně u pramene minerální vody, která prýštila ze skály přímo do nálevek hostí, a v noci – v herně-kasinu.*“¹⁵⁴ Jeho celkový dojem z města ale nebyl příliš příznivý: „*Mnoho se mi tam nelíbilo. Předně rozkopané ulice, pak nesmírná drahota a konečně i řídký vzduch této výše brzy mě unavovaly.*“¹⁵⁵

V říjnu se pak pro změnu vydal i do osady Monte Sion na úpatí stejnojmenné hory ve státě Minas Gerais. Pozastavuje se nad korupcí brazilských celníků, kteří se místo cla nechali šoférem uplatit lahvemi s pivem: „*Takovým způsobem se odvádí v brazilském vnitrozemí obvyklá a povinná daň státu.*“¹⁵⁶ I v této osadě pak našel převážně vystěhovalce evropského původu věnující se zemědělství, na rozdíl od okolních míst však zde nebyly tak patrné následky krize a osada prosperovala, jak Vyšata usuzoval podle zaplněných místních restaurací a penzionů.

Jak Vyšata píše, ještě během pobytu v Mogi Mirim začal pomýšlet na cestu po severu Brazílie, nedostatek finančních prostředků mu ovšem nedovoloval ji hned realizovat, proto se prozatím rozhodl pro kratší cestu po státě Santa Catarina a poté plánoval zamířit směrem na jih, kde se, jak doufal, naskýtala větší možnost výdělků. Přes São Paulo a Santos se vydal do

154Tamt., s. 198.

155Tamt., s. 199.

156Tamt., s. 202.

přístavu São Francisco do Sul, který v něm nevyvolal příliš pozitivní dojem, zejména kvůli blízkým močálům produkujícím hmyz a zápach a také kvůli nezdravému podnebí. Odtud se pak vydal lodí po jednom z mnoha vodních kanálů do města Joinville, kde se podívoval zejména poloze města vystavěného na bažinaté půdě.

Další Vyšatovy kroky směřovaly do města Porto Alegre, kde jako již mnohokrát před tím našel zaměstnání v pivovaru Continental a zůstal ve městě po dva roky, aby si zajistil finanční prostředky před nadcházející cestou po severu a severovýchodě Brazílie. V následující kapitole pak čtenářům nabízí shrnutí svých postřehů o státu Rio Grande do Sul a kromě obvyklých demografických a hospodářských údajů, zmiňuje i povstání, ke kterému došlo v roce 1930¹⁵⁷, aniž by však zmínil jméno Getúlia Vargase. Vyšata který se zmínkám o politickém událostem v Brazílii ve svém cestopise jinak vyhýbá, pak kritizuje strůjce povstání, kteří byly v té době u moci a přičítá jim úpadek hospodářského života v zemi. Kriticky se staví rovněž ke vměšování armády do politického života Brazílie. Příčiny tohoto vměšování vidí ve válkách, kterými stát v uplynulém století prošel.

5.6 Plavba na sever

Na cestu na sever Brazílie se vydal 20. června 1932 lodí mířící do přístavu Belém naloženou, podle vlastních slov, nákladem potravin pro vojskem obsazený stát São Paulo a přišla jej vyprovodit skupina krajanů. Plavba trvala měsíc a loď při ní často zastavovala v přístavech, kde měl Vyšata možnost poznat pro něj zcela novou tvář Brazílie.

Krátce po vyplutí z Porto Alegre měl možnost pozorovat následky státního bankrotu Brazílie¹⁵⁸, když našel přístav Rio Grande, jehož nákladné stavby byl svědkem během své první návštěvy Brazílie, téměř prázdný: *„Kotvily v něm dvě nebo tři domácí lodi. Byly téměř prázdné a jejich červeně natřené boky ponoru byly pokryté již mechem a silnou vrstvou zelené*

¹⁵⁷Povstání vedené především stoupenci Getúlia Vargase vniklo 3.10.1930 ve státech Rio Grande do Sul a Minas Gerais, na jeho konci pak Vargas převzal moc v zemi a započal četné legislativní změny a reformy. Ty pak vyvolaly vlnu odporu v mnoha částech země.

¹⁵⁸Brazílie koncem roku 1931 vyhlásila státní bankrot.

špíny vodní.“¹⁵⁹ Krize a nestabilní politické poměry pak poznamenaly i Santos, další zastávku na cestovatelově plavbě: „*Ve vodách přístavu Santos odpočívá na mořském dnu přes 8 milionů žoků kávy, stářím zkažené, kterou brazilští magnáti kávových plantáží po celá tři léta zadržovali ve svých skladištích, aby dosáhli vyšších cen, a když káva hnila, byla od vlády zakoupena a z 90% vržena v přístavu do moře...*“¹⁶⁰

Delší zastávku učinila Vyšatova loď ve městě Bahia z důvodu opravy trhliny v jejím boku. Toto bývalé hlavní město Brazílie zanechalo ve Vyšatovi hluboký dojem nejen svými historickými budovami, ale také nepořádkem v ulicích: „*Všude jest plno odpadků ovoce, hlavně pomerančových slupek, kostí, papírů a zbytků doutníků, které se tam vyrábějí téměř v každém domě.*“¹⁶¹ Ostatně bahijský tabák byl podle něj nejvyhlášenější z celé Brazílie, stejně jako zdejší pomeranče nejchutnější. Ohromilo jej také obrovské množství žebráků a kostelů, které se ve městě nacházely: „*Jelikož Bahia má asi 355 tisíc obyvatel, přichází jeden kostel asi na 900 občanů, z nichž dobrá třetina jsou žebráci.*“¹⁶²

Přibližně týden trvala Vyšatova zastávka v přístavu Recife, hlavním městě státu Pernambuco. Během této doby stihl cestovatel navštívit důkladně celé město i některá místa v jeho okolí, jako „*letoviště kapitalistů*“ Boa Viagem nebo rybářskou vesnici Pino. Čtenářům pak nabízí kromě historie založení města a obvyklých demografických údajů také popis několika čtvrtí tohoto města. Zapůsobila na něj především poloha města na ostrovech vzájemně propojených mnoha mosty a koloniální architektura místních kostelů.

Všímá si i moha cizinců zabývajících se obchodem ve městě, stejně jako rozvinutého textilního průmyslu a plantáží bavlny a cukrové třtiny ve vnitrozemí státu. Kromě těchto plodin se zde dařilo i ovoci a výjimečně se Vyšata nestaví kriticky ani k pracovní morálce místních obyvatel: „*Vůbec stát i město Pernambuco díky své úrodné půdě a pracovitosti velké*

159Tamt., s. 214.

160Tamt., s. 215.

161Tamt., s. 218.

162Tamt., s. 220.

*části málo náročného obyvatelstva, jest právě tak významné na brazilském severu, jako stát Rio Grande do Sul a jeho hlavní město Porto Alegre na jihu.*¹⁶³ Překvapilo jej i klima ve městě, které díky své poloze na výběžku do oceánu zaručovalo přísun chladného a zdravého vzduchu, a pochvaloval si také nepřítomnost hmyzu, především moskytů: *„Ani se nám nezdá, že žijeme v obávané tropické Brazílii.*¹⁶⁴

Když se po měsíci plavby konečně dostal do přístavu Belém, příliš dlouho zde nevydržel a impulzivně se rozhodl podniknout plavbu novou, tentokrát po řece Amazonce. Jeho novým cílem se stalo město Rio Branco ve státě Acre. Svého záměru nakonec nedosáhl a to kvůli nízkému stavu vody na přítoku Purus se dostal pouze k ústí řeky Inauhiny, ale z průběhu plavby nabízí čtenářům mnoho postřehů a pozorování nejen o okolní krajině a osadách na břehu řeky, které spatřil během četných zastávek, ale také o svých spolucestujících. Všimá si pestré směsice ras: *„Mulati, zambové, negři, caboclos, mamelucos a jiní míšenci různých ras, ti všichni tvořili věrný obrázek obyvatelů tohoto severu.*¹⁶⁵ Většina z nich byli, podle něj, lidé cestující za prací na kaučukové plantáže ve vnitrozemí. Jeho pozornost pak upoutaly především podmínky pro cestující třetí třídy a nabízí také pohled do jediného společného prostoru, v němž se tísnila asi stovka pasažérů: *„Mužové, ženy i děti povalovali se zcela libovolně zpola nazi vedle sebe na lůžkách, a hned vedle za železnou mříží bylo viděti asi 20 kusů hovězího dobytka, který cestoval s sebou.*¹⁶⁶

Jednu z krátkých zastávek pro nakládání a vykládání zboží a palivového dříví učinila loď také ve městě Manaus, které Vyšata popisuje jako kdysi velmi prosperující centrum obchodu s kaučukem, plné drahých paláců.¹⁶⁷ V době jeho návštěvy již prý sláva města dávno pominula:

163Tamt., s. 223.

164Tamt., s. 223.

165Tamt., s. 232.

166Tamt., s. 232.

167Město Manaus zažilo období rozkvětu především na přelomu 19. a 20. století. To bylo umožněno zvyšující se světovou poptávkou po kaučuku, který seringueirové dobývali v pralesních oblastech brazilských států Acre, Amazonas a Pará. Konec prosperity této oblasti pak přinesl zejména stále levnější kaučuk z asijských plantáží. Jeho podíl na světovém trhu začal převažovat v druhém desetiletí 20. století a s ním přišel i hospodářský úpadek amazonské oblasti.

„Dnes domácí lid trpí nedostatkem výživy a vrhá se na kteroukoliv produkční práci, jen aby uhájil svůj život.“¹⁶⁸ Znamky úpadku obchodu s kaučukem v podobě zchudlých nebo opuštěných osad pak nacházel i dál během plavby. Na březích ale mohl pozorovat i samotné kaučukové plantáže „seringaly“ a jejich obyvatele.

Ačkoliv Vyšata na loď v Belému nastupoval plný nadšení a těšil se, že pozná nový kraj, po vplutí do přítoku Purus se plavba postupně stávala úmornou a monotónní. Na březích ubývalo osad a kromě neprostupného pralesa bylo vidět jen aligátory „jacaré“, ptactvo a občasné chatrče indiánů Muros : „*Kdo pluje touto řekou, má dojem jízdy po hřbetě dlouhého hada lině se plazícího, jehož hlava dosahuje řeky Solimoes a ocas vězí posud teritoriu Acre.*“¹⁶⁹ Měl tak alespoň možnost zamyslet se nad enormním přírodním bohatstvím nacházejícím se v okolním pralese a zároveň i nad nebezpečími v podobě dravé zvěře, jedovatých hadů a tropických nemocí, která v sobě ukrýval. Jeho pozornost upoutala také misionářská stanice v Caçadua, kde byli indiáni kmenů Ipurinas a Sama-madis zaměstnáni v místních dílnách a na polích, cestovatel se později zamýšlí: „*Zda výsledek této námahy přinesl více užitku domorodcům nebo jejich učitelům, zůstalo pro mne hádankou dodnes nerozřešenou...*“¹⁷⁰

Když se pak na zpáteční cestě ocitl opět na počátku své plavby, ve městě Belém, cítil zklamání: „*Liné vody špinavé Amazonky brzy se nám zhnuší a nízké břehy často se nám ztrácejí úplně na obzoru, takže máme dojem plavby vodní zátopou světa.*“¹⁷¹ Zároveň byl spokojen, protože poznal nové prostředí. Jak ovšem podotýká, Amazonka jej zklamala a cestu po jejím toku by, spíše než obdivovatelům přírody, doporučil vědcům. Podle něj bylo zdejší prostředí pro běžného člověka plné nástrah a bylo příliš riskantní především kvůli tropickým nemocem, přičemž zdroje nákazy číhaly na každém kroku v podobě moskytů, mizerným

168Tamt., s. 242.

169Tamt., s. 246.

170Tamt., s. 251.

171Tamt., s. 259.

hygienickým podmínkám a také v stravě a vodě. Tímto návratem do Belému pak Vyšata uzavírá nejen líčení výpravy po Amazonce, ale i celý cestopis *Středem Jižní Ameriky*.

O jeho dalším pobytu v Brazílii si pak můžeme udělat představu jen díky článku v časopise *Krajan* z roku 1936, kde udává jako místo svého pobytu město Porto Alegre.¹⁷²

¹⁷²ČECH-VYŠATA, F. Kolonizace ve státě Rio Grande do Sul. *Krajan*. 1937, roč. 5, č. 16, s. 5-6.

6 Kontakty s krajaný v Brazílii a informace pro emigranty

6.1 Vyšatovy kontakty s krajaný v Brazílii

Vyšata se poprvé do Brazílie vypravil v období první světové války a druhý pobyt v této zemi uskutečnil na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století. Při obou svých návštěvách poznal mnoho vystěhovalců českého původu žijících v různých částech této rozlehlé země, a jména a osudy některých těchto krajanů později zmínil ve svých cestopisech. Krajaňské komunity v Brazílii pak cíleně vyhledával především během svého druhého pobytu v této zemi v letech 1927-1937, a snažil se informace o nich zprostředkovat veřejnosti v Československu i prostřednictvím svých časopiseckých článků. Zmínky o těchto krajaních pak samozřejmě najdeme i v jeho pamětech.

Většina krajanů, které Vyšata ve svých textech zmiňuje, přišla do Brazílie ještě před vznikem samostatného Československa. Přesný počet emigrantů českého původu odcházejících v tomto období do Brazílie však není možné spolehlivě určit, protože brazilská úřední statistika zaznamenávající imigraci, nerozlišovala jednotlivá území Rakouska-Uherska ani národnostní příslušnost nově příchozích. Podle odhadu druhého československého velvyslance v Brazílii Vlastimila Kybala se však v zemi v roce 1920 nacházelo přibližně 7000 imigrantů českého nebo slovenského původu.¹⁷³ Jiný názor měl Stanislav Klíma, který soudil, že z těchto 7000 osob bylo pouze 1500 Čechů nebo Slováků.¹⁷⁴ Podle I. Bartečka pak do roku 1937 přibýlo v Brazílii nejméně dalších 1700 krajanů.¹⁷⁵ Kromě São Paula, kde se nacházela nejpočetnější krajaňská komunita se mnoho českých vystěhovalců usadilo také ve státech Rio Grande do Sul a Santa Catarina.¹⁷⁶ Tedy v místech, kde často pobýval i sám Vyšata.

173BAŽUROVÁ, M.; BAŽURA, B. A emigração dos países tchecos ao Brasil antes de origiar-se a República Tchecoslovaca. *Ibero-Americana Pragensia*. Praha: Karolinum, 1997, XXXI, s. 66..

174OPATRŇY, J. Česká emigrace do Latinské Ameriky. *Historický obzor*. 1999, ř. IX.-X., s. 220.

175BARTEČEK, I. A emigração checa e eslovaca para o Brasil no periodo entre duas guerras mundiais, *Ibero-Americana Pragensia*. 1987, XXI, s. 213.

176Tamt., s. 213.

Informace o osudech konkrétních krajanů ve Vyšatových textech se pak různí – často zmiňuje pouze jméno, případně profesi daného člověka. Jindy se však můžeme setkat s poměrně detailním zachycením životních peripetií krajana v průběhu delšího časového úseku.

To je bezesporu případ dvou českých sládků, se kterými se Vyšata poznal již během svého prvního pobytu v Brazílii. Prvním z nich byl Jan Bosák původem z Lažan u Blatné, se kterým se Vyšata poprvé setkal již v Argentině. Poté oba přesídlili do brazilského Porto Alegre, kde přibližně rok pracovali ve stejném pivovaru. Bosák se později odstěhoval do města Cachoeira, kde opět pracoval jako sládek v místním pivovaru. Tam jej Vyšata zastihl i v dubnu 1928, během svého druhého pobytu v Brazílii a informuje nás, že poté co Bosákova manželka zemřela se oženil s imigrantkou švýcarského původu a společně se starali o několik dětí ze svých předchozích manželství. O jeho dalších osudech se Vyšata ve svých textech nezmiňuje na rozdíl od poněkud komplikovanějších osudů svého dalšího známého z Porto Alegre Otty Šimánka. I ten, podle Vyšaty, pocházel z Blatné a přestože byl také sládek, v době seznámení s Vyšatou byl zaměstnán v hotelu Binder.¹⁷⁷ O jeho předchozím životě se můžeme dozvědět: *„Byl povoláním sládek, jež neklidná krev hnala z místa na místo. Z vlasti se dostal do Sev. Ameriky a zde znamenitě prosperoval, ale pojednou se pustil na Ceylon, kde v Colombo delší čas působil. Odtud přes vlast se vrátil do Spojených států, ale za čas již byl v Argentině, odkudž zamýšlel plouti domů do Čech a tam se již trvale usaditi.“*¹⁷⁸ Že se tak nestalo se můžeme dočíst o pár stránek dál. Šimánek odešel do města Santa Cruz ve státě Rio Grande do Sul, aby se vrátil ke své původní profesi. Při své výpravě do Mato Grosso v roce 1929 se Vyšata s Šimánkem opět shledal ve městě Corumbá, kam se Šimánek údajně dostal již v roce 1923 po zkušenostech v pivovarech ve městech São Paulo a Mogi Mirim, kde rovněž působil jako sládek. Ve státě Mato Grosso se ale rozhodl změnit profesi, dle Vyšatova

¹⁷⁷Zde se Informace ve Vyšatově textech neshodují, zatímco v cestopise tvrdí, že Šimánek v hotelu pracoval jako účetní, v pamětech byl na tom samém místě číšníkem.

¹⁷⁸ČECH-VYŠATA, F. *V záru pamp*, s. 140.

líčení se pokusil založit vlastní zemědělskou kolonii. Kvůli nepříznivým podnebným podmínkám této oblasti, se však jeho snaha setkala s neúspěchem a Šimánek tak přišel o většinu svých peněz. Nepomohlo mu ani založení vlastního podniku ve městě – ledárny.¹⁷⁹ V době Vyšatovy návštěvy v Corumbá už vybavení ledárny rozprodával, aby mohl Mato Grosso opustit a pustit se do nové etapy svého života v pivovaru ve městě Mogy Mirim. Tam se mu nejspíš dařilo lépe, jak si Vyšata mohl všimnout během jejich dalšího setkání o několik měsíců později.

Zajímavé jsou i osudy Čechů, kteří Šimánkovi pomáhali upravovat jeho pozemky v Mato Grosso: Šímy, Ptáčka, Kučery a Kopečného, tak jak je Vyšata taktéž zaznamenal během svého pobytu v Corumbá. Ti se prý po Šimánkově odchodu do města rozhodli na pozemcích zůstat, ani jim se však nepodařilo vypěstovat úrodu. Z Corumbá, kam se vrátili ve zbědovaném stavu se pak vydali každý jiným směrem: „*Ptáček ze Žižkova si našel zaměstnání kdesi na hranicích Bolívie a Jiří Kopečný, který pocházel ze severních Čech, byl později zaměstnán jako vaquero na jedné fazendě, patřící Angličanu, kde je dosud.*“¹⁸⁰ Kučera se údajně nešťastnou náhodou utopil v řece během práce na lodi a poslední z nich, Šíma z Českých Budějovic pak odešel na sever státu Mato Grosso, kde se s malým úspěchem živil jako hledač diamantů na řece Araguaya.

Sládkové Bosák a Šimánek však nebyli jediní Vyšatovi známí z jeho druhé cesty Jižní Amerikou, se kterými měl možnost se znova shledat při svých nových toulkách Brazílií: V Argentině, se ve městě Santa Fé spřátelil také s krajanem Alexanderem, který prý z Čech emigroval, aby se vyhnul vojenské službě. Poté, co byl stejně jako mnoho dalších krajanů s propuknutím první světové války propuštěn, se rozhodl vydat do Chaca Austral, kde se chtěl věnovat indiánskému způsobu života.¹⁸¹ Vyšata později při svém pobytu v osadě Barranco

179ČECH-VYŠATA, F. Z Asunciónu do Corumbá. *Československá emigrace*. 1929, roč. IV, č. 11-12, s. 128.

180ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 161.

181ČECH-VYŠATA, F. *V žáru pamp*, s. 121, 127.

Branco získal dojem, že jej poznal v osobě lovce jaguárů: „*Byl dobře známý tento tygrobijec, neboť ho jmenovali jeho křestním jménem, Alexandro*“¹⁸² Než jej však stačil oslovit, aby se o jeho identitě ujistil, lovec zmizel zpět do pralesa, k čemuž Vyšata poznamenává: „*Dodnes lituji, že jsem jej tehdy neoslovil hned večer, jak jsem ho u ohně poznal. Byl by jistě rozmnožil mou galerii ztroskotavších krajanů, třebaže v Barranco Branco byl to již muž bez přání a bez naděje.*“¹⁸³

Zatímco během svého prvního pobytu v Brazílii se Vyšata s krajany zde žijícími, příliš nestýkal,¹⁸⁴ v případě jeho druhého pobytu v této zemi tomu bylo právě naopak. V místech, kterými projížděl, se snažil krajany vyhledat, navštěvoval krajanské spolky, případně se přímo účastnil jejich činnosti.

Vyšata do São Paula přijel poprvé v roce 1927 a zdržel se zde jen krátce, proto měl možnost situaci zdejších krajanů v porovnání na příklad s městem Porto Alegre, zdokumentovat jen relativně povrchně. Během této své návštěvy odhadoval, že se ve městě nacházelo 500 až 1000 krajanů. Zároveň poznamenává, že mnoho krajanů nebylo nikde evidovaných a ani se nestýkali s ostatními a všímá se nejčastějších profesí: „*Jsou to většinou továrenští dělníci, obchodní zřízení, a pak i samostatní obchodníci nebo zemědělci.*“¹⁸⁵ Navštívil také krajanský spolek *Slavia*¹⁸⁶, který prý v době jeho návštěvy nevydával žádné periodikum. Vyšatovy informace o členech spolku jsou velmi strohé, uvádí jen několik jmen lépe situovaných krajanů, z nichž nejlépe na tom, podle něj byl květinář Pěkný: „*...který má v São Paulu několik květinářských závodů na nejživějších třídách.*“¹⁸⁷ Již cestou do Brazílie v

182ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 150.

183Tamt., s. 151.

184V cestopise *V žáru pamp* i ve svých pamětech zmiňuje pro toto období právě jen Bosáka a Šimánka.

185ČECH-VYŠATA, F. Československá kolonie a vystěholectví v Sao Paulo, Brazílie. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 5, s. 6.

186Spolek *Slavia* byl nejstarším krajanským spolkem v Latinské Americe, vznikl již v roce 1895. V období první světové války pak v Brazílii vznikly i další krajanské spolky: *České národní sdružení* v São Paulu a *Český spolek* v Curitiba, oba v roce 1915, krajany tehdy spojila především podpora československých legií v zahraničí. Více informací o vzniku krajanských spolků před vznikem Československa v článku: BAĐUROVÁ, M.; BAĐURA, B. A emigração dos países tchecos ao Brasil antes de origiar-se a República Tchecoslovaca. *Ibero-Americana Pragensia*. 1997, XXXI, s. 61.

187ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 14.

roce 1927, se na lodí seznámil s krajanem Novým z Prahy, profesorem hudby a pianistou, zřejmě také cestovatelem, protože Vyšatovi: „...neúnavně líčil své zážitky v Sibiři, v Japonsku a v Indii.“¹⁸⁸ Nový mířil právě do São Paula za svým známým Františkem Šmídem¹⁸⁹: „...kde později s jinými krajany utvořili český orchestr a šířili slávu českého hudebního umění.“¹⁹⁰

Mnohem lépe Vyšata během svého druhého pobytu v Brazílii poznal činnost krajanského spolku v Porto Alegre, kde pobýval několik měsíců v roce 1928 a poté znova mezi lety 1930-1932. V cestopise *Středem Jižní Ameriky* i ve svých pamětech cestovatel popisuje některé členy tohoto spolku, přičemž zápisky v pamětech jsou mnohem kritičtější, všímá si špatných povahových vlastností krajanů a některým vyčítá také kontakty s přistěhovalci jiných národností. Během jeho prvního pobytu ve městě *Československý spolek* sídlil v domě svého předsedy Aloise Benajtra na ulici Ramiro Barcellos a měl asi 40 členů. O Benajtrovi, který v Brazílii žil v té době již 20 let, se ve Vyšatově deníku můžeme dočíst, že pocházel z Plzně a původně se jako lodní strojník plavil po světových mořích. V době Vyšatova pobytu mu bylo asi 50 let, jeho manželka byla německého původu, a němčina tak byla také mateřským jazykem jeho dětí. Vyšata si o něm do deníku poznamenal, mimo jiné: „*Duch jeho ryze obchodní. Malý rozhled spolkový. Obětavý tam kde tužil obchodní výhody. Nechával se zváti též konsul od čsl. přistěhovalců. Vyřizoval a zprostředkoval poštu diktátorským způsobem krajanům mezi vlastí[,] našimi konsuláty v Brasilii a krajanyosobně jsem jej měl rád[,] ačkoli národohospodářsky nevyhovoval.*“¹⁹¹ Mezi další výrazné osobnosti spolku patřil i již zmiňovaný malíř Franta Pelíšek¹⁹², který působil jako vyučující na místní akademii Bellas

188Tamt., s. 9.

189F. C. Štěrbá o Františku Šmídovi ve své práci o významných krajanech v Latinské Americe píše: „*Bývalý ruský Čech, hudební mistr, houslový virtuos. Pořádal po příjezdu do Brazílie samostatně koncerty.*“ ŠTĚRBA, F. C.; BARTEČEK I. *Češi a Slováci v Latinské Americe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

190ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 10.

191Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 273.

192F. Pelíšek se roku 1931 stal dokonce předsedou spolku. Během svého pobytu v Brazílii si psal deník, který ale bohužel končí rokem 1927, takže se o Pelíškově pohledu na Vyšatu nedozvíme. KEILOVÁ, S., *František Pelíšek (1896-1937). Český malíř v Brazílii: Analýza jeho zápisků* Praha, 2010. Diplomová práce. Karlova univerzita. Ústav románských studií, s. 37-39.

Artes. Vyšata ve svých pamětech stvrzuje Peliškovu oblíbenost v Porto Alegre: „*Společenského ducha[,] měl rád kávu[,] holky[,] pivo[,] likéry atd. Známa a ctěná elitou města[, P. A. dovedl vniknout jako had do všech skulin společnosti...Dobrý Čech (svoboden) a pravý bohém[,] zkrátka milovník všeho[,] co souviselo s jeho povoláním.*“¹⁹³ Posledním krajanem se kterým se Vyšata ve městě často stýkal byl V. Kachovec, ředitel pletárny, který prý pobýval v Brazílii ze všech nejdéle, v té době mu asi 50 let. Ani jeho pak Vyšata ve svém deníku příliš nešetřil: „*Člověk[,] který si potrpěl na autoritu svojí. Piják všeho. Obcovoal se Švýcary. Dělníkům v továrně platil bídne. Žil v bigamii.*“¹⁹⁴ Z dalších krajanů, které poznal pak jmenuje například zoologa Kopeckého, dělnického předáka Freinla či obchodníka Hájka, k jejich osobám však nepřidává žádné další informace. Vyšata také zmiňuje celkový počet krajanů usazených v Porto Alegre, pravděpodobně včetně německých vystěhovalců z území Čech: „...*as 400 krajanů všech národností Československa, mezi nimi jest mnoho obchodníků.*“¹⁹⁵ V cestopise však udává tento počet jako pouhých 100 krajanů.¹⁹⁶

Ve městě Curitiba se setkal s komunitou československých krajanů o asi 30-40 rodinách, z nichž mnohé byly ve městě usídlené již mnoho let.¹⁹⁷ Český spolek vzniklý v období první světové války, však ve městě již nenalezl a krajané se scházeli v německé restauraci. Podle Vyšaty tak u krajanů docházelo k postupnému zapomínání českého jazyka: „*Nebylo tam ani českých knih a časopisů a tak se rychle zapomínala rodná řeč, zaměněná v leckteré domácnosti za polštinu.*“¹⁹⁸ Kromě československého konzula Josefa Hájka, zde poznal i několik dalších krajanů – majitele bazaru Skleničku, továrníka Michala, který vlastnil za městem koželužnu zřízenou z bývalého pivovaru, majitele pekárny Urbánka a obchodníka

193 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 273.

194 Tamt., s. 273.

195 Tamt., s. 273.

196 ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 39.

197 To je ovšem v rozporu s tvrzením J. Hájka, který udává počet asi 15 česky mluvících rodin v Curitiba. Dále zmiňuje další přistěhovalce z českého území, kteří se však ke krajaňské komunitě nehlásili, ti byli podle něj ve státě Paraná usídleni déle – třicet a více let. HÁJEK, J. Perla brazilské kolonizace. *Československá emigrace*, 1928, roč. III., č. 5., s. 9.

198 Tamt., s. 23.

Grmelu, který vlastnil také truhlářskou a soustružnickou dílnu. V Curitibě se setkal také s Václavem Kácalem, který v Brazílii nakupoval kůže pro firmu Baťa. Ve státě Paraná žili i dva z několika bratrů Gayerových usazených v Brazílii. Vyšata zde poznal Zdeňka Gayera,¹⁹⁹ vlastníka usedlosti *Gayerovo* poblíž vlakové stanice Araucaria a do deníku si o něm poznamenal, že je již v Brazílii naturalizovaný a pracuje pro brazilskou vládu. Další z bratrů Gayerových, usazený rovněž v Araucarii, žil podle Vyšaty v neutěšených poměrech: „*Jeho žena, rodem Brazilka, mu utekla jednoho dne se svým domorodým milencem, vzavši mu všechny těžce nashromážděné úspory.*“²⁰⁰ Gayer se poté musel vrátit do Curitiby, kde pak dále pracoval jako hotelový kuchař. Další bratry Gayerovy: Karla²⁰¹, Miroslava a Vincence našel Vyšata v Itapetininga ve státě São Paulo, kde: „...jsou považováni za vzorné zemědělce a jejich polní produkty byly již několikrát odměněny na zdejších hospodářských výstavách domácí agrikultury.“²⁰²

Přibližně polovina československých imigrantů v Brazílii v meziválečném období žila ve na venkově. Soustředili se především na jihu Brazílie, ve státech Rio Grande do Sul, Santa Catarina a Paraná. Ve státě Rio Grande do Sul, v okolí osady Guarany také vznikla ještě před rokem 1918 zemědělská kolonie obydlená převážně českými přistěhovalci.²⁰³ Vyšata se tam v roce 1928 vypravil, aby poznal život místních obyvatel. V cestopise pak věnoval popisu kolonie a krajanů zde usedlých značný prostor hned několika kapitol a bezprostředně po své

199Zdeněk Gayer byl ve vlasti ředitelem hospodářské školy ve Vyškově, do Brazílie emigroval v roce 1913 a i zde se zabýval šlechtitelstvím zemědělských rostlin. To mu časem umožnilo stát se poradcem brazilské vlády: HÁJEK, J., *Perla brazilské kolonizace. Československá emigrace*, Praha 1928, roč. III, č. 5, s. 9.

200ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 30.

201Podle dostupných informací byl také Karel Gayer významným zemědělským inženýrem ve službách brazilské vlády a spolu se svými bratry se zabýval možnostmi pěstování pšenice v jižní Brazílii. V Itapetininga byl zřízen experimentální statek *Marianov*, kde se svému výzkumu mezi lety 1920-1924 věnovali: CUNHA, R., G., *Carlos Gayer, o pioneiro*. In: Embrapa.br [online] [cit. 13.8.2014], Dostupné z: http://www.cnpt.embrapa.br/pesquisa/agromet/pdf/trigo_historia/cap1.pdf

202ČECH-VYŠATA, F. *Československá kolonie a vystěhovalectví v Sao Paulo, Brazílie. Československá emigrace*, 1928, roč. III, č. 5, s. 6.

203BARTEČEK, I. *A emigração checa e eslovaca para o Brasil no periodo entre duas guerras mundiais, Ibero-Americana Pragensis*. 1987, XXI, s. 215.

návštěvě tam, o Guarany publikoval také článek²⁰⁴ Podle jeho líčení v cestopise začala kolonie vznikat již koncem 19. století, kdy se na místě usadily první české rodiny. Jeden z těchto prvních kolonistů, Menšík se pak roku 1912 vrátil na krátko do Prahy, kde poskytl tehdejšímu tisku několik rozhovorů, které k emigraci do Brazílie přilákaly několik nezaměstnaných čtenářů i s rodinami: „*Rajská příroda brazilská, plodnost její půdy a zdravé podnebí té země byly líčeny v časopiseckých zprávách tak čarokrásně, že po podrobnějších ještě informacích se odhodlalo deset pražských průmyslováků odjetí do toho pozemského ráje.*“²⁰⁵ Společně pak zakoupili od brazilské vlády na úvěr pozemky v údolí Linha Timbo nedaleko osady Guarany a po roce se k nim připojily další tři české rodiny. Ve svém vyprávění se pak Vyšata zaměřuje především na těžkosti, kterými bylo provázeno založení kolonií: krajané často přijeli bez finančních rezerv a v době před první sklizní tak pro ně nebylo snadné, se uživit. Jednu z prvních povinností pak pro ně představovala stavba provizorního obydlí. Na většině jejich nově nabytých pozemků se původně nacházely lesy, které bylo nutné vykácet, až poté se krajané mohli začít věnovat práci na nově vzniklých polích: „*Museli odložití všechnu městskou pohodlnost, povrchnost a mnohořečnost a jen pracovat a pracovat, dnes, zítra a denně.*“²⁰⁶ I přes všechnu námahu však v prvních letech úroda nevystačovala ani k vlastní obživě a proto se někteří obyvatelé kolonie vydali za obživou do sousední Argentiny, odkud se vrátili až po třech letech.

V době kdy Vyšata v kolonii pobýval, žilo v okolí osady Guarany přes 40 krajanských rodin, které se tam usadily v rozmezí let 1909-1915, kromě vystěhovalců z Prahy jich mnoho dorazilo přes ruskou Volyň. Většina kolonistů už v té době vlastnila vzkvétající hospodářství: „*Byli to vesměs hrdinní dobyvatelé, vítězi nad divokou brazilskou přírodou a dnes spokojení, samostatní zemědělci, z nichž každý vlastní 1-3 kolonie po 25 ha.*“²⁰⁷ Vyšata v Guarany mezi

204ČECH-VYŠATA, F. Zemědělská kolonie Guarany. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 6, s. 12.

205ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 45.

206Tamt., s. 47.

207Tamt., s. 45.

krajaný pobýval několik týdnů a mohl se tak podrobně seznámit s osudy několika z nich a také s životními podmínkami většiny ostatních. Jejich život, podle něj, představovala především nikdy nekončící namáhavá práce na vlastní kolonii: „*Práce zabere všech kolonistů čas a klamal by se, kdo by si myslel, že se snad prochází po pralese s puškou v ruce a loví zvěř nebo chytá pestré motýly.*“²⁰⁸ Kromě těžké práce byli ohrožováni jedovatými hady a divokou zvěří: „*A není to jen práce v lese, vysilující a namáhavá, která naň činí nejvyšší nároky, ale je to i starost o zdraví a o život jeho vlastní i rodiny, neboť nebezpečí číhá na všech stranách a neuplyne téměř ani týden ba ani den bez nehody.*“²⁰⁹ Kolonii Guarany se nevyhnulo ani několik povstání, které se Brazílii přehnaly v uplynulých letech a krajané tak údajně museli mnohdy se zbraní v ruce hlídat svůj majetek.

Kolonisté z Linha Timbo se, dle Vyšaty, sdružovali ve vlastním *Československém spolku*.²¹⁰ Vyšata pak ve svém cestopise nešetří popisy emotivních setkání s jednotlivými krajaný, z nichž mnozí neměli v té době žádný kontakt se svou vlastí a proto pro ně byl Vyšatův příjezd velikou událostí: „*Tak se stal tento den velkým svátkem mým i všech zdejších krajanů, neboť za dlouhá poslední léta, kdy jejich kolonie vyrůstaly v pravé zahrady, nepřišel se nikdo z dálné vlasti na ně podívat; nemohli ses nikým potěšit a jemu si postěžovat na ony kruté časy, kdy zápasili o holé životy.*“²¹¹

Vyšata si všímá, že se mnoho mladších kolonistů ženilo s polkami a jejich děti chodily do polských škol, postupně se tak u nejmladší generace českých krajanů začínala vytrácet znalost češtiny. Vyšata pak přidává informaci, že se mu od Národní rady Československé podařilo opatřit pro tyto děti české slabikáře: „*Učí se z nich s posvátností, jakou vidí u svých rodičů, když se tito s nimi zahloubají do krásy našeho jazyka.*“²¹² Polských kolonistů byla

208Tamt., s. 65.

209Tamt., s. 65.

210Podle informací jednoho z obyvatel Guarany Jaroslava Jelínka však tento spolek již v polovině 30. let neexistoval: JELÍNEK, J. Československá kolonie Guarany v Brazílii, *Krajan*. 1937, roč. VI, č. 22, s. 5.

211ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 53.

212Tamt., s. 77.

v okolí Guarany převaha, podle Vyšaty jich v oblasti žilo asi 17000 a kromě kolonií vlastnili i většinu obchodů přímo v osadě. Na rozdíl od polské menšiny, která podle Vyšaty příliš holdovala alkoholu a rvačkám však měli krajané v oblasti lepší pověst: „*Jsou proto všeobecně váženi a čistota jejich příbytků, úprava zahrad i jejich pečlivé obdělávání polí jest dáváno za příklad, právě tak jako přívětivá povaha všech.*“²¹³

I přesto, že obyvatelé zemědělských kolonií v Guarany museli překonat nelehké začátky a potýkat se se spoustou překážek, jejich snaha se setkala s úspěchem. Jakousi protiváhu úspěšné kolonie pak ve Vyšatově cestopise *Středem Jižní Ameriky* představuje jeho popis jiné venkovské osady osídlené také převážně českými vystěhovalci: Anitapolis ve státě Santa Catarina. Tam podle Vyšatových informací žilo asi 20 českých rodin, které se do oblasti přistěhovaly mezi lety 1906-1910. Podle Vyšaty byl důvodem jejich strádání především špatně zvolený pozemek s neúrodnou půdou a také nezdravé podnebí v oblasti. Vyšata se s několika tamními osadníky setkal a jejich jména také zmiňuje ve svém cestopise.²¹⁴

6.2 Informace pro zájemce o emigraci v textech F. Čecha-Vyšaty

Když Vyšata po návratu ze své druhé cesty po Jižní Americe, jejíž součástí byl i přibližně dvouletý pobyt v Brazílii sepisoval svou cestopisnou trilogii *Patnáct let v Jižní Americe*, vložil do jejího posledního dílu i dvě kapitoly, kterými se obrací na případné zájemce o emigraci do latinskoamerických zemí.²¹⁵ Shrnul v nich svůj názor na emigraci a poznatky o možnostech, které vystěhovalci do zemí Jižní Ameriky nabízelo. Vyšata během svých tří cest po Jižní Americe, procestoval kromě Brazílie i několik jiných zemí – Argentinu, Paraguay, Chile, Bolívii a Peru a ve většině z nich pobýval delší dobu, hledal si na místě zaměstnání a často se pohyboval v oblastech, kde byli usazení evropští přistěhovalci. Často také sám aktivně vyhledával krajany z Čech a Moravy a zajímal se o jejich životní osudy a

²¹³Tamt., s. 64.

²¹⁴Tamt., s. 34.

²¹⁵Jedná se o kapitoly: *Na rozloučenou s Argentinou (Glossy k těm, kdož se tam chystají)* a *Naším emigrantům do Jižní Ameriky* v: VYŠATA-ČECH, F. *Z tajů Kordiller*; s. 83-90, 213-220.

zkušenosti s emigrací. To vše mu umožnilo postupem doby velmi dobře poznat podmínky, které jednotlivé země svým nově příchozím obyvatelům nabízely. Vyšata samotnou emigraci do latinskoamerických zemí nedoporučoval, protože ve srovnání s Československem, podle něj, tyto země nenabízely téměř žádné výhody. Jedinou výjimku tak pro něj představovali lidé dlouhodobě nezaměstnaní, kterým by emigrace mohla pomoci k nalezení obživy. Tyto kapitoly-zprávy si tak sice kladou za cíl především potenciální vystěhovalce od jejich úmyslu spíše odradit: „*Shrnu-li své znalosti v emigrační otázce československé v Jižní Americe do jakéhosi úvodu k následujícím řádkům, musím začít radou, aby každý kdo má být doma z čeho živ a koho nevede do ciziny zájem badatelský, obchodní nebo sportovní apod., zůstal raději doma a nepouštěl se bez náležité jistoty do Jižní Ameriky.*“²¹⁶ Nicméně obsahují i praktické informace a poučení pro ty, kdo ve svém záměru vytrvají. Vyšata, který sám na svou první cestu do zámoří odjížděl vybaven pouze vědomostmi z informční brožury Ferdinanda Misslera²¹⁷, si totiž byl vědom nízké informovanosti a často velmi nepřesných představ o tom, co mohou latinskoamerické země svým nově příchozím obyvatelům nabídnout. Představa emigrantů o rychlém a bezpracném zbohatnutí v novém světě se pak po příjezdu často rozcházela s realitou v dané zemi, a proto se snažil své krajany ve svých textech před neuváženou emigrací varovat. Vinu za tento zkreslený obraz latinskoamerických zemí přičítal především agentům lodních a kolonizačních společností, kteří se svou agitací snažili vystěhovalce k cestě za oceán přesvědčit: „*Mnohdy opouštějí vlastní dům, kde měli snad veškeré pohodlí, prodávají svůj majetek často pod cenou, aby se dostali do Argentiny, kterou jim mnohořeční agenti lodních společností vyličili jako zemi, níž dvojnásobná roční úroda jest krásným darem milého Pána Boha, za nějž se nemusí ani děkovati, neřku-li, že by se muselo naň docela snad i pracovati.*“²¹⁸ Za častým ztroskotáním českých emigrantů pak viděl

216Tamt., s. 213.

217Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/1, Paměti 1. díl, str. 70.

218VYŠATA-ČECH, F. *Z tajů Kordiller*, s. 83.

především tyto zkreslené představy o nové domovině a aby je zájemcům vyvrátil, snažil se je poučit o obtížích, které s sebou emigrace přinášela. Zdůrazňuje především těžkosti se kterými se emigranti museli potýkat již jen proto, že byli v zemi cizinci a mnohdy neznali jazyk ani odlišné zvyklosti. To jim zejména v začátcích znesnadňovalo orientaci v novém prostředí a hrozilo, že vystěhovalec bude v budoucnosti omezen jen na možnosti v rámci své krajanské komunity. Právě v odlišnosti prostředí a zvyklostí v latinskoamerických a evropských zemích nebo i Spojených států, kam v té době směřovala podstatná část vystěhovalců²¹⁹, viděl Vyšata jednu z hlavních překážek, s níž si ne vždy českoslovenští vystěhovalci dokázali poradit. Vyšata se domníval, že podmínkou k úspěchu v zemích Jižní Ameriky bylo zapotřebí přijetí faktu, že je zde třeba vyvinout mnohem většího úsilí než v domovině: „*Kdyby mnohý z vystěhovalců doma pracoval s takovou intenzivností a pílí, jako zde musí pracovati, pak by ho byl již ve staré vlasti úspěch neminul a došel by tam jistě dříve vytouženého blahobytu, nežli zde, v bezohledné cizině.*“²²⁰ Ani pak ovšem úspěch nebyl zaručen a krajané se museli vyzbrojit také vytrvalostí a schopností snášet případné počáteční neúspěchy. Možnost uspět pak Vyšata pro vystěhovalce v Jižní Americe spatřoval především na venkově: *Jediná jistá možnost úspěchu jest zde v zemědělství, nebo pro hledané specialisty v určitém oboru.*“²²¹

Brazílie pro něj představovala jedinou latinskoamerickou zemi, ve které by se dělníci mohli uplatnit: „*Zde jest pro průmyslové dělníky největší možnost uplatnění se, bohužel, mnohdy jen za cenu jejich zdraví, neboť brazilské podnebí jest pro Evropana velmi nezdravé a vyhnalo již mnohého, dobře se zavedšího řemeslníka.*“²²² Tropické brazilské podnebí a s ním

219 Jen do přelomu let 1923/1924, kdy byl ve Spojených státech zaveden kvótový systém, omezující počty přijímaných imigrantů. Mnoho zájemců o emigraci z Československa poté obrátilo pozornost právě k zemím Latinské Ameriky. OPATRŇ, J. Česká emigrace do Latinské Ameriky. *Historický obzor*. 1999, č. 9-10., s. 220. V Brazílii byl podobný systém kvót zaveden v roce 1934, kdy byl u moci Getúlio Vargas. Po tomto roce Brazílie přijímala pouze 264 občanů Československa ročně. BARTEČEK, I. A emigração checa e eslovaca para o Brasil no periodo entre duas guerras mundiais, *Ibero-Americana Pragensia*. 1987, XXI, s. 214.

220 Tamt., str. 85.

221 Tamt., str. 214.

222 Tamt., str. 218.

spojený výskyt vážných nemocí v některých oblastech ostatně představovaly pro Vyšatu jeden z největších problémů při emigraci do této země. Možná i proto, že sám při svém prvním pobytu zde vážně onemocněl a svou nemoc přičítal právě podnebí. V soužití s tropickou přírodou viděl také hlavní nevýhodu Brazílie ve srovnání s jinými zeměmi i ve svém článku časopise *Československá emigrace*: „*Pokusy našich vystěhovalců o usídlení se v některé části Brazílie jsou riskantnější nežli v Argentině a mnohý smelec zaplatil svůj pokus v pralesích životem či nemocí.*“²²³ I v Brazílii však možný úspěch spatřoval především na venkově při zemědělské kolonizaci. Za oblasti vhodné k usídlení v Brazílii označil státy Rio Grande do Sul, Paraná a Santa Catarina. Mnoho úskalí však viděl právě i u zemědělské kolonizace a potenciální kolonisty na ně samozřejmě neopomněl upozornit. Kromě již zmíněného tropického podnebí a těžké práce, to byla zejména osamocenost kolonistů pramenící z izolovanosti některých kolonií. Ta je potom vyháněla z jejich pozemků do měst, kde se jim vzhledem k vysoké nezaměstnanosti nedařilo dobře. Pro Vyšatu řešení tohoto problému představovala hromadná kolonizace.²²⁴ Tématem zemědělské kolonizace se pak zabýval i po novém odjezdu do Brazílie v září roku 1927. Často se objevovalo v jeho článcích, které z Brazílie zasílal časopisu *Československá emigrace* a proniklo i na stránky jeho cestopisu *Středem Jižní Ameriky*. Jedním z důvodů, proč jej toto téma tolik zaujalo, možná byla jeho práce pro tehdejší Ministerstvo sociální péče.

Jak již bylo zmíněno, Vyšata ve svých pamětech píše, že ještě před svým odjezdem v roce 1927 od tohoto ministerstva přijal funkci vystěhovaleckého komisaře. V jeho pamětech se můžeme dočíst, že ministerstvu přislíbil, že v Brazílii prozkoumá možnosti zemědělské kolonizace pro československé vystěhovalce v jednotlivých oblastech Brazílie. Z několika dalších zmínek v pamětech je patrné, že Ministerstvu z Brazílie zasílal referáty s informacemi

223 VYŠATA-ČECH, F. Ze života Čechoslováků v Jižní Americe. *Československá emigrace*. 1927, roč. II, č. 1, s. 8.

224 VYŠATA-ČECH, F. *Z tajů Kordiller*, s. 216.

týkajícími se i podmínek pro přistěhovalce v této zemi. Tyto referáty zřejmě obsahovaly informace z různých oblastí, jak lze poznat ze soupisu jejich názvů v deníku: „*Vystěhovalecký dům Cosulich*“, „*Poměry na lodi Saturnia*“, „*Jízdní řád Brazílie*“, převažovaly mezi nimi ale informace o situaci československých krajanů a zemědělské kolonizaci v různých oblastech země: „*Otázka kolonizace v Brazílii*“, „*Kolonizace v Paraná a S.P.*“, „*překlad Regulamento das Terras (originál též)*“, „*Čsl. Kolonie v S. Paulo*“ nebo „*V kolonii Guarany*.“²²⁵ Ze stejné stránky se pak můžeme dozvědět, že za své služby obdržel od ministerstva 3000 korun. Jak lze usoudit ze stránek deníku Vyšata se během svého pobytu v kolonii Guarany také angažoval ve vyhledávání území vhodného pro založení nové krajanské kolonie: „*Dne 21. května vyjeli na koních já a Vl. Juška ml. do Passo da Pedras[,] 45 km vzdálené osady[,] za příčinou shlédnouti tam kolonie nové[,] jež měly býti určeny pro naše vystěhovalce.*“²²⁶ Poté co našel vhodné pozemky, vypravil se do Porto Alegre, odkud své nápady zaslal do Prahy: „*A pak[,] zaslav své náměty na založení organisované kolonizace v jižní Brazílii Ministerstvu. S. Péče a M. A. Práce[,] čekati jsem tam mohl výhodněji na příležitost osobně celou záležitost projednati na tamním státním kolonizačním úřadě a býti tak našim úřadům k ruce.*“ K jeho zklamání však československé úřady jeho iniciativu nepodpořily: „*Bohužel jak mi bylo z Prahy později sděleno[,] naše kolonizační úřady neměly k této akci valné chuti a tím jen zbytečně jsem vyhazoval[,] co dobrovolnou obětí ve prospěch našich emigrantů[,] peníze z kapsy.*“²²⁷

Vyšata ale nebyl sám, kdo se myšlenkami na organizovanou kolonizaci v té době zabíral. Během svého pobytu ve státě Paraná se prostřednictvím krajanů doslechl o plánovaném projektu Zdeňka Gayera, který měl za podpory brazilské vlády zavést pěstování pšenice ve státě Paraná a pro tento účel tak měla vzniknout pokusná zemědělská kolonie

225 Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 271.

226 Tamt., s. 269.

227 Tamt., s. 272.

čítající až 50 rodin.²²⁸ Vyšata sice o celém projektu informoval čtenáře *Československé emigrace*, ve skutečnosti se mu ale Gayerův projekt zřejmě příliš nezamlouval, protože do svých pamětí si o něm poznamenal, že: „*Jeho komunistické snahy kolonizační nejsou doporučitelné.*“²²⁹

Sám Vyšata v několika svých článcích v průběhu roku 1928 podmínky státu Paraná pro případnou zemědělskou kolonizaci hodnotil jako příznivé: „*Zdálo-li se mi toto místo vhodné pro naše zemědělské vystěhovalce, kraj další jižněji položený, patřící již státu Paraná, byl téměř ideální.*“²³⁰ Zamlouvalo se mu zejména místní zdravé klima a přítomnost evropských kolonistů. Poukazoval také na úrodnou půdu zde, o čemž měly svědčit četné zemědělské kolonie a zájemcům o případné usazení ve státě pak doporučoval především okolí města Curitiba, kde vyzdvihoval přítomnost krajanů. Zároveň ale neopomněl čtenáře upozornit na na tvrdé podmínky při zakládání kolonií, podle jeho názoru však bylo možné překážky překonat a těšit se z úspěchu. „*Zvolna si zde každý na poměry zvyká a znám více lidí, kterým se zde na začátku nelíbilo, byli na pokraji útěku z těchto míst, a přece jen vydrželi, těšíce se dnes úspěchu, který jim nově příchozí závidí.*“²³¹ O tom, že jeho články měly na zájemce o případnou emigraci do Brazílie jistý dopad se můžeme přesvědčit v článku konzula Hájka. Hájek se v něm ohrazoval proti některým závěrům Vyšaty a zároveň popisoval jakou odezvu Vyšatovy články vyvolaly: „*Zmínka způsobila, že v krátké době jak podepsaný, tak československý konsulát v Curitybě, dostal celou řadu dotazů a to nejen od krajanů Československa, ale i od krajanů usazených ve Spojených státech severoamerických a Kanadě.*“²³²

Další z československých kolonizačních projektů v Brazílii se uskutečnil mezi lety 1930-1932. Jednalo se o založení kolonizačního družstva Nová vlast, které si na právě severu státu

228ČECH-VYŠATA, F. Kolonisace ve státě Paraná. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č.5, s. 7.

229Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata, 1/2, Paměti 2. díl, s. 262.

230ČECH-VYŠATA, F. K zemědělské kolonizaci v Brasilii. *Československá emigrace*, 1928, roč. III, č. 1, s. 6.

231ČECH-VYŠATA, F. K zemědělské kolonizaci v Brasilii. *Československá emigrace*, 1928, roč. III, č. 1, s. 7.

232HÁJEK, J. Perla brazilské kolonizace. *Československá emigrace*, 1928, roč. III., č. 5., s. 9.

Paraná zakoupilo pozemky, na kterých se postupně usadilo asi 80 rodin. Většina z nich se však brzy vrátila zpět do Československa.²³³ Vyšata celý podnik zpětně kriticky zhodnotil svém cestopise, dle svých slov, k němu měl údajně výhrady ještě před jeho založením: „Varoval jsem tehdy před usazováním v tom místě a přednesl svůj názor jak ministerstvu sociální péče v Praze, tak i druhým zúčastněným činitelům. Mých rad však nebylo dbáno.“²³⁴ Za neúspěchem této kolonie viděl především nedostatek informací o brazilských poměrech, ty podle něj emisaři vyslaní na místo před založením osady čerpali pouze od krajanů usedlých v Curitibě – továrníka Michala a Zdeňka Gayera. Podle Vyšaty však zejména od konzula Hájka, který měl jako prodejce hospodářských strojů, na založení kolonie vlastní zájem: „Krajan Krejčí, který z Československého zahraničního ústavu celou tuto dobrodružnou výpravu organizoval, neprohlédl včas ziskuchtivé snahy těch, kterým by bylo lze snad odpustiti, že zapomněli již na svůj český původ, jehož se v tomto případě až nápadně dovolávali, ale nelze jim prominouti, že zapomněli i na českou poctivost, v takovýchto případech pravidelně až příslovečnou a bez výčitek svědomí nalákali naše lidi do brazilského pekla, jež jen nejlépe vyzbrojení, statní a odhodlaní lidé mohou proměnit ráj.“²³⁵ Podle jiných zdrojů však za neúspěchem celého projektu stála především nepřipravenost československých kolonistů na podmínky brazilského venkova a nedostatek zkušeností s prací v zemědělství²³⁶.

Jak tedy můžeme vidět, Vyšata zaujímal k emigraci do Brazílie ambivalentní postoj. Na jednu stranu svou čtenáře prostřednictvím příběhů ze své „galerie ztroskotaných krajanů“ od vystěhování do Brazílie odrazoval, jindy byly jeho texty optimisticky laděné a zájem potenciálních emigrantů naopak zvyšovaly. Rozhodně se však Vyšatovi nedá upřít snaha o co nejlepší informovanost budoucích emigrantů.

233BARTEČEK, I. A emigração checa e eslovaca para o Brasil no periodo entre duas guerras mundiais, *Ibero-Americana Pragensia*. Praha: Karolinum, 1987, XXI, s. 221-222.

234ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 18.

235ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 19.

236BARTEČEK, I. A emigração checa e eslovaca para o Brasil no periodo entre duas guerras mundiais, *Ibero-Americana Pragensia*. 1987, XXI, s. 221.

7 Srovnání cestopisů Františka Čecha-Vyšaty s dalšími texty o Brazílii

7.1 Jan Havlasa

Jan Havlasa se stal prvním československým velvyslancem v Brazílii a mimo to byl i velmi plodným spisovatelem a cestovatelem. Svému pobytu v Brazílii na počátku dvacátých let pak věnoval cestopis *V brazilských horách*, vydaný v roce 1925, tedy pouhý rok po jeho návratu do Prahy.

Havlasa se narodil 22. prosince 1883 v Teplicích a zemřel 13. srpna 1964 v Los Angeles. Své první texty publikoval již během studií na gymnáziu a velmi brzy také začal cestovat. Po kratších cestách Evropou, se v roce 1904 vypravil na svou první cestu do Spojených států amerických. Ve této zemi setrval do roku 1910, pracoval zde jako novinář a poznal zde také svou manželku Elsie, se kterou uskutečnil všechny své další cesty, které je postupně zavedly do mnoha zemí světa. Celoživotně se věnoval literární a publicistické činnosti, je autorem mnoha článků, fejetonů ale i románů a cestopisů. V roce 1920 nastoupil svou diplomatickou misi v Brazílii a ve své funkci setrval, s roční přestávkou, kdy byl odvolán zpět do Československa, až do roku 1924²³⁷.

Na rozdíl od Vyšaty, který během svých několikaletých pobytů v Brazílii hodně cestoval a měl tak možnost poznat řadu států této rozlehlé země, byl Havlasův pobyt limitován jeho pracovními povinnostmi v tehdejší hlavní městě Brazílie, Riu de Janeiru. A tak, i přestože v zemi strávil přibližně tři roky, neměl mnoho příležitostí k tomu, aby poznal i jiné její části než tehdejší hlavní město, s výjimkou několika kratších výprav do horských oblastí státu Rio de Janeiro, kam se vydával ve dnech svého volna. Tomu přizpůsobil i své dílo, rozčleněné do tří částí, ve kterých se postupně věnuje popisu Ria de Janeira, líčení výprav do oblastí

²³⁷Havlasa byl v červnu roku 1922 ze své funkce odvolán do ústředí Ministerstva zahraničních věcí v Praze, kde pak před disciplinární komisí čelil obvinění z několika přestupků. Trest mu byl nakonec prominut a do čela velvyslanectví se znova vrátil v únoru 1923 ovšem pod podmínkou, že do roka předá brazilské vládě své odvolací listiny. KRATOCHVÍLOVÁ, L. *Jan Havlasa, jeho život a vztah k Brazílii*. Praha, 2012. Diplomová práce. Karlova univerzita. Ústav románských studií, s. 29-30.

přírodního parku Itatiaia a Varhanového pohoří. Závěrečná kapitola pak obsahuje různé statistické údaje a autorovy postřehy o Brazílii.

Havlasa Rio de Janeiro velmi obdivoval. Okouzila jej především zdejší příroda a také krajina, ve které se město rozkládalo. Obojí, dle jeho slov, vynikalo i ve srovnání s jiným místy, jež do té doby navštívil: „*Nikdy bych nevěřil jak těžké je psát o kráse, jsme-li obklopeni její přemírou.*“²³⁸ V tomto pohledu na město se shoduje s Vyšatou, který krajinu Ria de Janeira ve svých cestopisech také obdivoval. Na rozdíl od Havlasy, který procestoval Evropu, Spojené státy americké a velkou část Asie, Vyšata sice neměl možnost srovnání s jinými světovými městy, Rio de Janeiro ovšem prohlašoval za nejkrásnější město Jižní Ameriky a spatření jeho panoramatu za legitimaci všech cestovatelů.²³⁹ Havlasa byl přemírou krásy města tak unesen, že si pro svůj další popis zvolil jako jediný výchozí bod Gaveu, jednu ze čtyř hor vypínajících se nad městem. Gaveu potom personifikuje a nazývá ji svou láskou, různá místa ve městě popisuje z perspektivy výhledu na tuto horu a ve svém textu se k hoře neustále vrací. Mnohotvárnost krajiny v okolí Ria de Janeira, jej po celou dobu pobytu nepřestávala udivovat: „*Hraje si na pastorky i na plantáže, na mangrovy i na pustiny, na visuté zahrady orchidejí i na říčky vodním rostlinstvem tak zakryté, že loďka se musí vrátit a máte iluzi, že jste byli někde u Amazonky, hraje si na pusté ostrůvky, kde nic vám nebrání, abyste se necítili uprostřed robinsonády, vůbec, na všechno představitelné si hraje tato krajina, a kdykoli kdekoli ji omrzí vůbec hrát, za půl roku bujná a nezkrotná příroda to všechno přikryje zeleným a kvetoucím hávem, a je zas dobře.*“²⁴⁰

Nebyla to ale jen krajina, co na Riu de Janeiru Havlasu tolik upoutalo, fascinovala jej také proměnlivost tohoto města, jež pro něj bylo plné kontrastů a překvapovaly jej také možnosti, jež Rio de Janeiro nabízelo ale také sociální rozdíly mezi jeho obyvateli: „*Město,*

238HAVLASA, J. *V brazilských horách*, s. 6.

239ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky*, s. 9.

240HAVLASA, J. *V brazilských horách*, s. 112.

*kde společnost se strojí s přepychem, nad níž se pozastavují lidé přijíždějící z Paříže, Londýna a New Yorku, ale také město, kde na odlehlých vršcích žijí v doupatech černoši, posud holdující fetišismu a provozující obřady podobné oněm, které si přivezli jejich zotročení předkové z nejtemnější Afriky.*²⁴¹ Během svého pobytu v Brazílii se také nepřestával podívat nad výskytem divoké přírody v těsné blízkosti města: „*Sotva kde je na světě je ještě jedno hlavní milionové město, ba vůbec hlavní město, jež v samém sousedství mělo by takovou romantickou divočinu jako Rio.*“²⁴²

Svou pozornost pak Havlasa zaměřil právě především k brazilské přírodě a v cestopise se tak setkáme s dlouhými pasážemi, ve kterých autor zachycuje svá pozorování zdejší fauny a flóry. Jeho zájmem pak byla především botanika a svůj popis zaměřuje velmi často právě na různé druhy tropických rostlin, s kterými se na svých výpravách do přírody setkával. Kromě obecného popisu druhů vyskytujících se v jednotlivých oblastech, k čemuž často používal latinské názvosloví, si rád k popisu vybíral i nejrůznější zajímavosti ze světa tropické flóry. S oblibou také popisoval svůj vztah k jednotlivým druhům, a osobní vztah zaujímal i ke krajině a městům, takže se můžeme dozvědět, že nesnášel rostliny z čeledi bromeliovitých, pohrdal horou Pão de Açúcar a neměl rád ani město Petropolis. Mezi rostlinami zaujímal přední místo jeho zájmu orchideje: „*Pro mne orchideje jsou nejdokonalejším příkladem uměleckého temperamentu mezi rostlinami, a stálého tvůrčího neklidu, a překvapující vypočítavosti a neochabující záliby v pokusech.*“²⁴³ Orchideje i sám pěstoval v zahradách ambasády. Přinášel si je ze svých četných výprav do divočiny na úpatí hor v Riu, kde jejich sběrem také pověřoval místní obyvatele. Některé vzácnější druhy pak údajně zasílal Botanické zahradě v Praze. V Riu však nepodnikal jen výpravy na úpatí hory Gavea za svými sběrači, ale vypravil se například také do oblasti lagun Restinga de Gavea, kde ve společnosti diplomatických

241 Tamt., s. 8.

242 Tamt., s. 298.

243 Tamt., s. 94.

pracovníků ambasad Norska, Dánska a Spojených států amerických lovil vodní ptactvo.

K dalším Havlasovým zájmům, jak napovídá název jeho díla, pak patřily výstupy na horské vrcholy. Své výpravy do hor, Havlasa nejčastěji uskutečňoval v doprovodu své manželky a také přítele Bruna Loba, který byl ředitelem Národního muzea v Rio de Janeiru. Spojoval je především zájem o přírodu a v průběhu výprav často sbírali rostliny a další přírodniny pro své potřeby a také do sbírek muzea. Někdy se s nimi do hor vydával také muzejní preparátor, který přímo na místě lovil ptactvo, ze kterého se později také stávaly muzejní exponáty. Havlasa s sebou pak při svém návratu do Československa v roce 1922 údajně několik vycpaných ptáků, gekona a vypreparovaný hmyz, jako dar brazilského Národního muzea přivezl.²⁴⁴ Prvním výstupem, který Havlasa líčí na stránkách svého cestopisu je zdolání samotné hory Gavea v listopadu 1921. Ta jej, již od počátku jeho pobytu v Riu, přitahovala strmostí svých skalních stěn a zdánlivou nedostupností svého vrcholu. Ještě před samotnou výpravou Havlasa neopomíná zdůraznit, že se za celou dobu svého působení v Brazílii nesetkali s nikým jiným, kdo by se o výstup byl pokusil. Nicméně, když horu zdolali, našli na jejím vrcholu pamětní knížku ukrytou v plechové krabici pod balvanem. Na horu se znovu vypravil v srpnu roku 1923, tedy krátce po svém návratu z Československa, tentokrát i v doprovodu legačního rady velvyslanectví a výstavního komisaře.²⁴⁵ Tentokrát se mu však její vrchol zdolat nepodařilo.

Jiný výstup podnikl v květnu 1921 na vrchol Agulhas Negras²⁴⁶ v pohoří Mantiqueira, které se rozkládá na souběhu hranic tří brazilských států: Ria de Janeiro, São Paulo a Minas

²⁴⁴KRATOCHVÍLOVÁ, L. *Jan Havlasa, jeho život a vztah k Brazílii*, s. 53.

²⁴⁵V letech 1922-23 se v Brazílii, u příležitosti stého výročí nezávislosti země, konala Světová výstava, již se mezi vystavovateli zúčastnilo i Československo (představilo na ní produkty více než 60 podniků). Dohledem nad československou expozicí byl původně pověřen Jan Havlasa, ale protože se výstava konala v době Havlasova odvolání do Československa, byl funkcí vládního komisaře pověřen dr. J. Turnovský, který pak v hlavním městě rovněž zajišťoval chod komerční kanceláře. KRATOCHVÍLOVÁ, L. *Jan Havlasa, jeho život a vztah k Brazílii*, s. 35-41.

²⁴⁶Havlasa ještě ve své době tuto horu s jejími 2792 m. výšky pokládal za druhý nejvyšší vrchol země. Dnes je v celkovém pořadí brazilských hor až pátá.

Zdroj: http://www.ibge.gov.br/ibgeteen/noticias/pontos_culminantes_brasileiros.html [cit. 12.8.2014]

Gerais. Do přírodní rezervace Itatiaia rozkládající se na jejich území, se ale Havlasa vypravoval spolu se svou manželkou opakovaně, aby prozkoumali místní přírodu. Ta učarovala zejména svými specifickými klimatickými podmínkami, díky nimž se na výpravách do okolí mohl setkávat jak s tropickou, tak i alpinskou flórou. Navštívil zde údolí řek Maromba, Taquaral a Ribeirão Grande s jejich četnými vodopády a visutými mosty. Nejčastěji se ubytovávali v hotelu v osadě Bello Campo, při delších výletech do okolí využívali pohostinnosti botanické stanice v Itatiaia, jejímž ředitelem byl Havlasův přítel.

Poslední výstup, který ve svém díle líčí, podnikl v květnu roku 1921 na horu Pedra Assú, nejvyšší vrchol Varhanového pohoří. Tato hora se nacházela na dohled od zátoky Guanabara, kterou byl Havlasa také okouzlen: „*Je vpravdě jedinečná jako hlavní město u ní ležící. Je majestátní.*“²⁴⁷ A hluboký dojem v něm zanechalo i samotné Varhanové pohoří: „*To pohoří nevypadá ani jako dílo přírody. Trosky nějakých kyklopských staveb. Věže, minarety, sesuté dómy, rozmetané paláce, ztečené hradby. Nemožné tvary poblízku i všude v dohledných dálkách.*“²⁴⁸

Stejně jako Vyšata i Havlasa popisuje nesnesitelná vedra, která v Rio de Janeiru panovala v období letních měsíců. Zámožnější obyvatelé města před horkem utíkali právě do výše položených oblastí. Jedním z míst, kam se v tomto období přesouval i sám prezident Brazílie,²⁴⁹ a s ním i mnoho zahraničních velvyslanectví bylo město Petrópolis (Vyšata tuto skutečnost také zmiňuje ve cestopise *V žáru pamp*). Havlasa k tomuto městu zaujímal kritický postoj, svou uhlazeností pro něj představovalo nepříjemný kompromis mezi pravou Brazílií a jeho vlastí v mírném podnebí: „*A tak tedy at' s pánembohem se okouzljuje Petropolí, komu se to líbí, ale co se mne týče, dávám přednost nefalšovaným tropům, když už jednou jsem v tropech, a Rio de Janeiro, byť vedrem zavalené, je mi v létě milejší již proto, že*

247HAVLASA, J. *V brazilských horách*, s. 270.

248Tamt., s. 277.

249Během Havlasova pobytu v Brazílii se v jejím čele vystřídali hned dva prezidenti: Epitácio da Silva Pessoa (1919-1922) a Arturo da Silva Bernardes (1922-1926). KLÍMA, J. *Dějiny Brazílie*, s. 390.

lze v něm žít přirozenější život než onen, jenž je stálým honem z recepcí na recepci a z hostiny na hostinu.“²⁵⁰

Mnohem více se mu zamlouvalo další z letních sídel obyvatel Ria, město Theresopolis: „*Tedy miluji Therezopolis a jsem tu již po několikáté, pokaždé nalézaje v ní více krásy, než při minulé návštěvě.*“²⁵¹ Oceňoval především klid a divokou přírodu, která se nalézala všude kolem: „*Hlavní jest, že příbytky lidí se tu ztrácejí mezi horami a v přebujelé vegetaci.*“²⁵²

S Vyšatou je spojovaly také občasné kritické narážky na německy mluvící přistěhovalce. Zatímco u Vyšaty se projevily především během spolupráce s německými sládky v pivovaru Brahma v období první světové války, Havlasa neskryval své pohrdání na příklad při ironickém popisu německých osadníků v Petrópolis: „*Mnoho těchto teutonských fysiognomií zvláště lidu nezámožného je v podivuhodném souladu s květy hortensií: vypadají stejně duchaplně.*“²⁵³ Spekuloval také o plánech německých obyvatel na vytvoření samostatných „*Spojených států jihoamerických*“ v případě vítězství Německa v první světové válce: „*Je nepochybné, že tyto plány existovaly, ba někteří z temperamentních pisatelů válečné literatury v Německu se ani těmito plány netajili. A není divu, že ještě před vstupem Brazílie do světové války po boku Spojenců byly německé školy osadníků po celé Brazílii uzavřeny, tedy i škola v Petropoli.*“²⁵⁴

V Havlasově díle se můžeme setkat jen s několika stručnými postřehy o brazilském obyvatelstvu. Zaujalo jej především téma míšenectví a etnická pestrosti země, na rozdíl od Vyšaty, který toto téma spíše opomíjel. Havlasu upoutala rychlá změna v přístupu brazilské společnosti k potomkům brazilských otroků: „*Když jsem byl malý kluk, v tomto městě bylo ještě otroctví a otroci, a sídlil zde císař brazilský, a teď uvidíte třebaš černého poslance v parlamentě této republiky, nebo na koncertě filharmonickém, plném bělošské elity, objeví se*

250HAVLASA, J. *V brazilských horách*, s. 293.

251Tamt., s. 306.

252Tamt., s. 306.

253Tamt., s. 292.

254Tamt., s. 290.

*na pódiu solistka černí jako bota, a bělošská elita tleská nadšeně, nestarajíce se o barvu pleti té uklánějící se dámy.*²⁵⁵ Všimal si ale také špatných podmínek, ve kterých mnozí tito potomci živořili v chatrčích na svazích Rio de Janeirských kopců. Jindy jeho popisem naopak pronikal poněkud despektivní pohled na černošské obyvatele země: „...*mentalita nejednoho z oněch negrů je tohoto století dvacátého vzdálena snad celé tisíciletí a blíže nejtemnější Africe, než Avenidě Rio Branco.*“²⁵⁶

Tématem vystěhovalectví se Havlasa ve svém díle příliš nezabýval, věnoval mu jen krátkou úvahu, doplněnou několika statistickými daty, v závěrečné kapitole. K Brazílii měl, zejména díky své zálibě v přírodních vědách, velmi kladný vztah, nacházel zde totiž obrovskou rozmanitost přírody, kterou zajišťovalo tropické podnebí. Usuzoval, že právě horké podnebí a hojnost, kterou nabízelo, pomáhalo budovat v očích tehdejších potenciálních emigrantů obraz Brazílie jako tropického ráje v němž je možná relativně snadná existence bez většího úsilí: „*Taková primitivní existence docela uspokojená pouhou možností nasytit se a míti přístřeší v nečase, může vyhovovat prostoduchým černochům nebo přistěhovalcům z nejzaostalejších krajů jihoevropských, avšak nelze v její poměrně snadné uskutečnitelnosti viděti pohnutku k tomu, aby do Brazílie se obracelo naše vystěhovalectvo v té naději, že jdou do ráje na zemi, v němž čekají na ně koláče bez práce.*“²⁵⁷

Podobně jako Vyšata, i Havlasa se domníval, že za častým neúspěchem našich krajanův Brazílii stála často právě nízká informovanost o zemi ještě před odjezdem do ní. Vystěhovalectví do Brazílie ale nezavrhoval, naopak, stejně jako Vyšata spatřoval jeho možnosti zejména v zemědělské kolonizaci dosud neosídlených míst. Mezi nimi vyzdvihuje hornatá území, která by podle něj, poskytovala kolonistům všechny výhody tropického podnebí ale zároveň úlevu od veder panujících v níže položených oblastech. Horské oblasti se

255Tamt., s. 8.

256Tamt., s. 64.

257Tamt., s. 332.

tak v mnohém podobaly státům brazilského jihu, kam až v té době mířila většina evropských přistěhovalců. Během svých výprav si povšiml rozsáhlých horských oblastí ve státě Rio de Janeiro, která dosud nebyla kolonisty využita, a kterým předpovídal dobrou budoucnost. Pro zajištění úspěchu československé kolonizace na těchto místech Brazílie byla podle něj rozhodující podpora vlád obou zemí: „*Kdyby nezadržitelný a v budoucnu jistě vzrůstající příliv československých přistěhovalců byl pod dohledem vlády československé i brazilské obrácen na nějaké místo v horách rozvážně vybrané a ve svém hospodářském rozkvětu zajištěné blízkostí dráhy a vybudováním cest, bylo by mnoho našich lidí uchráněno zklamání a po případě ztroskotání, jež nyní je nejčastěji jejich údělem.*“²⁵⁸ Svůj nápad také přednesl brazilským vládním činitelům, u kterých se údajně setkal s podporou celé myšlenky: „*Z mnohých rozmluv s dřívějším i nyníjším federálním prezidentem brazilským, s prezidentem státu Sao Paulo i s federálními ministry a poslanci vím, že taková akce s československé strany potkala by se s nejopravdovější a nejúčinnější podporou, a že v případě zvláštní dohody mezi oběma vládami československému vyslanectví v Rio de Janeiru bylo by možno vykonávati veliký vliv ve prospěch a na ochranu československých vystěhovalců, z nichž většina má velmi mlhavé představy o Brazílii a jenom nahodilé nebo nespolehlivé rádce.*“²⁵⁹

Na rozdíl od Vyšatova cestopisu se v Havlasově díle prakticky neobjevují zmínky o krajanech, kromě zmínky o výstavním komisaři J. Turnovském, tak jedinou výjimku, představuje setkání s krajanem v botanické stanici Itatiaia, kterému Havlasovi přátelé opatřili zaměstnání v lesní rezervaci: „*Minule vlála nad botanickou stanicí vedle brazilské také československá vlajka: tentokrát tam již vedle portugalštiny zní také čeština, poněvadž krajan má s sebou synka.*“²⁶⁰ Bližší informace však o krajanovi Havlasa nesděluje. V závěru knihy pak ještě připojuje několik dat o počtu československých přistěhovalců, převzatých ze

258Tamt., s. 335.

259Tamt., s. 336.

260Tamt., s. 222.

statistiky brazilské osidlovací služby.

Je patrné, že obraz Brazílie ve srovnávaných dílech se odlišuje stejně jako osobnosti obou autorů. Zatímco Vyšata prostřednictvím svých cestopisů nabízí čtenářům postřehy založené na pozorování spíše obecného charakteru, Havlasa své dílo podřídil svým zájmům a zaměřil se v něm především na popis tropické přírody. Rozdíly jsou zřejmé již od první stránky, Havlasa ve svém cestopise nešetří obdivem nad krásou brazilské krajiny a pestrosti tropické přírody. Za jeho popisy se skrývají bohaté znalosti botaniky, ale i značné zkušenosti s psaním literárních textů. Na rozdíl od Vyšaty, ale Havlasa zobrazuje jen menší část Brazílie.

7.2 Josef Ladislav Erben

Josef Ladislav Erben se narodil 27.6. 1888 v Praze. Již od dětství si přál stát se cestovatelem a jeho sen se mu také podařilo naplnit. Několik let svého dlouhého putování světem pak zasvětil zemím Jižní Ameriky, postupně pobýval v Mexiku, Bolívii, Paraguayi, Uruguayi, Argentině, Chile a Peru.²⁶¹ V dlouhém výčtu zemí, které navštívil pak nechyběla ani Brazílie. Tu Erben navštívil v rámci svých cest po zemích Jižní Ameriky hned dvakrát. Poprvé se do této země vypravil v roce 1928, kdy navštívil brazilský jihovýchod. Vyličení této cesty pak tvoří součást cestopisu *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*. Podruhé se do Brazílie vrátil na přelomu let 1929-1930, kdy se plavil z peruánského přístavu Iquitos po vodách řeky Amazonky až do přístavního města Belém. Odtud poté na lodi *Alsina* zamířil po několika letech putování zpět do vlasti. Tuto zkušenost pak zachytil v knize *Na vodách Amazonky: Toulky tropickou Amerikou II*.

Erben si v průběhu svých cest opatřoval informace o oblastech, kterými projížděl většinou studiem v knihovnách a muzeích, nakupoval si také knihy, ze kterých pak při psaní čerpal,²⁶² přičemž se zajímal o velké množství oborů. To se pak odráží i v jeho textech o

²⁶¹MARTÍNEK, J., MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo, naši cestovatelé a geografové*, s. 138-139.

²⁶²HLÁVKOVÁ, M. *Josef Ladislav Erben a obraz Ameriky*. Praha, 2007. Diplomová práce. Karlova univerzita. Středisko ibero-amerických studií, s. 14-15.

Brazílii, do kterých, ve srovnání s Vyšatovými cestopisy, zahrnul mnohem více poznatků především z brazilských dějin. Města a oblasti, kterými cestoval zpravidla představuje svým čtenářům právě prostřednictvím jejich historie, ale věnuje se také dalším kapitolám z brazilských dějin. Postupně tak na stránkách obou cestopisů stručně shrnuje téměř celé dějiny Brazílie od období conquisty až po dobu své současnosti. Ve Vyšatových textech se sice také můžeme setkat s krátkými exkurzy do brazilských dějin, zdaleka však nedosahují takové hloubky jako u Erbeny a na stránkách jeho cestopisů se objevují spíše výjimečně. Mezi další Erbenovy zájmy patřila také entomologie a botanika, své texty tedy obohatil o mnoho zajímavých poznatků přírodovědného charakteru. I zde jsou jeho postřehy mnohem fundovanější než Vyšatovy. Ten se ve svých cestopisech zaměřil především na popisy založené jen na svých přímých pozorováních a více než na popisy jednotlivých druhů rostlin či hmyzu se soustředil na popis krajiny a přírody jako celku. Erben si také, mnohem více než Vyšata, všímá soudobé politické a společenské situace v Brazílii a jeho široký rozhled mu umožňoval rozvíjet kritické úvahy o stavu tehdejší brazilské společnosti.

Erben byl zastáncem podobného způsobu cestování jako Vyšata – své cesty financoval z prostředků vydělaných většinou přímo v daných zemích. Zaměstnat se však oba nechávali většinou jen na krátko a když se jim podařilo naspořit, vyráželi opět na cesty. Při první cestě do Brazílie se Erben pohyboval jihovýchodními státy Brazílie, z Argentiny projel vlakem státy Rio Grande do Sul, Paraná a Santa Catarina k pobřeží Atlantického oceánu, kde navštívil města São Paulo, Santos a Rio de Janeiro, tedy města, která během svého pobytu poznal i Vyšata.²⁶³ Vyšata však na jihovýchodě Brazílie pobýval delší dobu a také se na svých cestách do této oblasti opakovaně vracel. Texty obou cestovatelů se pak mimo jiné liší i mírou kritiky, kterou oba na vyslovují na adresu brazilských velkoměst. Zatímco Vyšata zůstává při popisu těchto měst v cestopisech spíše neutrální a o většině jeho negativních dojmů se tak můžeme

²⁶³Shodou okolností pobýval i Vyšata v Rio de Janeiro až do dubna 1928, São Paulo i Santos navštívil o rok dříve.

dozvědět spíše z jeho pamětí, Erben při svých popisech nešetří kritikou a při odjezdu z Brazílie dokonce neskrývá svou radost nad tím, že je jeho pobyt u konce.

První cesta Brazílií nezanechala v Erbenovi příliš příznivý dojem, jistě i proto, že byl již záhy po vstupu na její území okraden místními zloději a stejná zkušenost jej pak při pobytu zde potkala ještě jednou. To určitě ovlivnilo jeho nazírání na zemi, kterou hned v úvodu své cesty zhodnotil jako plnou zlodějů, žebráků a povalečů: „*V Brazílii žijí četné záhadné typy, které by nezodpověděly otázku, jakou užitečnou práci se živí.*“²⁶⁴ Špatnou bezpečností situaci podle něj zhoršovala i liknavost místní policie a soudů. Chudobu země podle něj zavinily neuspořádané politické poměry a všudypřítomná korupce: „*Správa řídce zalidněných území již sama o sobě pohltí velké náklady, potlačení revolucí a nepoctivost různých vládních živlů peněžní tíseň jen zvyšuje.*“²⁶⁵ „*Kdo tady vládne, je často hlouček urozených politiků, libozvučných titulů a jmen. Navzájem si závidí, strojí pikle a podplácí vojenské hospodáře ke vzpouře.*“²⁶⁶

São Paulo ve shodě s Vyšatou popisuje jako moderní a rušné město, kromě elektřinou osvětlených ulic a nejlepší elektrické dráhy v zemi, zde našel i četné školy a ústavy a také obchodní čtvrť plnou přepychových budov: „*Proto se São Paulo může měřit s kterýmkoliv velkoměstem světa.*“²⁶⁷ Všimá si také přítomnosti početných přistěhovaleckých komunit ve městě: „*V ulicích ze slyšení ponejvíce rozhovor německý a italský. Obchody, lékárny, cukrářství a hostince bývají v majetku příslušníků těchto dvou národností.*“²⁶⁸ A stejně jako Vyšatu i Erbenovu pozornost zde upoutal ústav pro výrobu hadího séra v Butantanu. V São Paulu také navštívil sídlo krajanského spolku *Slavia* a sešel se zde s litografem Jarem Mrázem.²⁶⁹

264ERBEN, J. L. *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*, s. 255.

265Tamt., s. 251.

266Tamt., s. 280.

267Tamt., s. 262.

268Tamt., s. 263.

269Jaro Mráz byl stejně jako J. S. Erben nadšeným entomologem. Svými nálezy obohatil i sbírky Národního muzea v Praze. HLÁVKOVÁ, M. *Josef Ladislav Erben a obraz Ameriky*, 62.

Jestliže São Paulo v Erbenovi vyvolalo dojem moderního města, přístav Santos popisuje jako centrum hazardu a neřesti: „*Dobrodruzi tam přicházejí s penězi kradenými a zpronevěřenými; okradeni byli dokonce kojenci o mléko a robotník o suchou skývu chleba a mzda Jidášova byla uvržena do jícnu nenasytného a vrtkavého bůžka karbanu.*“²⁷⁰ Kromě toho však byl, dle jeho slov, Santos i důležitým obchodním přístavem, nejdůležitějším vývozním artiklem byla ještě v době jeho návštěvy, káva: „*Káva učinila ze Santosu město kávové.*“²⁷¹ Ve svém cestopise, psaném s odstupem podle zápisek pořízených cestou, ale Erben již zaznamenal i následky světové hospodářské krize: „*Denně se spálilo na 1 500 žoků, což za 14 dní představuje asi 1 260 000 kg kávy, tedy tolik, co spotřebuje Československo za celý rok.*“²⁷² Na cestách mezi městy São Paulo a Santos měl Erben možnost také nahlédnout do podmínek života dělníků na kávových plantážích. Jeho popis těchto dělníků, prozrazuje podobně kritický pohled na brazilské obyvatelstvo jaký můžeme najít i u Vyšaty: „*Jest zvyklý na dlouhé hodiny těžké denní práce a mezi ostatními ignoranty, nečistými a špatně vychovanými lidmi, cítí se jako doma.*“²⁷³

Příliš jej nenadchlo ani tehdejší Rio de Janeiro, a to i přesto, že stejně jako Vyšata ocenil panorama města: „*Jak nádherný bývá pohled na Rio za dne, tak i tajuplný a nezapomenutelný se stává v noci.*“²⁷⁴ Za svého pobytu ve městě měl kvůli svým omezeným finančním prostředkům, možnost poznat život nejchudších obyvatel města a jejich popis včlenil do svého textu: „*Nicméně i ta chátka mohla mne poučiti o velké chudobě spodních vrstev, které musely téměř voliti mezi krádeží, žebrotou nebo smrtí hladem.*“²⁷⁵ Na druhou stranu se zde však setkal i s přepychem a okázalostí: „*Všude vidíš palácové budovy, nadbytek ornamentů a pozlátka svědčí, že tamější lidé milují okázalost a přepych.*“²⁷⁶

270ERBEN, J. L. *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*, s. 264.

271Tamt., s. 265.

272Tamt., s. 266.

273Tamt., s. 266.

274Tamt., s. 277.

275Tamt., s. 272.

276Tamt., s. 273.

Když Erben při svém prvním pobytu Brazílii opouštěl, shrnul svůj dojem z této země do jediné věty: „*Je to obrovská, krásná, obdivuhodná i zákeřná země, která láká, klame, obohacuje i ničí.*“²⁷⁷

I druhá brazilská zkušenost Erbena se podobá té Vyšatově. Ten plavbu po Amazonce uskutečnil v opačném směru přibližně o rok později než Erben. A i když jsou některé postřehy obou cestovatelů o realitě i některých zvyklostech v oblasti severní Brazílie téměř shodné²⁷⁸, jejich celková zkušenost je přece jen poněkud odlišná. Zatímco Vyšata podnikl pouze samotnou plavbu a svá pozorování tak založil především na poznatcích, které získal při krátkých zastávkách, které loď činila pro nakládání a vykládání zboží a dříví v osadách na břehu řeky, Erben svou plavbu uskutečňoval na různých lodích v několika etapách, mezi nimiž se kratší či delší dobu zdržoval na pevnině a měl tak možnost se se životem v na březích řeky seznámit o něco podrobněji.

I v cestopise *Na vodách Amazonky* Erben pokračuje ve své výkladu dějin jednotlivých oblastí a měst a popisuje i mnoho přírodních zajímavostí, k čemuž mu fauna a flóra oblasti Amazonského pralesa samozřejmě poskytovala četné přezítosti. Texty obou autorů se ale od sebe odlišují mimo jiné i pozorností, kterou Erben ve svém cestopise věnoval popisu mnoha různých kmenů pralesních indiánů sídlících v oblastech při jednotlivých úsecích řeky a jejich přítoků. Erben se sice s příslušníky těchto kmenů zpravidla neměl možnost osobně setkat, nicméně po každé, když se na své cestě dostal o kus dál, informoval čtenáře o tom, který kmen oblast obýval a většinou také přidal stručnou charakteristiku vzhledu jeho příslušníků, popis jejich zvyků a způsobu života, případně se zmínilo více či méně přátelských vztazích jednotlivých kmenů mezi sebou nebo jejich bojovnosti vůči brazilským osadníkům. Vyšata naopak při své cestě po Amazonce indiány, až na několik obecných zmínek, spíše opomíjel.

²⁷⁷Tamt., s. 284.

²⁷⁸Na příklad o transportu dobytka v podpalubí společně s pasažéry. Erbena ovšem tento zvyk postihl mnohem více než Vyšatu, cestoval totiž právě onou třetí třídou, které se Vyšata vyhnul uplacením lodního důstojníka. ERBEN, J. L. *Na vodách Amazonky*, s. 112.

Erben si během plavby po několika různých přítocích Amazonky všímá také krajiny v níž jednotlivé osady na břehu řek byly od sebe vzdáleny i desítky kilometrů a jejich obyvatelé se pro každý ojedinělý příjezd lodi oblékali do svých nejlepších šatů. Popisuje také rozvodnění toků, ke kterému v oblasti pralesa v některých měsících docházelo: „*Nesmírné tyto pralesy, rozkládající se po obou březích Amazonky, jsou nejméně známé a zároveň i nejnebezpečnější končiny světa.*“²⁷⁹

Podobně jako Vyšata i Erben si v průběhu své cesty Amazonií všímá úpadku, který do oblasti přinesl konec kaučukové horečky. Popisuje jej mimo jiné na příkladu majitele jedné z lodí, na které se plavil, Morice Samuela. Ten se do Amazonie dostal v prvním desetiletí 20. století kdy ceny kaučuku dostoupily vrcholu a z pana Samuela se během několika let stal milionář: „*Měl několik velkých obchodních parníků a v Manaosu skoupil řadu domů; z poříčního obchodu se zisk jen hrnul. Pojednou se přihnaly na Amazonii zlé časy. V malajských kaučukových plantážích se počal sbírat kaučuk mnohem levnější. (...) Pro obchodníky to byla opravdu katastrofa. Také pan Samuel musil prodat své lodě, na nichž neměl co vozit.*“²⁸⁰ Zašlá sláva z období kaučukové prosperity byla podle něj obzvlášť patrná ve městě Manaus, kde kromě opery a výstavné budovy pivovaru narazil na mnoho nedostavěných domů i neutěšenou situaci na místním pracovním trhu. „*Vše co Manaos cizincům ukazuje, je upomínkou na ty staré, dobré časy, kdy džungle vydala své bohatství.*“²⁸¹ Na tomto městě jej zaujala především jeho poloha uprostřed pralesa, který jej obklopoval ze všech stran a někdy dokonce pronikal až do jeho ulic: „*Jednou byl chodec jaguárem napaden v takové blízkosti konečné stanice elektrické dráhy, že by se tam dalo dohodit kamenem.*“²⁸² Erben také zaznamenal, že již začátkem třicátých let se některá místa v pralese stávala cílem turistů, o jejichž pohodlí se při výpravách do hlubin pralesa staraly cestovní kanceláře.

279Tamt., s. 80.

280Tamt., s. 76-77.

281Tamt., s. 98.

282Tamt., s. 97.

Sám Erben ovšem zaměstnání při své cestě po Amazonce našel i přes vysokou nezaměstnanost v oblasti. Podařilo se mu proniknout na Fordovy plantáže, kde se přes 3000 mužů staralo o sazenice kaučuku. Po nějakou dobu tak měl možnost, na vlastní kůži poznávat pracovní podmínky brazilských plantážních dělníků. Náhodně se zde setkal s krajanem Karlem Hašlerem. Syn známého českého písničkáře byl sice českého původu, ale měl v té době již americké občanství a s Erbenem se dokonce domlouvali anglicky. Hašler na místě pracoval jako asistent technického oddělení a mohl tak Erbenovi pomoci získat o něco lepší místo v přístavní osadě Boa Vista. Erben tam měl za úkol opravu podmáčené železniční trati. Přestože mu změna práce přinesla o něco snesitelnější podmínky a mírné zvýšení platu, byl rád, když shromáždil dostatek prostředků a mohl se vydat na další cestu. Ta směřovala již do města Belém. V tomto přístavu, jej stejně jako Vyšatu, upoutala pestrá směs jeho obyvatel, ta jej pak vedla k úvahám o historii otroctví v Brazílii. Před vyplutím na cestu do Evropy pak ještě po nějakou dobu navštěvoval místní muzeum. Místní, dle jeho slov, velmi obsáhlá knihovna mu pravděpodobně umožnila získat mnoho poznatků, kterými svůj cestopis obohatil.

Liší se i pohled obou cestovatelů na možnosti emigrantů v Brazílii. Vyšata sice na stránkách svých cestopisů popsal několik tragických osudů vystěhovalců v Brazílii přesto však, i díky svému zájmu o zemědělskou kolonizaci, popisoval Brazílii jako zemi, která svým přistěhovalcům mohla pod podmínkou dobrých informací, trpělivosti a tvrdé práce nabídnout zajištění a relativně spokojený život. Erben se ve svých cestopisech naopak soustředil spíše na vyličení tvrdých podmínek dělníků na plantážích a nádeníků ve velkých městech a jeho názor na možnosti evropských přistěhovalců v Brazílii byl spíše skeptický: *„Znalec pracovních poměrů, jaké panují ve většině latinskoamerických států, musí se jen divit tomu, že se v Evropě nejdou ještě lidé, kteří zamýšlejí zbohatnout prací svých rukou tam, kde jsou mzdy tak*

bídne. “²⁸³

Ani jeho pohled na zemědělskou kolonizaci nebyl příliš optimistický, čtenářům jej tlumočí prostřednictvím příběhů některých ztroskotaných přistěhovalců, které při svých cestách potkal. Oproti Vyšatovým textům, chybí v těch Erbenových příklady úspěšných krajanů v Brazílii. V osadě Boa Vista tak vyslechl příběh svého německého spolupracovníka, který se nechal kolonizačními agenty lákat ke koupi pozemku ve státě São Paulo, nevydržel však samotu ani těžkou práci a zbytek svých úspor utratil za lékaře, když onemocněl. Jeho další kroky pak vedly na Fordovy plantáže: „*Vydal jsem se tedy na cestu k severu v naději, že vydělám mnoho peněz, potom se vrátím na pozemky a budu pokračovat v započatých pracích. Stavěl jsem větrné zámky a viděl se kávovým plantážníkem a milionářem. Jsem tady už dvě léta. Naděje na dobrý plat jsem už dávno pochoval a ty kávové plantáže i všechny ostatní plantáže aby vzal čert!*“²⁸⁴ Podobný příběh pak Erben zaznamenal při své cestě do São Paula. Tam se náhodou setkal s ukrajinským dělníkem, který: „*V Brazílii byl zlákán nesvědomytými pozemkovými spekulanty do pustin daleko vzdálených od dráhy. Tato robinsonská rodina dlouho o samotě nevydržela, ztratili poslední majetek a spekulantů přitom nebylo. Ivan se stal nádeníkem na stavbách, vydělával 5 millreisů za 9 hodin a z toho měl svou tříčlennou rodinu živiti, šatiti, ubytovati a platiti léky v nemocnici.*“²⁸⁵

Závěrem můžeme říct, že ačkoliv Vyšata procestoval větší část Brazílie než Erben a pobýval zde také mnohem delší dobu, nedosahují jeho informace o zemi takové šíře jako právě u Erbena. Zároveň ale Erben nenabízí příliš lichotivý pohled na tuto zemi, a to zejména svými komentáři o tehdejší politické situace a v případě cestopisu *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů* také svými negativními komentáři o brazilské společnosti.

283ERBEN, J. L. *Na vodách Amazonky*, s. 144.

284Tamt., s. 144.

285ERBEN, J. L. *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*, s. 260.

8 Závěr

Prostřednictvím jednotlivých kapitol jsme měli možnost se přesvědčit, že pobyty v Brazílii zaujímají významné místo v životních osudech i tvorbě českého cestovatele po Jižní Americe a publicisty Františka Čecha-Vyšaty. V Brazílii strávil celkem přibližně dvanáct let svého života a během nich měl možnost poznat velikou část této země a seznámit se s tehdejší brazilskou realitou. Cílem této diplomové práce bylo zdokumentovat oba brazilské pobyty tohoto, dnes již poněkud pozapomenutého cestovatele, a charakterizovat obraz Brazílie, který prostřednictvím svých textů nabízel čtenářům.

První pobyt Vyšaty v Brazílii v období první světové války byl výsledkem spontánního rozhodnutí a Vyšata při něm čerpal převážně pracovní zkušenosti. Tento pobyt mu umožnil poznat tehdejší hlavní město Brazílie Rio de Janeiro a město Porto Alegre a především prostředí tamějších pivovarů, ve kterých našel uplatnění i později při svém dalším pobytu v Brazílii na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století.

Na novou cestu do Brazílie se v roce 1927 Vyšata vydal plný zklamání z nedostatečného ocenění svého přínosu a nezájmu čtenářů o své dílo. Zklamáný byl ovšem také z tehdejší československé společnosti. Přesto však na svou vlast nezanevřel, a svými texty se i nadále snažil československou veřejnost informovat o poměrech v zemi svého pobytu a situaci krajanů v ní žijících.

Druhý pobyt Vyšaty v Brazílii byl do značné míry ovlivněn jeho funkcí vystěhovaleckého komisaře, která jej zavazovala k průzkumu možností případné zemědělské kolonizace v jednotlivých oblastech Brazílie pro československé vystěhovalce. To přinejmenším na počátku jeho pobytu v Brazílii určilo směr jeho cest, a nepochybně také charakter informací, o které se během svého pobytu zajímal.

Jeho zájem o zemědělskou kolonizaci v Brazílii se pak zprostředkovaně odrazil i na textu

jeho druhého cestopisu *Středem Jižní Ameriky*, ve kterém věnoval značný prostor popisům hospodářských poměrů a životu kolonistů ve státech Paraná a Rio Grande do Sul.

Za veliký přínos Vyšatových textů o Brazílii můžeme považovat zejména informace, které nám jejich prostřednictvím poskytuje o osudech některých českých emigrantů v Brazílii a také o situaci místních krajanských spolků v meziválečném období. Cenné je také jeho svědectví o českých krajanech v kolonii Guarany, kterému ve svém cestopise a člancích věnoval značný prostor. Není se čemu divit, pro vlastenecky zaměřeného Vyšatu představovalo vřelé přijetí těmito krajany, jednu z nejpříjemnějších zkušeností během jeho pobytu v Brazílii. Jeho podrobné vyličení životních podmínek kolonistů v Guarany, pak mimo jiné nepochybně sloužilo rovněž jako informační zdroj potenciálním zájemcům o zemědělskou kolonizaci v Brazílii. Vyšata se ve svých textech ale nevyhýbal ani příběhům neúspěšných krajanů, na jejich příkladu se snažil upozornit čtenáře na negativní aspekty případné emigrace do Brazílie. Kromě zmínek o krajanech prostupuje téma emigrace v podstatě celým cestopisem *Středem Jižní Ameriky* také osobou svého autora, který větší část svého života strávil za hranicemi své rodné země.

Srovnáním autorových cestopisů a jeho pamětí jsme měli možnost se přesvědčit, že Vyšata ve svých dílech Brazílii nezobrazoval vždy stejným způsobem, jakým o ní smýšlel. V textech svých cestopisů se oproti pamětem vyhýbal zejména některým negativním názorům na tehdejší brazilskou realitu, což se týkalo především jeho vidění velkých brazilských měst. Ve svých cestopisech se také vyhýbal kritickým soudům o osobnostech některých krajanů, s nimiž měl možnost se při svých cestách setkávat a svého vztahu k nim.

Pro lepší představu o obrazu Brazílie ve Vyšatových cestopisech jsme jeho texty srovnali s díly dalších dvou cestovatelských osobností, které v Brazílii pobývaly rovněž ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století.

Vyšatovy cestopisy se asi nejvíce podobají cestopisům J. L. Erbena, s tím jej spojují

především podobný způsob poznávání země a shoduje se také řada jejich postřehů o zvycích obyvatel Brazílie. Hlavním rozdílem mezi oběma autory je, že i když se Erben v Brazílii nezdržel zdaleka tak dlouhou dobu a nenavštívil ani tolik míst jako Vyšata, nabídl čtenářům o zemi nepoměrně větší množství informací, zejména z oblasti historie a etnografie. Erben se také k zemi staví, především v prvním srovnávaném cestopise o poznání kritičtěji než Vyšata. Druhým srovnávaným byl Jan Havlasa a jeho cestopis *V brazilských horách*. Ten naopak Brazílii popisuje spíše obdivně a to především díky svému vřelému vztahu k tropické přírodě této země. I přesto, že se s Vyšatou shodují v některých názorech na vystěhovalectví, celkově poskytuje značně odlišný obraz Brazílie, hlavními rozdíly mezi jeho a Vyšatovými texty jsou jak výběr témat, tak i literární zpracování.

9 Seznam pramenů a literatury

Prameny

Náprstkovo muzeum Praha, Archiv krajanství, Fond F. Čech-Vyšata.

ČECH-VYŠATA, F. *Divokým rájem*. Praha: Nakladatelé Kvasnička a Hampl, 1927.

ČECH-VYŠATA, F. *V žáru pamp*. Praha: Nakladatelé Kvasnička a Hampl, 1927.

ČECH-VYŠATA, F. *Z tajů Kordiller*. Praha: Nakladatelé Kvasnička a Hampl, 1927.

ČECH-VYŠATA, F. *Středem Jižní Ameriky. Dojmy z cest*. Praha: Československá grafická unie a.s., 1936.

ČECH-VYŠATA, F. Ze života Čechoslováků v Jižní Americe. *Československá emigrace*. 1927, roč. II, č. 1, s. 6-9.

ČECH-VYŠATA, F. Ze života Čechoslováků v Jižní Americe (pokračování). *Československá emigrace*. 1927, roč. II, č. 2, s. 7-8.

ČECH-VYŠATA, F. Významnější města a osady v Brazílii. *Československá emigrace*. 1927, roč. II, č. 2, s. 11-12.

ČECH-VYŠATA, F. Ke kolonizaci v Brazílii. *Československá emigrace*. 1927, roč. II, č. 4, s. 7-8.

ČECH-VYŠATA, F. Provincie Paraná v Brazílii. *Československá emigrace*. 1927, roč. II, č. 4., s. 25.

ČECH-VYŠATA, F. K zemědělské kolonisaci v Brazílii. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 1, s. 6-8.

ČECH-VYŠATA, F. Perla brazilské kolonisace. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 1, s. 8-9.

ČECH-VYŠATA, F. Klimatické poměry v Brazílii. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 2, s. 6.

ČECH-VYŠATA, F. Obrázek brazilské přírody. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 2, s. 7-8.

ČECH-VYŠATA, F. Rio de Janeiro ve světle a stínu. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 3, 9-10.

ČECH-VYŠATA, F. Československá kolonie a vystěhovalectví v Sao Paolu, Brazílie. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 5, s. 6-7.

ČECH-VYŠATA, F. Kolonisace ve státě Paraná. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 5, s. 7-8.

ČECH-VYŠATA, F. Jižní Amerika a naše vystěhovalectví. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 7-8, s. 10-12.

ČECH-VYŠATA, F. Zemědělská kolonie Guarany, sídlo čl. Emigrantů v Estado Rio Grande do Sul. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 7-8, s. 12-14.

ČECH-VYŠATA, F. Z Asunciónu do Corumbá. *Československá emigrace*. 1928, roč. III, č. 11-12.

ČECH-VYŠATA, F. Ze života Čechoslováků v jižní Brazílii. *Jihoameričan*. 1928, roč. VI, č. 40.

ČECH-VYŠATA, F. Kolonizace ve státě Rio Grande do Sul. *Krajan*. 1936, roč. V, č. 16, s. 5-6.

ČECH-VYŠATA, F. K zemědělské kolonisaci ve státě Rio Grande do Sul. *Zvláštní otisk ze sborníku MAP*. 1938, roč. XII, č. 71, s. 387-402.

HÁJEK, J. Perla brazilské kolonizace. *Československá emigrace*, 1928, roč. III., č. 5., s. 9-11.

JELÍNEK, J. Československá kolonie Guarany v Brazílii, *Krajan*. 1937, roč. VI, č. 22, s. 5.

ERBEN, J. L. *Na vodách Amazonky: Toulky tropickou Amerikou II*. Praha: Česká grafická Unie a.s., 1948.

ERBEN, J. L. *Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů*. Praha: Česká grafická Unie a.s., 1937.

HAVLASA, J. *V brazilských horách: obrazy z přírody*. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1925.

Literatura – monografie

BARTEČEK I., ŠTĚRBA F. C. *Češi a Slováci v Latinské Americe*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

BARTEČEK, I. *Cestovatelé z českých zemí v Latinské Americe*. Ostrava: Scholaforum, 1996.

KLÍMA, J. *Brazílie*. Praha: Libri, 2003.

KLÍMA, J. *Dějiny Brazílie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

KUNSKÝ, J. *Čeští cestovatelé II*. Praha: Orbis, 1961.

MARTÍNEK, J., MARTÍNEK, M. *Kdo byl kdo, naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri, 1998.

OPATRNÝ, J. *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998.

ŠTĚPÁNEK, P. *Afinidades históricas e culturais entre o Brasil e a República Tcheca*. Brno. O. Marek, 2008.

Literatura – články

BAĎUROVÁ, M.; BAĎURA, B. A emigração dos países tchecos ao Brasil antes de origiar-se a República Tchecoslovaca. *Ibero-Americana Pragensia*. Praha: Karolinum, 1997, XXXI, s. 25-53.

BARTEČEK, I. A emigração checa e eslovaca para o Brasil no periodo entre duas guerras mundiais, *Ibero-Americana Pragensia*. Praha: Karolinum, 1987, XXI, s. 211-223.

BARTEČEK, I. Československá kolonizace v Brazílii, *Češi v cizině*, 3. Praha, 1988, s. 237-251.

BINKOVÁ, S. El interés por el Brasil en la literatura checa y eslovaca entre las dos guerras mundiales. *Ibero-Americana Pragensia - Supplementum*. Praha: Karolinum, 17/2006, s. 123-141.

OPATRNÝ, J. Emigración centroeuropea a América Latina. *Ibero-Americana Pragensia - Supplementum*. Praha: Karolinum, 8/2000, s. 57-67.

OPATRNÝ, J. Propaganda y contrapropaganda en los asuntos migratorios. Informaciones para los emigrantes de Ferdinand Missler, Ferdinand Klindera, František Čech-Vyšata y Anna Kodýtková. *Ibero-Americana Pragensia - Supplementum*. Praha: Karolinum, 13/2004, s. 25-53.

OPATRNÝ, J. Česká emigrace do Latinské Ameriky. *Historický obzor*. 1999, č. IX.-X., s. 214-221.

ROUČ, V. Inmigración de los checos en América latina en el período de entreguerras. *Ibero-Americana Pragensia - Supplementum*. Praha: Karolinum, 10/2002, s. 43-47.

STRNADEL, J. A emigração de Trojanovice em Moravia para o Brasil. *Ibero-Americana Pragensia*. Praha: Karolinum, 1991, XXV, s. 133-139.

Ostatní zdroje

HAVLÍKOVÁ, D. František Čech-Vyšata a jeho obraz Latinské Ameriky ve srovnání s dalšími českými a španělskými cestovateli v této oblasti v 1. polovině 20. století. Praha, 2006. Diplomová práce. Karlova univerzita. Filozofická fakulta.

HLÁVKOVÁ, M. Josef Ladislav Erben a obraz Ameriky. Praha, 2007. Diplomová práce. Karlova univerzita. Středisko ibero-amerických studií.

KEILOVÁ, S., František Pelíšek (1896-1937). Český malíř v Brazílii: Analýza jeho zápisků. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Ústav románských studií.

KRATOCHVÍLOVÁ, L. Jan Havlasa, jeho život a vztah k Brazílii. Praha, 2012. Diplomová práce. Karlova univerzita. Ústav románských studií.

Internetové zdroje

http://www.ibge.gov.br/ibgeteen/noticias/pontos_culminantes_brasileiros.html [cit. 12.8.2014]

CUNHA, R., G. Carlos Gayer, o pioneiro. In: Embrapa.br [online]
Dostupné z: http://www.cnpt.embrapa.br/pesquisa/agromet/pdf/trigo_historia/cap1.pdf
[cit. 13.8.2014]

PŘÍLOHY